

ВАЗОРАТИ МАОРИФИ ХАЛҚИ РСС ТОЧИКИСТОН
УНИВЕРСИТЕТИ ДАВЛАТИИ ТОЧИКИСТОН
ба номи В. И. ЛЕНИН

А. КАРИМОВ

ХРЕСТОМАТИЯИ ЗАБОНИ ПАҲЛАВИ

ДУШАНБЕ — 1978

ВАЗОРАТИ МАОРИФИ ХАЛҚИ РСС ТОҶИКИСТОН
УНИВЕРСИТЕТИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ В.И.ЛЕНИН

А. КАРИМОВ

ХРЕСТОМАТИЯИ ЗАБОНИ ПАҲЛАВИ

/Дастури таълими/

Ғайзуллобег

04-04-812

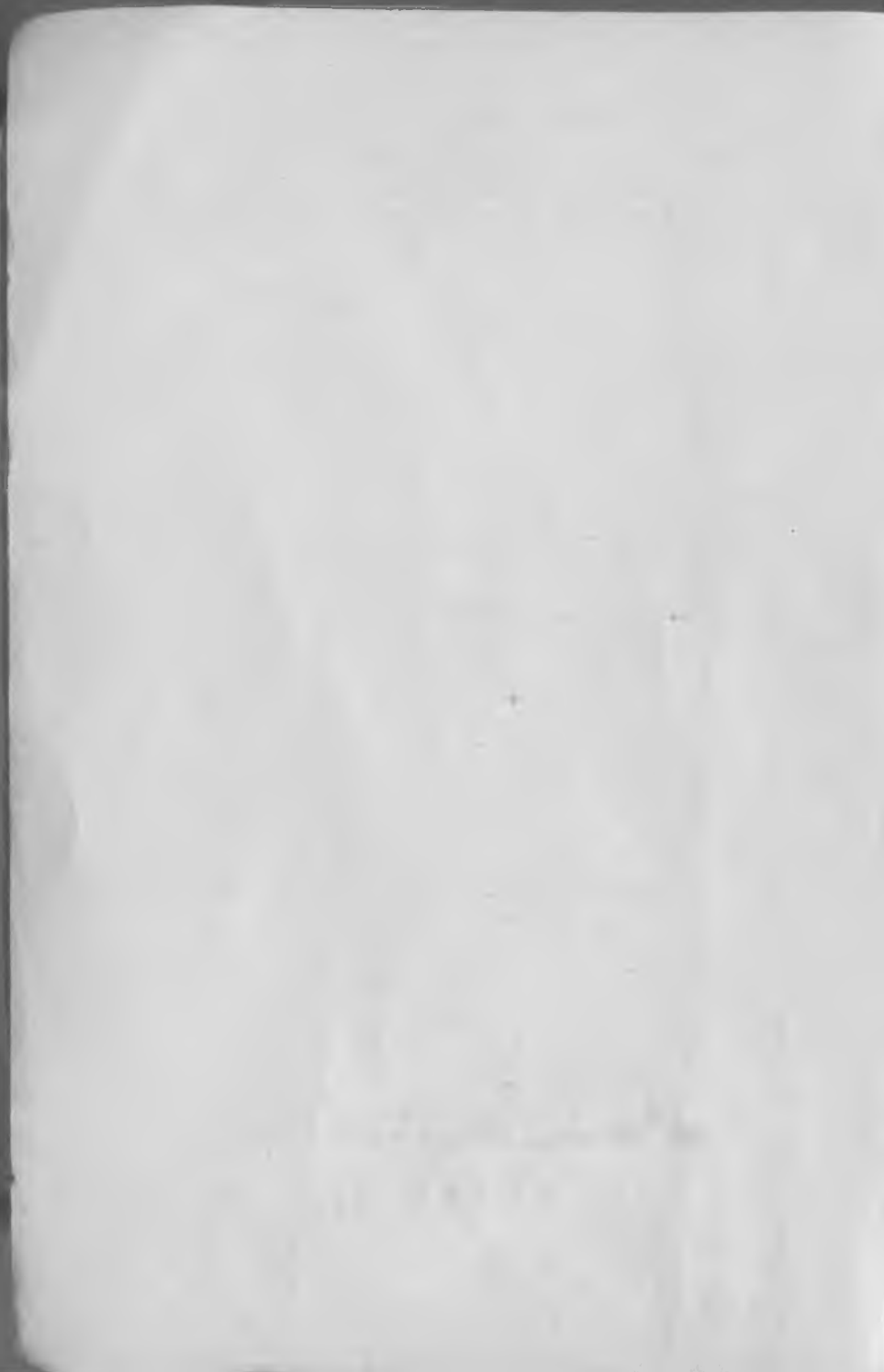
Душанбе - 1978

1981

СХ-Р

Тўғулмеки В.В.

060505164

П Е Ш Г У Ф Т О Р

Хрестоматияи забони паҳлавӣ аввалин дастурест барои омӯхтани матнҳои форсии миёна дар мактабҳои олии Тоҷикистон. Ин хрестоматия барои студентон ва аспирантони факултетҳои филологияи тоҷик ва шарқшиносӣ пешбини шудааст. Дастуруламали номбурда аз ду қисм иборат аст:

1. Матн ва транскрипция, 2. Луғати тафсирий.

Қисми аввали дастур намунаи матнҳои паҳлавиро, ки дар бораи онҳо дар дарсҳои таърихи забон то дараҷае сухан меравад, дарбар мегирад ва барои осон шудани хондани онҳо транскрипция ҳам дода мешавад. Матнҳо аз порчаҳои алоҳида — "Корномаи Ардашери Бобакон", "Хусрави Қубодон ва редаке /Ғуломбачае/", "Ҷомоспнома", "Гузориши шатранҷ", "Дарахти осурӣ ва буз" иборатанд.

Қисми дуюм аз шарҳи таърихиву этимологӣ ва семантикиву грамматикии калимаҳо иборат аст, ки дар матнҳо вомехӯранд. Дар шарҳу маънидод мо калимаҳоро аз нуқтаи назари таъбироти овозӣ ва маъноӣ дида мебароем ва ҳар кадоми онро дар плани забонҳои ҳиндуаврупой ва ҳиндуэронӣ аз назар мегузаронем. Ғайр аз ин, дар луғат инкишофи семантикӣ ва муқоисаи типологии калима низ шарҳ дода мешавад.

Дар шарҳи калимаҳо ва пайдо кардани онҳо дар забонҳои мухталиф мо ба луғату асарҳои зиёд мувоҷиҳат кардем ва дар вақти гирифтани калимаҳо транскрипцияи ҳамон муаллифро таъбир надодем. Ин аст, ки дар луғат баъзе калимаҳо бо транскрипцияи гуногун вомехӯранд ва ин хонандаро бояд ба иштибоҳ наандозад.

Калимаҳои идеографӣ баъзан бе транслитерация дода шудаанд. Хондани онҳо ба "Луғати ҳетерограммаҳо"—и Р.Х.Додихудоев ҳавола карда мешавад. Аммо ба калимаҳои, ба назари мо, серистеъмол дар луғат шарҳи идеографӣ дода шуд.

Калимаҳои дар забонҳои қадим ғаразан *вучуд* дошта, ё калимаҳои дар натиҷаи қонуниятҳои фонетикӣ барқароршуда бо аломати ишорат мешаванд.

Ин дастур кори аввалин аст ва имкон дорад аз хатоҳои холи набошад. Аз хонандагони мӯҳтарам хоҳишмандем,

4

ки ҳамаи эрод ва мулоҳизаҳояшонро ба кафедраи забони тоҷикии Университети Давлатии Тоҷикистон ҷиристонанд, то мо дар ҷопҳри оянда аз он хоҳишу мулоҳизаҳи истифода барем.

Дар охир барои маслиҳатҳри муфид ва кумакҳри амалишон ба муҳаррири китоб ва роҳбари ҳамаи корҳри илмии мо доктори илми филология В.А.Лившиц, профессор Д.Т.Ҷоҳиев, корманди Институти забон ва адабиёти ба номи Рудакии Академияи фанҳри РСС Тоҷикистон, доцент Б.Сияев миннатдорӣ изҳор мекунам.

А.КАРИМОВ

Ф О Н Е Т И К А

Садонокхри форсии миёна то андозае давоми вокализми форсии қадиманд. Форсии нав бошад, давоми давраи миёна буда бо кадом хусусиятхри шевагии худ фарк, мекунад. Аз ин сабаб инкишофи садонокхро дар се давра нишон додан зарур аст:

форсии қадим	форсии миёна	форсии нав
<i>ā-vāta, dāta</i>	<i>ā-pād, dād</i>	<i>ā-bād, dād</i>
<i>a-dasta, manā</i>	<i>a-dast, man</i>	<i>a-dast, man</i>
<i>ī-dīta, tēgra</i>	<i>ī-dīd, tēz</i>	<i>ī-dīd, tīz</i>
<i>i-īsti, gīpta</i>	<i>i-xīst, gīft</i>	<i>i-xīst, gīft</i>
<i>ū-dūz, dūta</i>	<i>ū-dūr, dūd</i>	<i>ū-dūr, dūd</i>
<i>u-vuxa, muška</i>	<i>u-puz, mušk</i>	<i>u-vux, mušk</i>
<i>ai-raika, vaiči</i>	<i>ē-rēz, sēb</i>	<i>ē-rēz, bēd</i>
<i>au-rauca, mauda</i>	<i>ō-rōč, mōd</i>	<i>ō-rōz, mōy</i>

Ба ҳамин тариқ, дар форсии миёна 8 садонок вучуд дошт: *ā, a, ī, i, ū, u, ē, o*. Ин системаи ҳафтфонемагии то асрхри XII-XIII давом кард. Баъд аз он забон ба системаи 6-фонемагии гузашт. Акнун аз охирхри асри XIII сар карда садонокхри тоҷикии ва форсии аз ҳамдигар фарқ, мекардагӣ шуданд.

Ин тағйиротро дар таблицаи зерин дидан мумкин:

тоҷики	о	ā	умумия	а	ā	форсия
хона	o	ā	خان	ā	a	xanā
падар	a	a	پدر	a	ā	pādār
дад	ī	ī	دید	ī	ī	dīd
гирифт	ī	ī	گرفت	ī	ē	gereft
дуд	ū	ū	دود	ū	ū	dūd
гуфт	ū	ū	گفت	ū	o	goft
себ	e	ē	سب	ē	ē	sēb
руз	y	ō	روز	ō	u	rūz

Гузаштан аз системаи 8-овози ба 6-фонемаги дар ҷадвали зерин нишон дода шудааст:

тоҷикӣ		умумӣ	форсӣ
о	о	ā	ā
а	а	ā	ā
и	и	ī	ī
у	и	ī	ī
е	у	ī	ī
у	у	ī	ī
	е	ī	ī
	ӯ	ū	ū

Инкишофи ҳамсадохро ҳам бо мисолҳо дар ҷадвали зерин нишон додем.

- ↓. Агар дифтонги *ai-* пеш аз *-m, -n* меомад, вай дар давраи нав ба *-ī-* таъдил мешуд: *saima > sēm > sēm*, *daina > dēn > dēn*, *kaina > ken > kēn* ва ғайра.

Таблицаи асосии шаклдигаркунии ҳамсадоҳон Тазриҳӣ

Тоҷикии қадим		Тоҷикии миёна		Тоҷикии нав	
p-	pitaz, pada, pāda	p-	pidaz, pay, pāy	p-	padaz, pag, pāy
-p-	āpi, nipišta	-t-	āb, nibišt	-b-	āb, nabīšt
t-	tauhma, tava	t-	tōxm, tō	t-	tuxm, tu
-t-	mātaḡ, bḡataḡ	-d-	mādaḡ, bḡādaī	-d-	mādaḡ, baḡādaḡ
k-	kaufa, kaḡya-ka	k-	kōf, kanīk	k-	kōh, kanīzak
-k-	zaika, xānaka	-g-	zēg, xānaḡ	-g-	zeg, xāna [⊕]
b-	bandaka, bauda	b-	bandaḡ, bōy	b-	banda, bōy
-b-	gauba	-b-	gōb	-y-	gōy
d-	dasta, dāta	d-	dast, dād	d-	dast, dād
-d-	madu, mauda	-y-	may, mōy	-y-	may, mōy
g-	gauša, gāva	g-	gōš, gāv	g-	gōš, gāv
-g-	maguš, dḡaḡaḡa	-g-	maḡ, dḡōḡ	-x-	muḡ, duzōḡ
m-	manā, maḡtiya	m-	man, maḡd	m-	man, maḡd
-m-	kāma, nāma	-m-	kām, nām	-m-	kām, nām
n-	nāma, nāva	n-	nām, nāv (киштӣ)	n-	nām, nāv (киштӣ)
-n-	daina, aina	-n-	dēn, ēn	-n-	dīn, īn
s-	sata, suxa	s-	sad, suxḡ	s-	sad, suxh
-s-	asa, vasiy	-s-	as (əbāz), vas	-s-	savāz, vas
v-	vazda, vah (van)	-s-	sāl, saxvan	-s-	sāl, suxan
-v-	daḡa, maḡiy, kaḡiy	-h-	dah, meh, keh	-h-	dah, meh, keh [⊕]
z-	zūza, zam	z-	zūz, zam (ik)	z-	zōz, zam (in)
-z-	vizand, vazḡka	-z-	gazand, buzuḡg	-z-	gazand, buzuḡg
š-	šiyāti, šyava	š-	šād, šav	š-	šād, šav
-š-	zḡšti, višātak	-š-	xišt, gušādaḡ	-š-	xišt, gušāda
-x-	Haḡāmaniš	-x-	Haḡāmaniš	-x-	Haḡāmaniš
h-	Haḡmatāna	h-	Hamadān	h-	Hamadān
-h-	dahyu, vahu	-h-	deh, beh	-h-	deh, beh
v-	vzka, vzinč [⊕]	-g-	guzḡ, gzunj	-g-	guzḡ, guzunj
w-	wazḡka, wzinč [⊕]	b-	buzuzḡ, bzinj	b-	buzuzḡ, bizinj
f-	fzamāna, fazanta	f-	fzamān, fazand	f-	fzamān, fazand
-f-	kaufa, daḡān =	-f-	kōf, daḡān	-h-	kōh, dahān

1		2		3	
z-	zauṭa, zauṭa zapa	z/ɛ	zōd, zōz, lab	z/ɛ	zōd, zōz, lab
-z-	Dāzayavahūš	-z-	Dāzāy	-z-	Dāzā
č-	čavāza, časa(m)	č-	čahāz, čašm	č-	čahāz (čāz), čašm
-č-	zauṭa, hača	-z-	zōz, az	-z-	zōz, az
j-	jata, jan	z-	zad, zan	z-	zad, zan
-j-	ajat, avajat	-z-	zad, ōzad	-z-	zad, ōzad (кушт)
y-	yašna, yātūka	j-	jašn, jādūg	j-	jašn, jādū
ʃz	ʃzita, xšavʃza, puʃza	hz/s	se, šahz, puhz/pus	hz/s	se (помирӣ hazay), šahz, pu(h)z, pus (az)
xš	xšapa, axšta, xšāyaviya	š	šab, ašt, šāh	š	šab, hašt, šāh
čv	čavāza	h	čahāz	h	čahāz (čāz)
hč	panča, zanča	nz	panz, zanz	nj	panj, zanj
zn	waznaka, pznā, pazna, zazna	zz	vaḡzaḡ, puḡz, paḡz, zaḡz	zz	vaḡza, puḡ(z), paḡ(z), zaḡ(z)
zd	ʋazda, vaḡdā, vzda, dzda	l	sāl, bālā & gul, dil	l	sāl, bālā, gul, dil

Истисно !

1/ Агар **-к-** дар таркиби суффикс бошад, дар Ҷорсии нав ихтисор мешавад. Аммо вақти ба калима илова шудани морфемаи дорони овози садонок, ҳамсадои ихтисоршуда, барқарор мешавад: *vanda - vandaḡān, vača - vačaḡān* ва ғайра. Ҳамин ихтисоршавӣ дар пешоянди *bad-īn, bad-ān, bad-ō* низ дида мешавад.

2/ *meḡ* ва *keḡ* дар забони тоҷикӣ нигоҳ дошта нашудаанд, ва-ле аз *kaḡ* шаклҳои *kāh, kās, kāhīdan, kāstan, kōs, kāhīš* боқӣ мондаанд.

3/ Дар Ҷорсии қадим дар аввали калима ҳамеша **хʋ** дучор мешавад.

4/ Фарқи шевагӣ.

5/ Аз ҳисоби ихтисор шудани гурӯҳи ҳамсадо садонокӣ пеш аз он истода дароз мешавад.

ДЛИФБОИ ПАҲЛАВИ

БА ХАТИ ФОРСИ	ДАР ЗАБО- НИ ТОҶИКИ	ТРАНС- КРИПЦИЯ	ҲАРФҲОИ ПАҲЛАВИ
ا	a	a	ا
ب	b	b	ب
گ	g	g	د (ق)
د	d	d	د (ث)
ه	o, ex	ā, -eh	ه
و	v	v	و
ز	z	z	ز
ح, خ	h, x	h, x	ح
ی	ÿ, ÿ, u	y, ī, i	د (ی)
ک	k	k	و
غ	g	g	ز
ل	p, l	z, l	ل
م	m	m	م
ن	n	n	ن
س	s	s	س
ع	z	z	ع
ف, پ	p, f	p, f	ف
چ	z	č	چ
ل	p, l	z, l	ل
ش	š	š	ش
ت	t	t	ت

Хати паҳлавӣ монанди хати арабӣ ва форсӣ аз рост ба чап навишта мешавад. Дар ин хат ҳам монанди хати арабӣ (форсӣ) ҳарфҳои муттасила ва муттасила мавҷуданд.

Тарзи васлшавии ҳарфҳои паҳлавӣ чунин аст:

$$i-d-g-h,x-a = \text{ـ} \quad (1)$$

Ҳуруфи часпида аз тарафи рост:

$$\begin{aligned} \text{ـ} + \text{ـ} &= \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{س} = \text{سـ}, \text{ـ} + \text{و} = \text{وـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ} \\ \text{ـ} + \text{ـ} &= \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ} \end{aligned}$$

Ҳуруфи часпида аз тарафи чап:

$$\begin{aligned} \text{س} + \text{ـ} &= \text{سـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{س} + \text{ـ} = \text{سـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ} \\ \text{ـ} + \text{ـ} &= \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ} \\ \text{ـ} + \text{ـ} &= \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ} \\ \text{ـ} + \text{ـ} &= \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ} \end{aligned}$$

$$b = \text{ب} \quad (2)$$

Аз тарафи чап муттасил намешавад - аз рост:

$$\begin{aligned} \text{س} + \text{ـ} &= \text{سـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ} \\ \text{س} + \text{ـ} &= \text{سـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ}, \text{ـ} + \text{ـ} = \text{ـ} \text{ـ} \end{aligned}$$

: | дар аввали калима ҳамчунин $i, g, d = \text{ر} // \text{ر}$ (3)

Аз тарафи рост:

$$\begin{aligned} \text{ر} + \text{ـ} &= \text{رـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ} \\ \text{ر} + \text{ـ} &= \text{رـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ} \end{aligned}$$

Аз тарафи чап:

$$\begin{aligned} \text{و} + \text{ـ} &= \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ} \\ \text{و} + \text{ـ} &= \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ} \end{aligned}$$

$$\text{ر} + \text{ـ} = \text{رـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}, \text{و} + \text{ـ} = \text{وـ}$$

$$(a\text{йн}) \text{ـ}, \text{ن}, \text{ل}, \text{ز}, \text{ص} = \text{ـ} \quad (4)$$

фақат аз тарафи рост васл мешавад:

$$1+5 = 6 \parallel 2, 1+2 = 3, 1+3 = 4, 1+4 = 5, 1+5 = 6, 1+6 = 7$$

Танҳо аз тарафи чап васл мешавад: $z = 5$

$$5 = 4, 1+5 = 6, 2+5 = 7, 3+5 = 8, 4+5 = 9, 5+5 = 10, 6+5 = 11, 7+5 = 12, 8+5 = 13, 9+5 = 14$$

фақат аз тарафи рост васл мешавад: $k = 9$

$$+6 = 9, 9 + 2 = 11, 9 + 5 = 14, 9 + 7 = 16 \parallel 9, 9 + 8 = 17, 9 + 9 = 18, 9 + 10 = 19, 9 + 11 = 20, 9 + 12 = 21, 9 + 13 = 22, 9 + 14 = 23$$

Аз тарафи рост: $(1, 2) \ell, z = 2$

$$= 2, 2 + 2 = 4, 2 + 5 = 7, 2 + 7 = 9, 2 + 8 = 10, 2 + 9 = 11, 2 + 10 = 12, 2 + 11 = 13, 2 + 12 = 14, 2 + 13 = 15, 2 + 14 = 16$$

Аз тарафи чап:

$$= 5, 1+5 = 6, 2+5 = 7 \parallel 2, 3+5 = 8, 4+5 = 9, 5+5 = 10, 6+5 = 11, 7+5 = 12, 8+5 = 13, 9+5 = 14, 10+5 = 15, 11+5 = 16, 12+5 = 17, 13+5 = 18, 14+5 = 19, 15+5 = 20, 16+5 = 21$$

$m = 6$

Аз тарафи рост:

$$, 6, 2 = 8, 6 + 5 = 11 \parallel 6, 6 + 7 = 13, 6 + 8 = 14, 6 + 9 = 15, 6 + 10 = 16, 6 + 11 = 17, 6 + 12 = 18, 6 + 13 = 19, 6 + 14 = 20, 6 + 15 = 21, 6 + 16 = 22, 6 + 17 = 23, 6 + 18 = 24, 6 + 19 = 25, 6 + 20 = 26, 6 + 21 = 27$$

Аз тарафи чап:

$$= 5, 1+6 = 7, 2+6 = 8, 3+6 = 9, 4+6 = 10, 5+6 = 11, 6+6 = 12, 7+6 = 13, 8+6 = 14, 9+6 = 15, 10+6 = 16, 11+6 = 17, 12+6 = 18, 13+6 = 19, 14+6 = 20, 15+6 = 21, 16+6 = 22, 17+6 = 23, 18+6 = 24, 19+6 = 25, 20+6 = 26, 21+6 = 27$$

Аз тарафи рост:

$s = \text{ш} // \text{ш}$ (9)

$\text{шс} // \text{шс} = \text{ш} + \text{с} = \text{шс} \cdot \text{ш} + \text{шс} \cdot \text{с} = \text{шсш} + \text{шсшс} = \text{шсшс} // \text{шсшс}$
 $\text{шсш} // \text{шсш} = \text{шс} + \text{ш} = \text{шсш} \cdot \text{шс} + \text{шсш} \cdot \text{ш} = \text{шсшсш} + \text{шсшш} = \text{шсшсш} // \text{шсшсш}$

Аз тарафи чап:

$\text{ш} + \text{ш}$

$\text{шс} = \text{шсш} \cdot \text{шс} + \text{шсш} \cdot \text{ш} = \text{шсшсш} + \text{шсшш} = \text{шсшсш} // \text{шсшсш}$
 $\text{шсш} = \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} + \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} = \text{шсшсшсш} + \text{шсшсшшсш} = \text{шсшсшсш} // \text{шсшсшсш}$
 $\text{шсшсш} = \text{шсшсшсш} \cdot \text{шсшсш} + \text{шсшсшсш} \cdot \text{шсшсш} = \text{шсшсшсшсш} + \text{шсшсшсшшсш} = \text{шсшсшсшсш} // \text{шсшсшсшсш}$

фақат аз тарафи рост васл мешавад:

$f, p = \text{ш}$ (10)

$\text{шс} // \text{шс} = \text{шсш} \cdot \text{шс} + \text{шсш} \cdot \text{ш} = \text{шсшсш} + \text{шсшш} = \text{шсшсш} // \text{шсшсш}$
 $\text{шсш} // \text{шсш} = \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} + \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} = \text{шсшсшсш} + \text{шсшсшшсш} = \text{шсшсшсш} // \text{шсшсшсш}$

Танҳо аз тарафи рост васл мешавад:

$z, \check{z}, j, \check{c} = \text{ш}$ (11)

$\text{шс} // \text{шс} = \text{шсш} \cdot \text{шс} + \text{шсш} \cdot \text{ш} = \text{шсшсш} + \text{шсшш} = \text{шсшсш} // \text{шсшсш}$
 $\text{шсш} // \text{шсш} = \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} + \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} = \text{шсшсшсш} + \text{шсшсшшсш} = \text{шсшсшсш} // \text{шсшсшсш}$

Аз тарафи рост:

$\check{s} = \text{ш}$ (12)

$\text{шс} // \text{шс} = \text{шсш} \cdot \text{шс} + \text{шсш} \cdot \text{ш} = \text{шсшсш} + \text{шсшш} = \text{шсшсш} // \text{шсшсш}$
 $\text{шсш} // \text{шсш} = \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} + \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} = \text{шсшсшсш} + \text{шсшсшшсш} = \text{шсшсшсш} // \text{шсшсшсш}$

Аз тарафи чап:

$\text{шс} = \text{шсш} \cdot \text{шс} + \text{шсш} \cdot \text{ш} = \text{шсшсш} + \text{шсшш} = \text{шсшсш} // \text{шсшсш}$
 $\text{шсш} = \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} + \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} = \text{шсшсшсш} + \text{шсшсшшсш} = \text{шсшсшсш} // \text{шсшсшсш}$
 $\text{шсшсш} = \text{шсшсшсш} \cdot \text{шсшсш} + \text{шсшсшсш} \cdot \text{шсшсш} = \text{шсшсшсшсш} + \text{шсшсшсшшсш} = \text{шсшсшсшсш} // \text{шсшсшсшсш}$

фақат аз тарафи рост васл мешавад:

$t = \text{ш}$ (13)

$\text{шс} // \text{шс} = \text{шсш} \cdot \text{шс} + \text{шсш} \cdot \text{ш} = \text{шсшсш} + \text{шсшш} = \text{шсшсш} // \text{шсшсш}$
 $\text{шсш} // \text{шсш} = \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} + \text{шсшсш} \cdot \text{шсш} = \text{шсшсшсш} + \text{шсшсшшсш} = \text{шсшсшсш} // \text{шсшсшсш}$

Шумора

Миқдори		Тартиби	
1	evak	fratom	—
2	dō	ditikar	—
3	sē	sitikar	—
4	čahār	čahārom	سوار
5	panč	panjom	پنجوار
6	šas	šašom	ششوار
7	haft	haftom	هفتوار
8	hašt	haštom	هشوار
9	nah	nahom	نهوار
10	dah	dahom	دهوار
11	yāzdah	yāzdahom	یازدهوار
12	dvāzdah	dvāzdahom	دوازدهوار
13	sēzdah	sēzdahom	سیزدهوار
14	čahārdah	čahārdahom	چهاردهوار
15	pānzdah	panzdahom	پانزدهوار
16	šāzdah	šāzdahom	شانزدهوار
17	haftdah	haftdahom	هفدهوار
18	haštdah	haštdahom	هشدهوار
19	navazdah	navazdahom	نوزدهوار
20	vīst	vīstom	بیست
30	sīh	sīhom	سیست
40	čihil	čihilom	چهل
50	panjah	panjahom	پنجاه
60	šast	šaštom	شصت
70	haftād	haftādom	هفتاد
80	haštāt	haštātom	هشتاد
90	nahvat	nahvatom	نود
100	sat	satom	صد
200	duvēst	duvēstom	دویست
300	sēsāt	sēsatom	سیصد
1000	hazār	hazārom	هزار
2000	dō hazār	dōhazārom	دو هزار
3000	sē hazār	sēhazārom	سه هزار

3) Ardavān dānist ku kanizak i man abāg Ardashēr vi-
 zēt šud. (4) ud ka-š āgāsih az ganz ašnūd dil handrū -
 dag kard. (5) u-š axtarmārān sardār xrāst ud guft ku
 zūd bavēh ud bē nigiz tāg ān vināskār abāg ān jēh i
 zōspīg kadām gyāg šud ud kay šāyēm griftan.

e) axtarmārān sardār zamān handāxt ud pad pas -
 saxv ō Ardavān guft ku mēš az kayvān ud Vahrām zē-
 jed ō Ōhrmazd ud tiz padvast ud xrādāy i miyān i ās-
 mān azēr bzēh i mihr ēsted ud ēdōn paidāg ku Arda-
 xšēr vizēxt šud u-š zōy ō kustag i Pārs hast ud ha-
 gar tāg sē zōz griftan nē šāyēd pas az ān griftan nē
 tuvān. (?) Ardavān andar zamān spāh čahār hazār
 ārāst ud zās ō pārs pay i Ardashēr grift. (8) ka nēm-
 zōz būd ō gyāg zasid ku zās i Pārs ōy vidard.

9) u-š puzsīd ku ān dō asvār i ō ēn kustag zōn mod
 cē zamān bē vidarft. (10) mardōmān guft ku bāmdād
 ka xrāšēd tēy abar āvuzd ēdōn čigōn vād i azdāg
 humānāk bē vidāst u-šān varzagē (v) abēz stabz az pas
 hamē (v) davist i az ān nēvakōtar būd nē šāyēst
 ud dānēm ku tāg nūn vas fzasang zamīg šud u-tān
 griftan nē tuvān.

IV

1) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀
 2) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀
 3) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀
 4) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀
 5) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀
 6) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀
 7) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀
 8) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀
 9) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀
 10) 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀

۱۲. (8) سلسلسا اک کو سلسا اکلام براسه سلسا.
 ۱۳. سلسلسا سلسا سلسا سلسا سلسا سلسا.
 (9) سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا
 سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا
 سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا
 سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا
 سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا
 سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا
 سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا
 سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا سلسلسا

▼

1) Pas az ān vas spāh ud gund i Zāvul ō ham kard ud ō kāzēzār i kurdān-šāh māsih fraštaft. (2) vas kāzēzār rōnzēzišnīh būd ud spāh i Ardashēr stōvīh padīgraft.

3) Ardashēr az spāh i xvēš niyāzān bē būd. (4) andar šab ō viyābān-ē (v) mad kē-š ēē āb ud xvāzišn andar nē būd ud xvad az asavārān ud stūrān hamis ō gušnagīh ud tišnagīh mad. (5) u-š az dūr ātaxš šubānān dīd ud Ardashēr ō ōy šud mard-ē (v) i pīz ōy dīd kē gōspandān pad dašt i kōf būd hēnd. (6) Ardashēr ān šab ōy šud ud rōz didīgar az avēšān zās xvast. (7) avēšān guft ku az ēdar sē frašang zustāg-ē (v) hast i abēr ābādān ud vas mardōm ud paddahišn i vasyār hast. (8) Ardashēr ō ān dēh šud mard frīstād ud asavārān i xvēš hamōgēn ō dar xvast. (9) spāh i māsiḡān pad ān dašt ku nūn az Ardashēr abībīm bē būd ham ēē pad stōvīh abār ō pārs šud. (10) Ardashēr čahār hazār mard āzāst ud abar avēšān tāzišn šabēxun kard. (11) ud az kurdān mard-ē (v) hazār ōxad abāzīg xvāstāg dastgīz kard ud az kurdān-šāh abāg pusazān brādarān frazandān vas hēz ud xvāstāg ō pārs vēdāi kard.

VIII

1) Ardaxšēr az ōy abāz ō Ardaxšēr farzax mad ud kār abāg Mihrak i Anōšakbādān kard ud Mihrak zaid ud sahs ud gyāg ud hēr ud xwāstāg hamōgēn ō xwēs kard. (8) kārēzāw abāg kīem kardān zōy kas frīstēd ud Būzax ud Būz-ādus ō pēs xwāst abāg huskard ud vas drahm ud dēnāz ud padmōjan sahist xwēstan pad šrahmā i xwāzāsānīg āzāstāg dāšt ud abāg Būzax ud Būz-ādus ō būn i diz i kulāl mad ud guft ku man maed-e (v); xwāzāsānīg hōm az ēn vaerzāvand xwādāy ayāft-ē (v) xvahōm ku ōy daz parastīšn ayōm. 3) avēšān uzdēs parastān Ardaxšēr abāg ān dō mazd mor dōmān šē padigraft ud pad mān i kīzm gyāg kard. 4) Ardaxšēr zōz sē pad ān advēnag parastīšn ud ēv-gānagāh i Kīem kard ud paidāgīnīd ud ān drahm ud dēnāz ud yāmag ō parastagān dād ēdōn kard haz kē andae ān diz būd apad sahist ud apēm kīzdāz būd hēnd. (5) pas Ardaxšēr guft ku ēdōn vēr sahed ku Kīem sē zōz xwāzīšn pad dasti xwad dahōm.

IX

1) ... 2) ... 3) ... 4) ... 5) ...

ud Ardaxšēr ō nišastgōs ud gyāg pad advēn kašīd ud bē nišast. (3) ud Ardaxšēr vas handōhgēn būd ud hamē (v) handēšīd.

VIII

1) ... 2) ... 3) ... 4) ... 5) ...

۱۳۵۲ ۱۳۵۳ ۱۳۵۴ ۱۳۵۵ ۱۳۵۶ ۱۳۵۷ ۱۳۵۸ ۱۳۵۹ ۱۳۶۰
 ۱۳۶۱ ۱۳۶۲ ۱۳۶۳ ۱۳۶۴ ۱۳۶۵ ۱۳۶۶ ۱۳۶۷ ۱۳۶۸ ۱۳۶۹ ۱۳۷۰
 ۱۳۷۱ ۱۳۷۲ ۱۳۷۳ ۱۳۷۴ ۱۳۷۵ ۱۳۷۶ ۱۳۷۷ ۱۳۷۸ ۱۳۷۹ ۱۳۸۰
 ۱۳۸۱ ۱۳۸۲ ۱۳۸۳ ۱۳۸۴ ۱۳۸۵ ۱۳۸۶ ۱۳۸۷ ۱۳۸۸ ۱۳۸۹ ۱۳۹۰
 ۱۳۹۱ ۱۳۹۲ ۱۳۹۳ ۱۳۹۴ ۱۳۹۵ ۱۳۹۶ ۱۳۹۷ ۱۳۹۸ ۱۳۹۹ ۱۴۰۰
 ۱۴۰۱ ۱۴۰۲ ۱۴۰۳ ۱۴۰۴ ۱۴۰۵ ۱۴۰۶ ۱۴۰۷ ۱۴۰۸ ۱۴۰۹ ۱۴۱۰
 ۱۴۱۱ ۱۴۱۲ ۱۴۱۳ ۱۴۱۴ ۱۴۱۵ ۱۴۱۶ ۱۴۱۷ ۱۴۱۸ ۱۴۱۹ ۱۴۲۰
 ۱۴۲۱ ۱۴۲۲ ۱۴۲۳ ۱۴۲۴ ۱۴۲۵ ۱۴۲۶ ۱۴۲۷ ۱۴۲۸ ۱۴۲۹ ۱۴۳۰
 ۱۴۳۱ ۱۴۳۲ ۱۴۳۳ ۱۴۳۴ ۱۴۳۵ ۱۴۳۶ ۱۴۳۷ ۱۴۳۸ ۱۴۳۹ ۱۴۴۰
 ۱۴۴۱ ۱۴۴۲ ۱۴۴۳ ۱۴۴۴ ۱۴۴۵ ۱۴۴۶ ۱۴۴۷ ۱۴۴۸ ۱۴۴۹ ۱۴۵۰
 ۱۴۵۱ ۱۴۵۲ ۱۴۵۳ ۱۴۵۴ ۱۴۵۵ ۱۴۵۶ ۱۴۵۷ ۱۴۵۸ ۱۴۵۹ ۱۴۶۰
 ۱۴۶۱ ۱۴۶۲ ۱۴۶۳ ۱۴۶۴ ۱۴۶۵ ۱۴۶۶ ۱۴۶۷ ۱۴۶۸ ۱۴۶۹ ۱۴۷۰
 ۱۴۷۱ ۱۴۷۲ ۱۴۷۳ ۱۴۷۴ ۱۴۷۵ ۱۴۷۶ ۱۴۷۷ ۱۴۷۸ ۱۴۷۹ ۱۴۸۰
 ۱۴۸۱ ۱۴۸۲ ۱۴۸۳ ۱۴۸۴ ۱۴۸۵ ۱۴۸۶ ۱۴۸۷ ۱۴۸۸ ۱۴۸۹ ۱۴۹۰
 ۱۴۹۱ ۱۴۹۲ ۱۴۹۳ ۱۴۹۴ ۱۴۹۵ ۱۴۹۶ ۱۴۹۷ ۱۴۹۸ ۱۴۹۹ ۱۵۰۰

IX

1) pas az ān Ardashēr ān Kirm ōzad būd abāz
 ō Gubār mad. (2) u-š spāh ud gund ō kustag i Kar-
 mān ud kārēzār i Bāzrān mad. (3) pusi Ardashēr
 dō abāg xvēstan dāšt ud dō pad vizēg ō Kābūl-
 šāh šud ēstād. (4) u-šān ō xwāhaz i xvēš čiqōn zan
 i Ardashēr būd nāmag nipišt padgām frēstid
 ku zāst hast ān šmāh zamān zay gōbēnd ku ka
 tō mēg i xvēšān i ka xvēš tōxmagān ēn vināskār
 i yāzdān dušman asāzakhā pad mārg ōzad fra-
 māyis kard. (5) u-t mihr ud dōšāram i abāg arē-
 šān mustōmandān bzādazān kē pad āzār ud sax-
 tih bim ud sahm ud anāzarzmihr pad uzdēgih ud
 šahr i Kābūlān griftār ud ān i dō vadbaxt bzā-
 darzān i tō kē ēn mihr dzuž pad band zēndān
 pādifrās āvarēd kē mārg pad ayāft hamē (v)

xvāhēnd u-t hamōgēn az dahsiag bē hišt.

6) u-t mēnišn abāg ōy mihr druž rāst bē kard u-t ēē timāz ud handēšišni amāh nēst. (?) ōzad šud ān kas kē pas az im zōz pad ēē ran pad gēhān vistaxr ud abēgumān bavēd.

X

- 1) سله س سله ۴۲ - ا ا سله ا ا کوم سله ۲۷ - ۲۷
- مقره - ا ا سله ۳۴ و ا سله ۱۱ و ا سله ۱۲ کو ۲ کو ا
- ۳۲ - سله س سله ۳۴ ا سله ۲۲ سله ۳۴
- مقره ۱ و ا سله ۱۱ و ا سله ۱۱ ا ا سله ۱۱ کو سله سله سله ۱۱
- 2) سله س سله کو ۲ سله ۱۱ و ا سله ۲۷ مقره ا ا و
- ۳۴ ۱۱ - (3) سله ۳۴ و سله ۳۴ سله ۳۴
- سله سله ۲۷ مقره ا ا و سله ۳۴ ۳۴ سله ۳۴ و ا و
- مقره ۱ و ا سله ۱۱ و ا سله ۱۱ ا ا سله ۱۱ کو سله سله سله .
- 4) سله س سله سله ۳۴ سله ۱۱ کو ۳۴ و سله ۳۴
- سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴
- ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ ا سله ا ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴
- ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴
- ۲ سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴
- سله - ا سله ا سله ا سله ا سله ا سله سله سله سله .
- 5) سله ۳۴ و سله ۳۴ کو سله ۳۴ کسله سله و لعله
- سله سله سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴
- ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ و ا سله ۳۴ .

X

1) *öz-ë(v)* *Azdaxšêr* ö *naxčêr* šud u-š *asp* ö *göz* i *mâdag* *hišt* ud *ân* *göz* i *nar* ö *têr* i *Azdaxšêr* *mad* u-š *göz* i *mâdag* *zastâr* *kazd* ud *xvêš-tan* ö *marz* *abispârd*.
 2) *Azdaxšêr* *ân* *göz* *hišt* ud *asp* ö *vačag* *abgand*.
 3) *göz* i *mâdag* *ka-š* *dîd* ku *asovâr* *asp* ö *vačag* *abgand* *mad* u-š *vačag* *zastâr* *kazd* ud *xvêš-tan* ö *marz* *abispârd*. (4) *Azdaxšêr* *ka-š* *pad* *ân* *advênag* *dîd* *bê* *padigraft* u-š *dîl* *sôzak* *šûd* ud *asp* *abâz* *vašt* ud *ham* *dêšid* ku *vây* ö *mardôm* *šavâd* *kê-č* *abâg* *adânîh* ud *agôbakîh* i *ên* *ôhâzêpây* i *gung* *pas* *mihs* *êvax* ö *didigaz* *êdôn* *hûspûzig* ku *gyân* i *xvêš* *zan* ud *šazand* *zây* *bê* *abispârd*. (5) *hamogên* u-š *ân* *šazand* i-š *andaz* *â-kamb* *dâšt* *abyâd* *šûd* ud *pad* *pušt* i *asp* *êdôn* *čigôn* *êštâd* ud *pad* *buland* *vâng* *bê* *grîst*.

XI

1) *pas* az *ân* *Azdaxšêr* ö *kustag-kustag* *šûd* ud *vas* *kâzêzâz* ud *ôzanišn* *abâg* *šazvadâyân* i *êzân-šahr* *kazd*.
 2) *ud* *hamvâr* *ka-š* *kustag-ë(v)* *xûb* *kazd* *didigaz-iz* *kustag* ö *abâz* *sazîh* ud *abuzt-framânîh* *êštâd*.
 3) *abaz* *ân* *hêz* *abêz-iz* *dahišnig* ud *handêšidaz* *šûd* *ku* *mâ* *hagorzôm* az *abargaz* *nê* *brêhenid* *êštêd* ku *êzân-šahr* *pad* *êvradâyîh* *bê* *šâyêd* *vinâzdan*. (4) u-š *handêšid* ku az *dânâgân* ud *šazânagân* *kêdân* *kêdân* i *kandagân* *bê* *abâyêd* *puštîdan* *hagaz* *êdôn* ku az *dast* i *amâh* *nê* *brêhêned* *êštêd* *xradâyîh* i *êzân-šahr* *zâyê-nêd* *kazdân* *kôrsand* ud *bâlistân* *abâyêd* *šûdan* *ên* *kâzêzâz* *kônzêzišnîh* *bê* *abâyêd* *hištân* ud *x'ad* az *ên*

1) *pas* az *ân* *Azdaxšêr* ö *kustag-kustag* *šûd* ud *vas* *kâzêzâz* ud *ôzanišn* *abâg* *šazvadâyân* i *êzân-šahr* *kazd*.
 2) *ud* *hamvâr* *ka-š* *kustag-ë(v)* *xûb* *kazd* *didigaz-iz* *kustag* ö *abâz* *sazîh* ud *abuzt-framânîh* *êštâd*.
 3) *abaz* *ân* *hêz* *abêz-iz* *dahišnig* ud *handêšidaz* *šûd* *ku* *mâ* *hagorzôm* az *abargaz* *nê* *brêhenid* *êštêd* ku *êzân-šahr* *pad* *êvradâyîh* *bê* *šâyêd* *vinâzdan*. (4) u-š *handêšid* ku az *dânâgân* ud *šazânagân* *kêdân* *kêdân* i *kandagân* *bê* *abâyêd* *puštîdan* *hagaz* *êdôn* ku az *dast* i *amâh* *nê* *brêhêned* *êštêd* *xradâyîh* i *êzân-šahr* *zâyê-nêd* *kazdân* *kôrsand* ud *bâlistân* *abâyêd* *šûdan* *ên* *kâzêzâz* *kônzêzišnîh* *bê* *abâyêd* *hištân* ud *x'ad* az *ên*

XI

1) *pas* az *ân* *Azdaxšêr* ö *kustag-kustag* *šûd* ud *vas* *kâzêzâz* ud *ôzanišn* *abâg* *šazvadâyân* i *êzân-šahr* *kazd*.
 2) *ud* *hamvâr* *ka-š* *kustag-ë(v)* *xûb* *kazd* *didigaz-iz* *kustag* ö *abâz* *sazîh* ud *abuzt-framânîh* *êštâd*.
 3) *abaz* *ân* *hêz* *abêz-iz* *dahišnig* ud *handêšidaz* *šûd* *ku* *mâ* *hagorzôm* az *abargaz* *nê* *brêhenid* *êštêd* ku *êzân-šahr* *pad* *êvradâyîh* *bê* *šâyêd* *vinâzdan*. (4) u-š *handêšid* ku az *dânâgân* ud *šazânagân* *kêdân* *kêdân* i *kandagân* *bê* *abâyêd* *puštîdan* *hagaz* *êdôn* ku az *dast* i *amâh* *nê* *brêhêned* *êštêd* *xradâyîh* i *êzân-šahr* *zâyê-nêd* *kazdân* *kôrsand* ud *bâlistân* *abâyêd* *šûdan* *ên* *kâzêzâz* *kônzêzišnîh* *bê* *abâyêd* *hištân* ud *x'ad* az *ên*

zanj i hubām āsān kardān. (5) u-š mard-ē (v) az ostū-
 bazāni xvēš ō pēš i kēd i hindūgān fristēd pad pur-
 šišn kardān i āzāstan i ēzān-šahr pad ēvxvādāyīh.

6) mard i Ardaxšēr ka ō pēš i kēd i hindūgān rasid kēd
 hamčigōn mēzag dīd pēš ku mēzag saxvan guft u-š ō
 mēzag guft ku tō xvadāy pārsigān pad ēn kāz fristēd
 ku xvadāyīh i ēzān-šahr pad ēvxvādāyīh ō man rasēd.

? nūn abāz vard sav ēn parsaxv i man aviš qōb ku ēn
 xvadāyīh ō dō tōxmag ēvak az tō ud ēvak az dūdāg i
 Mihzag i Anōšagbādān ēvīh vinārd nē šāyēd.

XII

- (1) ۱۳۳۱۳۴۳۵۳۶۳۷۳۸۳۹۴۰۴۱۴۲۴۳۴۴۴۵۴۶۴۷۴۸۴۹۵۰۵۱۵۲۵۳۵۴۵۵۵۶۵۷۵۸۵۹۶۰۶۱۶۲۶۳۶۴۶۵۶۶۶۷۶۸۶۹۷۰۷۱۷۲۷۳۷۴۷۵۷۶۷۷۷۸۷۹۸۰۸۱۸۲۸۳۸۴۸۵۸۶۸۷۸۸۸۹۹۰۹۱۹۲۹۳۹۴۹۵۹۶۹۷۹۸۹۹۱۰۰
- (2) ۱۳۳۳۳۴۳۵۳۶۳۷۳۸۳۹۴۰۴۱۴۲۴۳۴۴۴۵۴۶۴۷۴۸۴۹۵۰۵۱۵۲۵۳۵۴۵۵۵۶۵۷۵۸۵۹۶۰۶۱۶۲۶۳۶۴۶۵۶۶۶۷۶۸۶۹۷۰۷۱۷۲۷۳۷۴۷۵۷۶۷۷۷۸۷۹۸۰۸۱۸۲۸۳۸۴۸۵۸۶۸۷۸۸۸۹۹۰۹۱۹۲۹۳۹۴۹۵۹۶۹۷۹۸۹۹۱۰۰
- (3) ۱۳۳۳۳۴۳۵۳۶۳۷۳۸۳۹۴۰۴۱۴۲۴۳۴۴۴۵۴۶۴۷۴۸۴۹۵۰۵۱۵۲۵۳۵۴۵۵۵۶۵۷۵۸۵۹۶۰۶۱۶۲۶۳۶۴۶۵۶۶۶۷۶۸۶۹۷۰۷۱۷۲۷۳۷۴۷۵۷۶۷۷۷۸۷۹۸۰۸۱۸۲۸۳۸۴۸۵۸۶۸۷۸۸۸۹۹۰۹۱۹۲۹۳۹۴۹۵۹۶۹۷۹۸۹۹۱۰۰
- (4) ۱۳۳۳۳۴۳۵۳۶۳۷۳۸۳۹۴۰۴۱۴۲۴۳۴۴۴۵۴۶۴۷۴۸۴۹۵۰۵۱۵۲۵۳۵۴۵۵۵۶۵۷۵۸۵۹۶۰۶۱۶۲۶۳۶۴۶۵۶۶۶۷۶۸۶۹۷۰۷۱۷۲۷۳۷۴۷۵۷۶۷۷۷۸۷۹۸۰۸۱۸۲۸۳۸۴۸۵۸۶۸۷۸۸۸۹۹۰۹۱۹۲۹۳۹۴۹۵۹۶۹۷۹۸۹۹۱۰۰
- (5) ۱۳۳۳۳۴۳۵۳۶۳۷۳۸۳۹۴۰۴۱۴۲۴۳۴۴۴۵۴۶۴۷۴۸۴۹۵۰۵۱۵۲۵۳۵۴۵۵۵۶۵۷۵۸۵۹۶۰۶۱۶۲۶۳۶۴۶۵۶۶۶۷۶۸۶۹۷۰۷۱۷۲۷۳۷۴۷۵۷۶۷۷۷۸۷۹۸۰۸۱۸۲۸۳۸۴۸۵۸۶۸۷۸۸۸۹۹۰۹۱۹۲۹۳۹۴۹۵۹۶۹۷۹۸۹۹۱۰۰

1) 111 111 111 111 111 111 111 111 111 111
 111 111 111 111 111 111 111 111 111 111
 111 111 111 111 111 111 111 111 111 111
 111 111 111 111 111 111 111 111 111 111
 111 111 111 111 111 111 111 111 111 111
 111 111 111 111 111 111 111 111 111 111
 111 111 111 111 111 111 111 111 111 111

XII

1) *dahišn ud zamān frēhēnišn zāy zōz-ē* (v) *Šāhpuhr i Azdaxšērān ō ān šahr mad ō naxčēr šud ud pas i naxčēr xwad abāg nō* (نوخ) *asəvār ō ān dēh mad kē kanizag pad-iš būd.* (2) *dahišn kanizag pad sarz i cāh būd ud āb hamē* (v) *hēxt ud cāhāzrāyān zāy āb hamē* (v) *dād.* (3) *vazrīgare pad kāz-ē* (v) *šud estād.* (4) *kanizag ka-š Šāhpuhr ud asəvārān did xwāst ud namāz burz ud guft ku dzust ud pad dzūd ābarēd bē framāyēd nišastan ōē gyōg xwāš ud sāyag i dxartān xunūk ud hangām gazm tāg man āb hanjōm xwad ud stōzān āb xwazēd.*

5) *Šāhpuhr māndagih ud gursagih ud tišnagih zāy hēsmgīn būd u-š ō kanizag guft ku bē dāzēh ō amāh āb tō pad kāz nē abāyēt.* (6) *kanizag pad timār šud ud pad kustag-ē* (v) *bē nišast.* (?) *Šāhpuhr ō asəvārān guft ku hēzag ō cāh avkanēd ud āb hanjēt tāg amāh vāž gizēm ud stōzān āb dahēd.* (8) *asəvārān hamgōnag kard ud hēzag ō cāh avkand ud vazuzgih i hēzag zāy purz āb būd ul kašīdan nē sāyēst.*

XIII

111 111 111 111 111 111 111 111 111 111
 111 111 111 111 111 111 111 111 111 111
 111 111 111 111 111 111 111 111 111 111

- (2) ۲۷۲ - ۲۳۵ - ۲۳۳ و ۲۳۲ و ۲۳۱ و ۲۳۰ و ۲۲۹ و ۲۲۸ و ۲۲۷ و ۲۲۶ و ۲۲۵ و ۲۲۴ و ۲۲۳ و ۲۲۲ و ۲۲۱ و ۲۲۰ و ۲۱۹ و ۲۱۸ و ۲۱۷ و ۲۱۶ و ۲۱۵ و ۲۱۴ و ۲۱۳ و ۲۱۲ و ۲۱۱ و ۲۱۰ و ۲۰۹ و ۲۰۸ و ۲۰۷ و ۲۰۶ و ۲۰۵ و ۲۰۴ و ۲۰۳ و ۲۰۲ و ۲۰۱ و ۲۰۰ و ۱۹۹ و ۱۹۸ و ۱۹۷ و ۱۹۶ و ۱۹۵ و ۱۹۴ و ۱۹۳ و ۱۹۲ و ۱۹۱ و ۱۹۰ و ۱۸۹ و ۱۸۸ و ۱۸۷ و ۱۸۶ و ۱۸۵ و ۱۸۴ و ۱۸۳ و ۱۸۲ و ۱۸۱ و ۱۸۰ و ۱۷۹ و ۱۷۸ و ۱۷۷ و ۱۷۶ و ۱۷۵ و ۱۷۴ و ۱۷۳ و ۱۷۲ و ۱۷۱ و ۱۷۰ و ۱۶۹ و ۱۶۸ و ۱۶۷ و ۱۶۶ و ۱۶۵ و ۱۶۴ و ۱۶۳ و ۱۶۲ و ۱۶۱ و ۱۶۰ و ۱۵۹ و ۱۵۸ و ۱۵۷ و ۱۵۶ و ۱۵۵ و ۱۵۴ و ۱۵۳ و ۱۵۲ و ۱۵۱ و ۱۵۰ و ۱۴۹ و ۱۴۸ و ۱۴۷ و ۱۴۶ و ۱۴۵ و ۱۴۴ و ۱۴۳ و ۱۴۲ و ۱۴۱ و ۱۴۰ و ۱۳۹ و ۱۳۸ و ۱۳۷ و ۱۳۶ و ۱۳۵ و ۱۳۴ و ۱۳۳ و ۱۳۲ و ۱۳۱ و ۱۳۰ و ۱۲۹ و ۱۲۸ و ۱۲۷ و ۱۲۶ و ۱۲۵ و ۱۲۴ و ۱۲۳ و ۱۲۲ و ۱۲۱ و ۱۲۰ و ۱۱۹ و ۱۱۸ و ۱۱۷ و ۱۱۶ و ۱۱۵ و ۱۱۴ و ۱۱۳ و ۱۱۲ و ۱۱۱ و ۱۱۰ و ۱۰۹ و ۱۰۸ و ۱۰۷ و ۱۰۶ و ۱۰۵ و ۱۰۴ و ۱۰۳ و ۱۰۲ و ۱۰۱ و ۱۰۰ و ۹۹ و ۹۸ و ۹۷ و ۹۶ و ۹۵ و ۹۴ و ۹۳ و ۹۲ و ۹۱ و ۹۰ و ۸۹ و ۸۸ و ۸۷ و ۸۶ و ۸۵ و ۸۴ و ۸۳ و ۸۲ و ۸۱ و ۸۰ و ۷۹ و ۷۸ و ۷۷ و ۷۶ و ۷۵ و ۷۴ و ۷۳ و ۷۲ و ۷۱ و ۷۰ و ۶۹ و ۶۸ و ۶۷ و ۶۶ و ۶۵ و ۶۴ و ۶۳ و ۶۲ و ۶۱ و ۶۰ و ۵۹ و ۵۸ و ۵۷ و ۵۶ و ۵۵ و ۵۴ و ۵۳ و ۵۲ و ۵۱ و ۵۰ و ۴۹ و ۴۸ و ۴۷ و ۴۶ و ۴۵ و ۴۴ و ۴۳ و ۴۲ و ۴۱ و ۴۰ و ۳۹ و ۳۸ و ۳۷ و ۳۶ و ۳۵ و ۳۴ و ۳۳ و ۳۲ و ۳۱ و ۳۰ و ۲۹ و ۲۸ و ۲۷ و ۲۶ و ۲۵ و ۲۴ و ۲۳ و ۲۲ و ۲۱ و ۲۰ و ۱۹ و ۱۸ و ۱۷ و ۱۶ و ۱۵ و ۱۴ و ۱۳ و ۱۲ و ۱۱ و ۱۰ و ۹ و ۸ و ۷ و ۶ و ۵ و ۴ و ۳ و ۲ و ۱ و ۰.

XIII

- 1) Šāhpuhr Ōhrmazd zāy az pidar pad nihān dāšt tāg ān ka ō dādag i haft sālag mad. (2) zōz-ē(v) abāg aburnāy-zādagān ud vāspuhragān i Ardashēr Ōhrmazd ō asprēs sud ud cōbēgān kard. (3) Ardashēr abāg mōgbadān mōgbad ud artēšdārān-sardār ud vas āzādān ud vazurgān ōy nišast ō avēšān hamē(v) nigīzīd. (4) Ōhrmazd abāg avēšān aburnāyγān pad asavar čēr ud nībarzag būd
 5) ud abāyēd būdan zāy ēvak az avēšān cōvīgān ō gōy zad ud gōy ō kanār i Ardashēr ōpast ēc čiz-ē(v) nē paidā-gēnīh. (6) ud aburnāyγān tavixt mānd hēnd ud šukūh i Ardashēr zāy kas nē ayāzast frāz šavēd.
 7) Ōhrmazd vistaxvihā sud ud gōy abar qzift. vistaxvihā zad vang kard.

dān pahlōm sparēm i yāsmīn hubōy tar čē-š bōy
 ēdōn čīgōn bōy i xradāyān mānēd. husrav-sparēm
 bōy ēdōn čīgōn bōy i šahdāzān. kēdīg bōy ēdōn čīgōn
 bōy i huniyāg. vul bōy ēdōn čīgōn bōy ... nazgīs bōy
 ēdōn čīgōn bōy i yuvānīh. hēzīg (i) suxr bōy ēdōn
 čīgōn bōy i dōstān. hēzīg i zard bōy ēdōn čīgōn bōy i
 zan i āzād kē nē zōspīg. kārūz bōy ēdōn čīgōn bōy i
 dastabarēh ud saman i spēd bōy ēdōn čīgōn bōy i
 fezarandān ud saman i zard bōy ēdōn čīgōn bōy i
 zan i āzād kē nē zōspīg. sūsan i spēd bōy ēdōn
 čīgōn bōy i dōstīh ud marū i arzōšizān bōy ēdōn
 čīgōn bōy i mādarān. marū i spēd bōy ēdōn čīgōn
 bōy i pidarān. vanafšag bōy ēdōn čīgōn bōy i ka-
 nīzarān. šahsparēm bōy ēdōn čīgōn bōy i grāmīgān.
 mūrē bōy ēdōn čīgōn bōy i dēhbadān. nīlūpal bōy
 ēdōn čīgōn bōy i tuvāngarēh. marzangōš bōy ēd-
 ōn čīgōn bōy i bīzānīh. spēdag bōy ēdōn čīgōn bōy
 i vimārān. palangmūšk bōy ēdōn čīgōn bōy i vadūk.
 kūpal bōy ēdōn čīgōn bōy i husravīh. nastarān bōy
 ēdōn čīgōn bōy i zan i pēr. munj kē nē škōft bōy
 ēdōn čīgōn bōy i zan - kāmīgīh ud kē škōft ēstād
 bōy ēdōn čīgōn bōy i grāmīgān.
 sīsimbar bōy ēdōn čīgōn bōy i āzādagīh. bōy
 ēn hamāg sparēmīhā andar bōy i yāsmīn čīz-
 ē (v) xvāt čē-š bōy i xradāyān mānēd.
 šāhān šāh pasandīd u-š pad rāst dāst.

۴ سکه سمنه سکه

۱۱ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۱۲ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۱۳ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۱۴ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۱۵ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۱۶ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۱۷ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۱۸ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۱۹ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۰ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۱ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۲ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۳ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۴ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۵ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۶ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۷ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۸ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۲۹ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه
 ۳۰ سکه سمنه سکه سمنه سکه سکه سکه سکه

۳۶۵ و ۳۷۱ و ۳۷۲ و ۳۷۳ و ۳۷۴ و ۳۷۵ و ۳۷۶ و ۳۷۷ و ۳۷۸ و ۳۷۹ و ۳۸۰ و ۳۸۱ و ۳۸۲ و ۳۸۳ و ۳۸۴ و ۳۸۵ و ۳۸۶ و ۳۸۷ و ۳۸۸ و ۳۸۹ و ۳۹۰ و ۳۹۱ و ۳۹۲ و ۳۹۳ و ۳۹۴ و ۳۹۵ و ۳۹۶ و ۳۹۷ و ۳۹۸ و ۳۹۹ و ۴۰۰ و ۴۰۱ و ۴۰۲ و ۴۰۳ و ۴۰۴ و ۴۰۵ و ۴۰۶ و ۴۰۷ و ۴۰۸ و ۴۰۹ و ۴۱۰ و ۴۱۱ و ۴۱۲ و ۴۱۳ و ۴۱۴ و ۴۱۵ و ۴۱۶ و ۴۱۷ و ۴۱۸ و ۴۱۹ و ۴۲۰ و ۴۲۱ و ۴۲۲ و ۴۲۳ و ۴۲۴ و ۴۲۵ و ۴۲۶ و ۴۲۷ و ۴۲۸ و ۴۲۹ و ۴۳۰ و ۴۳۱ و ۴۳۲ و ۴۳۳ و ۴۳۴ و ۴۳۵ و ۴۳۶ و ۴۳۷ و ۴۳۸ و ۴۳۹ و ۴۴۰ و ۴۴۱ و ۴۴۲ و ۴۴۳ و ۴۴۴ و ۴۴۵ و ۴۴۶ و ۴۴۷ و ۴۴۸ و ۴۴۹ و ۴۵۰ و ۴۵۱ و ۴۵۲ و ۴۵۳ و ۴۵۴ و ۴۵۵ و ۴۵۶ و ۴۵۷ و ۴۵۸ و ۴۵۹ و ۴۶۰ و ۴۶۱ و ۴۶۲ و ۴۶۳ و ۴۶۴ و ۴۶۵ و ۴۶۶ و ۴۶۷ و ۴۶۸ و ۴۶۹ و ۴۷۰ و ۴۷۱ و ۴۷۲ و ۴۷۳ و ۴۷۴ و ۴۷۵ و ۴۷۶ و ۴۷۷ و ۴۷۸ و ۴۷۹ و ۴۸۰ و ۴۸۱ و ۴۸۲ و ۴۸۳ و ۴۸۴ و ۴۸۵ و ۴۸۶ و ۴۸۷ و ۴۸۸ و ۴۸۹ و ۴۹۰ و ۴۹۱ و ۴۹۲ و ۴۹۳ و ۴۹۴ و ۴۹۵ و ۴۹۶ و ۴۹۷ و ۴۹۸ و ۴۹۹ و ۵۰۰ و ۵۰۱ و ۵۰۲ و ۵۰۳ و ۵۰۴ و ۵۰۵ و ۵۰۶ و ۵۰۷ و ۵۰۸ و ۵۰۹ و ۵۱۰ و ۵۱۱ و ۵۱۲ و ۵۱۳ و ۵۱۴ و ۵۱۵ و ۵۱۶ و ۵۱۷ و ۵۱۸ و ۵۱۹ و ۵۲۰ و ۵۲۱ و ۵۲۲ و ۵۲۳ و ۵۲۴ و ۵۲۵ و ۵۲۶ و ۵۲۷ و ۵۲۸ و ۵۲۹ و ۵۳۰ و ۵۳۱ و ۵۳۲ و ۵۳۳ و ۵۳۴ و ۵۳۵ و ۵۳۶ و ۵۳۷ و ۵۳۸ و ۵۳۹ و ۵۴۰ و ۵۴۱ و ۵۴۲ و ۵۴۳ و ۵۴۴ و ۵۴۵ و ۵۴۶ و ۵۴۷ و ۵۴۸ و ۵۴۹ و ۵۵۰ و ۵۵۱ و ۵۵۲ و ۵۵۳ و ۵۵۴ و ۵۵۵ و ۵۵۶ و ۵۵۷ و ۵۵۸ و ۵۵۹ و ۵۶۰ و ۵۶۱ و ۵۶۲ و ۵۶۳ و ۵۶۴ و ۵۶۵ و ۵۶۶ و ۵۶۷ و ۵۶۸ و ۵۶۹ و ۵۷۰ و ۵۷۱ و ۵۷۲ و ۵۷۳ و ۵۷۴ و ۵۷۵ و ۵۷۶ و ۵۷۷ و ۵۷۸ و ۵۷۹ و ۵۸۰ و ۵۸۱ و ۵۸۲ و ۵۸۳ و ۵۸۴ و ۵۸۵ و ۵۸۶ و ۵۸۷ و ۵۸۸ و ۵۸۹ و ۵۹۰ و ۵۹۱ و ۵۹۲ و ۵۹۳ و ۵۹۴ و ۵۹۵ و ۵۹۶ و ۵۹۷ و ۵۹۸ و ۵۹۹ و ۶۰۰ و ۶۰۱ و ۶۰۲ و ۶۰۳ و ۶۰۴ و ۶۰۵ و ۶۰۶ و ۶۰۷ و ۶۰۸ و ۶۰۹ و ۶۱۰ و ۶۱۱ و ۶۱۲ و ۶۱۳ و ۶۱۴ و ۶۱۵ و ۶۱۶ و ۶۱۷ و ۶۱۸ و ۶۱۹ و ۶۲۰ و ۶۲۱ و ۶۲۲ و ۶۲۳ و ۶۲۴ و ۶۲۵ و ۶۲۶ و ۶۲۷ و ۶۲۸ و ۶۲۹ و ۶۳۰ و ۶۳۱ و ۶۳۲ و ۶۳۳ و ۶۳۴ و ۶۳۵ و ۶۳۶ و ۶۳۷ و ۶۳۸ و ۶۳۹ و ۶۴۰ و ۶۴۱ و ۶۴۲ و ۶۴۳ و ۶۴۴ و ۶۴۵ و ۶۴۶ و ۶۴۷ و ۶۴۸ و ۶۴۹ و ۶۵۰ و ۶۵۱ و ۶۵۲ و ۶۵۳ و ۶۵۴ و ۶۵۵ و ۶۵۶ و ۶۵۷ و ۶۵۸ و ۶۵۹ و ۶۶۰ و ۶۶۱ و ۶۶۲ و ۶۶۳ و ۶۶۴ و ۶۶۵ و ۶۶۶ و ۶۶۷ و ۶۶۸ و ۶۶۹ و ۶۷۰ و ۶۷۱ و ۶۷۲ و ۶۷۳ و ۶۷۴ و ۶۷۵ و ۶۷۶ و ۶۷۷ و ۶۷۸ و ۶۷۹ و ۶۸۰ و ۶۸۱ و ۶۸۲ و ۶۸۳ و ۶۸۴ و ۶۸۵ و ۶۸۶ و ۶۸۷ و ۶۸۸ و ۶۸۹ و ۶۹۰ و ۶۹۱ و ۶۹۲ و ۶۹۳ و ۶۹۴ و ۶۹۵ و ۶۹۶ و ۶۹۷ و ۶۹۸ و ۶۹۹ و ۷۰۰ و ۷۰۱ و ۷۰۲ و ۷۰۳ و ۷۰۴ و ۷۰۵ و ۷۰۶ و ۷۰۷ و ۷۰۸ و ۷۰۹ و ۷۱۰ و ۷۱۱ و ۷۱۲ و ۷۱۳ و ۷۱۴ و ۷۱۵ و ۷۱۶ و ۷۱۷ و ۷۱۸ و ۷۱۹ و ۷۲۰ و ۷۲۱ و ۷۲۲ و ۷۲۳ و ۷۲۴ و ۷۲۵ و ۷۲۶ و ۷۲۷ و ۷۲۸ و ۷۲۹ و ۷۳۰ و ۷۳۱ و ۷۳۲ و ۷۳۳ و ۷۳۴ و ۷۳۵ و ۷۳۶ و ۷۳۷ و ۷۳۸ و ۷۳۹ و ۷۴۰ و ۷۴۱ و ۷۴۲ و ۷۴۳ و ۷۴۴ و ۷۴۵ و ۷۴۶ و ۷۴۷ و ۷۴۸ و ۷۴۹ و ۷۵۰ و ۷۵۱ و ۷۵۲ و ۷۵۳ و ۷۵۴ و ۷۵۵ و ۷۵۶ و ۷۵۷ و ۷۵۸ و ۷۵۹ و ۷۶۰ و ۷۶۱ و ۷۶۲ و ۷۶۳ و ۷۶۴ و ۷۶۵ و ۷۶۶ و ۷۶۷ و ۷۶۸ و ۷۶۹ و ۷۷۰ و ۷۷۱ و ۷۷۲ و ۷۷۳ و ۷۷۴ و ۷۷۵ و ۷۷۶ و ۷۷۷ و ۷۷۸ و ۷۷۹ و ۷۸۰ و ۷۸۱ و ۷۸۲ و ۷۸۳ و ۷۸۴ و ۷۸۵ و ۷۸۶ و ۷۸۷ و ۷۸۸ و ۷۸۹ و ۷۹۰ و ۷۹۱ و ۷۹۲ و ۷۹۳ و ۷۹۴ و ۷۹۵ و ۷۹۶ و ۷۹۷ و ۷۹۸ و ۷۹۹ و ۸۰۰ و ۸۰۱ و ۸۰۲ و ۸۰۳ و ۸۰۴ و ۸۰۵ و ۸۰۶ و ۸۰۷ و ۸۰۸ و ۸۰۹ و ۸۱۰ و ۸۱۱ و ۸۱۲ و ۸۱۳ و ۸۱۴ و ۸۱۵ و ۸۱۶ و ۸۱۷ و ۸۱۸ و ۸۱۹ و ۸۲۰ و ۸۲۱ و ۸۲۲ و ۸۲۳ و ۸۲۴ و ۸۲۵ و ۸۲۶ و ۸۲۷ و ۸۲۸ و ۸۲۹ و ۸۳۰ و ۸۳۱ و ۸۳۲ و ۸۳۳ و ۸۳۴ و ۸۳۵ و ۸۳۶ و ۸۳۷ و ۸۳۸ و ۸۳۹ و ۸۴۰ و ۸۴۱ و ۸۴۲ و ۸۴۳ و ۸۴۴ و ۸۴۵ و ۸۴۶ و ۸۴۷ و ۸۴۸ و ۸۴۹ و ۸۵۰ و ۸۵۱ و ۸۵۲ و ۸۵۳ و ۸۵۴ و ۸۵۵ و ۸۵۶ و ۸۵۷ و ۸۵۸ و ۸۵۹ و ۸۶۰ و ۸۶۱ و ۸۶۲ و ۸۶۳ و ۸۶۴ و ۸۶۵ و ۸۶۶ و ۸۶۷ و ۸۶۸ و ۸۶۹ و ۸۷۰ و ۸۷۱ و ۸۷۲ و ۸۷۳ و ۸۷۴ و ۸۷۵ و ۸۷۶ و ۸۷۷ و ۸۷۸ و ۸۷۹ و ۸۸۰ و ۸۸۱ و ۸۸۲ و ۸۸۳ و ۸۸۴ و ۸۸۵ و ۸۸۶ و ۸۸۷ و ۸۸۸ و ۸۸۹ و ۸۹۰ و ۸۹۱ و ۸۹۲ و ۸۹۳ و ۸۹۴ و ۸۹۵ و ۸۹۶ و ۸۹۷ و ۸۹۸ و ۸۹۹ و ۹۰۰ و ۹۰۱ و ۹۰۲ و ۹۰۳ و ۹۰۴ و ۹۰۵ و ۹۰۶ و ۹۰۷ و ۹۰۸ و ۹۰۹ و ۹۱۰ و ۹۱۱ و ۹۱۲ و ۹۱۳ و ۹۱۴ و ۹۱۵ و ۹۱۶ و ۹۱۷ و ۹۱۸ و ۹۱۹ و ۹۲۰ و ۹۲۱ و ۹۲۲ و ۹۲۳ و ۹۲۴ و ۹۲۵ و ۹۲۶ و ۹۲۷ و ۹۲۸ و ۹۲۹ و ۹۳۰ و ۹۳۱ و ۹۳۲ و ۹۳۳ و ۹۳۴ و ۹۳۵ و ۹۳۶ و ۹۳۷ و ۹۳۸ و ۹۳۹ و ۹۴۰ و ۹۴۱ و ۹۴۲ و ۹۴۳ و ۹۴۴ و ۹۴۵ و ۹۴۶ و ۹۴۷ و ۹۴۸ و ۹۴۹ و ۹۵۰ و ۹۵۱ و ۹۵۲ و ۹۵۳ و ۹۵۴ و ۹۵۵ و ۹۵۶ و ۹۵۷ و ۹۵۸ و ۹۵۹ و ۹۶۰ و ۹۶۱ و ۹۶۲ و ۹۶۳ و ۹۶۴ و ۹۶۵ و ۹۶۶ و ۹۶۷ و ۹۶۸ و ۹۶۹ و ۹۷۰ و ۹۷۱ و ۹۷۲ و ۹۷۳ و ۹۷۴ و ۹۷۵ و ۹۷۶ و ۹۷۷ و ۹۷۸ و ۹۷۹ و ۹۸۰ و ۹۸۱ و ۹۸۲ و ۹۸۳ و ۹۸۴ و ۹۸۵ و ۹۸۶ و ۹۸۷ و ۹۸۸ و ۹۸۹ و ۹۹۰ و ۹۹۱ و ۹۹۲ و ۹۹۳ و ۹۹۴ و ۹۹۵ و ۹۹۶ و ۹۹۷ و ۹۹۸ و ۹۹۹ و ۱۰۰۰

Az Jāmāsp-nāmag

1) puzsīd Vištāsp šāh ku ēn dēn i apēcax čand sāl zavāg Bavēd ud pas az ān čē ābām ud zamānag zasēd.

2) guft-iš Jāmāsp i bidaxš ku ēn dēn i hazār sāl zavāg Bavēd. pas avēšān mazdōmāni andar ān ābām Bavēnd hamāg ō mihzān-dzujān ēstēnd. ēvax abāg did kēn ud azaxk ud dzōy kunēnd. ud pad ān čim ēzān-šāh ō tāzigān abaspāzēnd ud tāzigān haz zōz nēzōxtax Bavēnd ud šāh-šāh fraz gīzēnd. mazdōm ō apazōnīh ud dzōy vardēnd ud haz čiš ān govēnd ud kunēnd az-išān xvēš-tan sūdōmandtax. u-šān zavišn i frazōn az-iš abōz Bavēd. pad abēdādīh ēn ēzān-šāh ō dahyūbadān bāzi gazān zasēd. ud amāz zazzēn ud asimēn ud vas-ič ganj ud xāstax hanbāz kunēnd ud hamāg apinn ud apaidāg Bavēd. ud vas-iz ganj ud xāstax i šāyagān ō dast ud pādaxšāhīh i dušmanān zasēd. ud marzih i abēzamānag vas Bavēd. ud hamāg ēzān-šāh ō dast i avēšān dušmanān zasēd. ud anēvān ud ēzān gumōzēhēnd ēdōn ku ēzīh az anēzīh paidāg nē Bavēd ān i ēz abāx [ō] anēzīh ēstēnd.

سپهبد و شاهزاده و شاهزادگان و شاهزادگان و شاهزادگان
 و شاهزادگان و شاهزادگان و شاهزادگان و شاهزادگان

Az guzāzišn i catrang

pad nām i yazdān

ēdōn govēnd ku andaz xʿadāyīh i Xusrav i anō-
 šakzuvān az dēvsāzm i vazuzg šahziyār i hindū-
 gānīhā abaz āzmudan i xʿad ud dānāgīh i ēzā-
 nšahziḡān ud sūd-iz i xʿēš nigīzīdan zāy ēat-
 rang-ē(v) yuxt 16 tāg az ūzmzūd ut 16 tāg az
 yākēn i suxz kard fristēd. abāg ān catrang ha-
 zār ud duvēst uštē bār zazē ud asēm ud gōhr
 ud muzvārēd ud yāmaq 90 pīl u-š cīz i madī-
 gīg kard abāg fristēd ud taxtaritūs cīgōn an-
 daz hindūgān pad vizīn būd abāg fristēd.

ud pad fravardag ōgōn nibišt ēstād ku abā-
 yēt cīgōn šmāh nām pad šāhān šāhīh pad am-
 āh hamāg šāhān šāh hēd abāyēt ku dānāgān i
 šmāh az ān i amāh dānāgtar bavēnd. haqar
 cīm i ēn catrang guzārēd ēvēm-iš sāk ud baž
 fristēd.

šāhān šāh 4 zōz zamān xʿāst ud ēē kas nē
 būd az dānāgān i ēzān-šahz kē cīm i ān cat-
 rang guzārēdān šāyēd.

כר ולתעא - סגלנו אלא

ולתעאס קענען סענען לען 12 13 14 15 16 17 18 19 20
 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40
 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60
 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80
 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120
 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140
 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160
 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180
 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200
 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220
 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240
 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260
 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280
 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300
 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320
 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340
 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360
 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380
 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400
 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420
 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440
 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460
 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480
 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500
 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520
 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540
 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560
 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580
 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600
 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620
 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640
 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660
 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680
 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700
 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720
 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740
 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760
 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780
 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800
 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820
 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840
 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860
 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880
 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900
 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920
 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940
 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960
 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980
 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

۱. ۲ - ۳. ۴. ۵. ۶. ۷. ۸. ۹. ۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰.
 ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰.
 ۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰.

Az dzaxt i asūzīg ud būz

dzaxt-ē (v) rust hast tar o šahr asūzīg bū-
 naš hušk hast sazaš hast tar ud zēšag (ō)
 nāy mānēd bazarāš mānēd (ō) angūz šīzēn bāz
 āvarēd mardōmān vasnād. ān-ōm dzaxt i bu-
 land būz o hamnibazdīd ku az az tō abaztar
 hōm pad vas gōnag hēz. u-m pad xvanizas xa-
 miḡ dzaxtōm nēst hāmtan cē šāh az man xvarēd
 ka nōk āvarōm bāz. makōgān taxt hōm. fasp
 hōm vādānān. gyāgrōb az man karēnd kē (pad-
 iš) vīzāzēnd mēhān ud mān. gavāz az man ka-
 rēnd kē (pad-iš) kōbēnd yav ud bzinj. dami-
 nag az man karēnd āhzān vazāg. mōk hōm (i)
 varzīkarzān. nālāin hōm bahnagpāyān. zasan
 az man karēnd kē tō pāy (pad-iš) bandēnd.
 cōb az man karēnd kē tō gazdan (pad-iš) māzēnd.
 mēx az man karēnd kē tō sazākūn (pad-iš) ku-
 cēnd. ēzm hōm (i) aduzān kē tō sēž bēzēnd.
 tābēstān asāyag hōm pad saz šahrdāzān.
 šakar hōm (i) varzīkarzān (ud) angēmēn (i) āz-
 ādmardān tapangūk az man karēnd. dāzūk-
 dān (i) šnās ...

و - a - ҳарфи аввали алифбои паҳлави, ки ба а-и забони тоҷикӣ баробар аст. Гайр аз он ин аломат ифодакунандаи фонемаи ā ва x мебошад; ā, пеш аз садоннокҳо - *an* - чун префикси инкорӣ, набудани чизро ифода мекунад.

1954 - *xānak* - хона, ҳавли, истикрматгоҳ. Аз эронии қадим **āhana* - "ҷо, маҳал", ки асоси он **an-ē* **han*- аст. Ҳорн онро аз масдари авестиои *kan* /*фъли кандан*/ маънидод мекунад. В.И.Абаев ин нуктаи назарро давом дода, менависад, ки *kan* дар бисёр забонҳои эронӣ васеъ истеъмол меёбад - "кандан, кофтаи, ҳок теппа қардан". Дар Ҳиндӣ қадим *khan* - "кандан, кофтаи", авестой *xan* - "чашма, чоҳ".

954 - *āhūk* - оху, сайд, бузи кӯҳӣ. Аз сифати авестой *āsu*- ба маънои тезрав, скр. *āsav*, суғдӣ *āsuk*. Ин калима аз *h*-е **ōku-s* - "тез, зуд" буда, дар ф.к. бояд шакли **āsu-ka* "тездавро" дошта бошад.

954 - *ahōk* - айб, нуқрон. Асоси ин калима аз авестиои *ahu*- "айб, нуқрон" буда, дар навиштаҷотҳои авестой сифати ин калима *āhita* "чиркин" низ вомеруад. *Anāhita* - "бенуқрон, пок" низ аз ҳамин реша мебошад.

54 - *pas* - пас, баъд, охир. Форсии қадим *pasā* "дар пушт" шакли зарфии ин калима *pasāva* - "баъд аз он", авестой *pasca* "баъд", *pascat* "баъд аз он", *pasne* "дар пушт", Ҳиндӣ қадим *paścā* "дар пушт", курдӣ *pāšwe*, *pašī*, афғ. *pas*, осетинӣ *fastāge*, *fāstāg* "оқибтар, баъдтар, охир".

54 - *xāz* - хор; *ḫāz* - *xāz-vāzrang* - хорбодиринг /навъи бодиринг, ки пусти ноҳамвори хорнок дорад/.

164 - *Anziman* - Аҳриман /қувваи бади, қувваи сиёҳ, - бар хилофи Ҳурмузд/.

1Н3ДУ - hamōgōn - хамаги, чамъ, тамом, хама.

ДҶеу - axtar - ахтар, ситора.

1Н46) ДҶеу - axtar māgān - ахтаршуморон, ситорашиносон, мунач-чдмон.

1Н//) ДҶеу - pit // pitar - падар. Форсии қадим *pitār*, авест. *pitār*, хиндии қадим *pitār*, армани *hair*, курди *pier*, афг. *plār*, осетини *fidā*, *fid*, шугни *ped*, сарик. *pit*, хутани *petar*, юнони ва латини *pater*, немисӣ *Vater*, англ. *father*...

УН ДҶеу - avast-*framānīh* - саркаши, сар печидан аз фармон, фармоннобардорӣ.

УУеуу - *evācīhā* - калима, суҳан, ҳарф задан. Аз решаи авестои *vak*, *vac* - "гуфтан", скр. *vak* - *siate*, *avāci*, *vavāca*, форсии миёна *uxt*; латини *vox*, франсузӣ - *voix*, англ. *voice*.
Муқ, кунед - овоз.

1ДҶеуу - *ev-dāt* - доди ягона, махлуқияти умумӣ, якбора ба вучуд омадани махлуқот дар руи замин /аз руи ақдаи диня/.

УУ//) ДҶеу - *evēn*, *evēnak*, *advēnak* - хел, тарз, роҳ, навъ, усул, расм, оин. *ādī-vaēna*. Одина низ аз ҳамин реша, яъне *vaēna* > *vēn* > бин - дидаи ба вучуд омадааст.

19УУ - *evak* - як /шумора/; ДҶеу ДҶеу - *evak-sāvak* - яксола; > 19УУ - *ev-sānd* - якчанд. Ниг.]

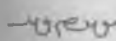
УУУУУУ - *evakānakīh* - ягонагӣ, ҳамфикрӣ, якдили, мувофиқат қардан, ҳамкорӣ қардан.

— سو — *mad* - май, арақ, шароб, машрубот. Калимаи май аз ҳ-е *medhu* (*medha*) мебошад, ки дар скр. *mādhū* - нушокии ширин, асал, ширро гуянд. Дар авеста *madu* (*madu*), сақя-хут. *mai*, суғ. *madu* [*mad* - азбаски *δ* ҳамчун *ε* қабул шудааст - *mul*], осет. *mud* "асал". Дар забонҳи дигар низ ин калима дида мешавад: юнони *mēdu* "май", нем. қад. *medu*, нем. *Mel* "асал", литв. *medus*, сл.қад. *mede*, фин. *mete*, венг. *mez*

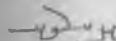
ва гайра. Ин калима дар забонхри хитой [mi < myet] ва японӣ [mitsu] низ дида мешавад, вале аз они худ ё иқтибос будани он маълум нест. Аз забонхри эронӣ madu//a- ба забонхри турки [m > v - bāl] ва арабии классикӣ [عسل - "асал"] иқтибос шудааст. дар забони арманӣ mot-ozmay "чрм" [maθ - mot, ozmudan] низ аз забони форсист.

Гумон меравад, ки *medhu//a- шакли дорои сонант medhv-ро низ доштааст ва аз он дар авеста *madv-icā> курдӣ mavzē, бал. mavcē, тоҷикӣ мавиз буда, ба забони скр. ба шакли madhvija- иқтибос шудааст.

Исботи он, ки шакли *medhv вучуд дошт, калимаи madhvād> "медведь"-ро мисол меорем.

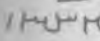
— - adāṭīḥ - бединя, беимонӣ, бедиденатӣ, безътикрдӣ, безътинодӣ...

— - adāṭastān - гайри қонун, бедодӣ, беинсофӣ, ноҳаққӣ.

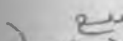
— - aḡḡarīḥ - ёри, ёрдам, кумак, ҳамкорӣ, ёрирасонӣ.

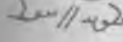
— - aḡḡar - ёд, хотир, хотира, фикр...

— - aḡḡastān - расидан, рафта расидан, расондан.

— - asḡḡān - сер [бар хилофи гурусна]. Аз - sōh- < sōd, ба чри sōd омадааст; решаи авестоии он sōd - "гуруснагӣ", дар паҳлавии Турфон swug [sōyag ē suyag] "гурусна".

— - asmān - осмон. Форсии қадим asman, авест. asman, скр. āsman, янонӣ ākḡm "санг, сандон", литвагӣ актиб "санг". Чун осмонро ба сонӣ санге пиндоштаанд, аз ин ру номи он бо санг ҳамреша мебошад. Маънои дигари ин калима: дунбӯи илоҳӣ, дунбӯи руҳӣ.

— - kū - ку /чун пайвандак ва чрншнн - кучр/.

— - ēz, ēzīk - эронӣ, касе, ки зотан аз Эрон бошад.

- 𐎠𐎡𐎹𐎷 - ēzān - Эрон. Эр.к. - *azya*, авест. - *aiiya*, скр. *āya*.
 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹 - ēzān-vīnārt - эрони, эронинажод, аз Эрон баромада.
 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹𐎡𐎹 - ēzān-zahzūkān - эроншахриён, эрониён, соки-нони Эроншахр.
 𐎠𐎡𐎹𐎷 - hēzīk - хэри /номи гул, ки дар Бухоро чун гули хайри ва дар Эрон - *هزکي* [хатми] машхур аст/.
 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹 - hēzātīk - хироти /сифати нисби аз Ҳирот/.
 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹 - ēppat - хэрбад, сардори рухриён, мухотаб барои хурмат дар дарбори Сосониён.
 𐎠𐎡𐎹𐎷 - abaz - зер, таг, поён; 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹𐎡𐎹 - abaz-kāš - зери каш, зери бағал, даст пеши сина доштан.
 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹 - abaztīh - сархам будан, итоат кардан, тобешави, фармонбардори, мутей, итоаткуни /м.к. - abaz J.
 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹𐎡𐎹 - abaz-mēnišnīh - боварии халимона, ақдаи хоксорона /м.к. - abaztīh /.
 𐎠𐎡𐎹𐎷 - ēē - хеч, хечгоҳ, хечдиз, хеч вақт.
 𐎠𐎡𐎹𐎷 - hēzēm - хезум, сузишворӣ. Авеста - *azema*, позанд - *hēzām*, хинди қадим - *idhma-*, курди - *hezink, hez, hezing*.
 آهسته آهسته لازم است عودا گریو نیا شد عزیز است (روسی)
 𐎠𐎡𐎹𐎷 - kas - кас, одам, шахс; 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹 - kasān - касон; 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹 - kasē(y) - касе.
 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹 - hēšm - хашм, газаб, қаҳр, адоват, кина.
 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹 - hast - ҳаст, аст. Дар ф.к. барои ифодаи ҳолат ду феъл вучуд дошт: *ah*, ки аз он *hast* /м.к. дар русӣ есть, нем. *ist* ва ғайра/ ва *van*, ки феъли *vūdan* /ниг.!/ аз он ба вучуд омадааст.
 𐎠𐎡𐎹𐎷𐎡𐎹 - ētōn - эдун, ин тавр, ин хел, ҳамин гуна, ба ҳамин тариқ...

- 𐬀𐬀𐬀𐬀 - *Anāhēt* - Анахит - номи яке аз се худои эронии қадим [Ахурамазда, Митра, Анахит]; номи сайёраи Зухра.
- 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 - *x'āhēh* - хушбахти, саодат, кайф, хузур, ҳаловат, роҳат...
- 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 - *ōhəmazd* - Ҳурмуз [худои] неки, бар зидди Ахриман/.
- 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 - *hwēvāēh* - сухани хуб, гуфтори лазиз, алфози нек [ниг. *ēvāēhā*].
- 𐬀𐬀𐬀𐬀 - *x'ar* - хор будан, аз дигарон кам будан, ба чашми мардум бад будан, хоря ва зор; беҳуда, нодаркор, ночиз, нокас, нолоиқ, хор.
- 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 - *arāstan* - оростан, перостан, зебу зиннат додан, ба тартиб даровардан, сохтан, ороиш додан, ташкил кардан.
- 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 - *x'āsīšn* - хоҳиш, талабот, матлаб, мақсад, иштиёқ, орзу, ҳавас, шавқ, майл, умед, рағбат.
- 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 - *x'āstak* - хоста, молу мулк, дорой, боигарӣ, ганҷ.
- 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 - *anāstēh* - ноошти [бар хилофи ошти], низоъ, ниёқ, қанҷол, қангу қидол, рақобат, душмани.
- 𐬀𐬀𐬀𐬀 - *āwām//ōwām* - вақт, замон. Аз авестои *aiwi-gāma* 1/ ба маънои "зимистон" [ниг. *xī-mastān*]: *hama... aiwi gāme* "тобистон... зимистон"; 2/ "сол": *hazarūgām aiwi gāmanām* "ҳазор сол".
- 𐬀𐬀𐬀𐬀 - *azīš* - ба-[пешоянд]+ -ш [ҷонишини энклитикии шахси III танҳр].
- 𐬀𐬀 - *ō* - пешоянд, ифодакунандаи пешоянди "ба", "дар".
- 𐬀𐬀𐬀𐬀 - *heniyāk* - ниёғони хуб, авлоди нек, гузаштагони пок.
- 𐬀𐬀𐬀𐬀 - *hunar* - хунар, истеъдод, қобилият. Аз форсии қадим *huv-naga* "хуби мансуб ба мард /нар/", маҳррат, санъат...
- 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 - *xōn-zēšīšn* - хунрезӣ, куштор, қорзор, қанг, якдигарро куштан; курдия - *xēn*, афғ. - *zēnē*,

балучи - *hun, hōn*, вахи - *vuxan*,
шугни - *viš'in*, сарик. - *vaxin*, ишкош. - *wēn*.

— хуш - *hōš* - хуш, ақл, зеҳн, қобилияти фикр, хирад,
фаҳм, идрок, хушбёр.

— хушбёр - *hōšyār* - хушбёр. Мураккаб аз хуш + ёр [авест.
- *dāta*]. Дар авестой *uši-dāta* [он, ки хуш
медихад]. *dāta* -и авестой ба маънои "дода" ва
"офарида" мебошад. Дармстетер чузъи дуҷуми ин кали-
маро аз решаи мазкур [*dā-*] маънидод карда, "хуш-
дода" тарҷима мекунад. Ҳорн ин қавли Дармстетерро
дар бораи калимаҳои бахтиёр, хушбёр, шаҳриёр, до-
ниёр ҳаққонӣ рад карда истода, мегӯяд: "...вале та-
биатан аз тариқи илм ин фарз ғайри мумкин аст. Беш-
тар эҳтимол дода мешавад, ки калимоти мазкур аз
- *dāra* ба вучуд омадаанд." Исботи ин даъво дар
навиштаҷоти паҳлави калимаи *šahriyār* "шаҳриёр"
мебошад. Аммо "Исфандиёр" аз ин қрида истисно буда,
аз форсии қадим - *dāta* омадааст. Шояд шакли авест-
тоии ин калима - *spenta-dāta* [яъне "доди муқад-
дас"] бошад. Вале "р" ба ҷои "а" дар натиҷаи ана-
логия бо "шаҳриёр" омадааст. Курди - *hišyār* "бе-
дор", *hišyār* "хушбёр".

— ҳанд - шакли ҷамъи *hast* [ниг.!]]

— ҳанд - *handāxtār* - иғвогар, васвасакор, барангезанда,
шурангез, фитнагар.

— ҳангар - ниг. *hangartan*.

— ҳангар - *hangartan* - ангоштан, ангоридан, фикр кар-
дан, гумон бурдан.

— ави = *ō* - пешоянд, ба вазифаи "ба".

— х'āв - хоб, хобидан [ниг. *х' - х'āв*].

— ҳандоҳк'ēн - андуҳгин, ғамгин, ранҷур, ранҷи-
дахотир, арм. *andohkan*, аз: *handōhax-an(a)*
ва *handōh* аз: *han + daratha* - решаи кали-
ма *dav* "фишор додан", м.к. давить "фишурдан"
дар русӣ.

— ҳандоҳтан - андуҳтан, андоз, боҷ, хироҷ.
Дар заб. паҳлави ба маънои ҷамъ кардан, гирд овар-
дан, пардохтан аст. Аз *ham-tēxtan*,

эр.к. *ham taug* ва *ham tauj*, скр.

turjati: tuj "фишор додан, андохтан".

эргешүүн - *angōšitak* - ангошта, монанд карда, гумон бурда.

эргешүүн - *hangōšitak* - ҳамранг, монанд, якхела, шабех.

эргешүүн - *andēšitan* - андешидан, фикр кардан, гумон бурдан.

Дар - *Indar* - Индар - номи яке аз шайтонхр - легендаи зардушти /ниг. *dēv* / . Дар авеста ва скр. *Indra*.

Дарун - *andarōn* - андарун, дарун.

Дарз - *handaraz* - андарз, панд, насихат; аз эр.к. *ham-darza* - авеста *ham-daraz* "итти-фок, ба ҳам маҳкам кардан" /м.к. Дарз, дарза/. Дар авестой *handarəza* ба маънои "банд, занҷир", эрм. *andarj* [*шлрг*] "васият", позанд *andaraz*, паҳл. турф. *andar*.

Доништан - *dānistān* - доништан, бохабар будан, хифз кардан. Форсии қадим *adānā* "у медонад" аз *√dan*, ориёни - *zan*, авест. - *zan*, курди - *zānin*, афг. - *pəxanam* [*pati*], осетини - *zonun*, *zōnun*, *zonin*, *zōnēn*, сарикули - *pač-dān-am*, *va-zān-an*, ваҳи - *pač-dān-am*, шугни - *wixintow*, *wixōn-um* "ман медонам".

Хеш - *xvəš* - хеш, худ /ҷонишини нафси/. Ин калима аз авест. *xvəš pa'ti* (< *pa'tiya*) ба шакли *xvəšpa'tiya*, дар ф.к. *xvəšpa'tiya* "аз они худ" ба мо расидааст. Аз ин калима дар ф.м. *xvəš* > *xvəš*, тоҷ. хеш [кл. *خویش*], шугни *хивад*, авг. *хрəл*, суг. *хəраш*, яғн. *хар*, *хер*, *хəр*, осет. *хес* [*хец*], дида мешавад.

Хештан - *xvəštān*, *xvəših*, *xvəškātih*, *xvəškātih* (ниг. *xvəš*).

Хизв - *xvān* - забон; авест. - *hizū* - *hizvā*, ҳинд. қадим - *jihva*, курди - *azmān*,

- афг. *šiba*, осети - *äwzag*, шугни - *zev*, сарик. - *ziv*, вахй - *zik*, нем. - *Zunge*.
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛⲧⲱⲛ - *izvānōmand* - забонманд, дорой забони тез, тундгуфтор, оташингуфтор, забондор.
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *iztāyīšn* - озмоиш, санҷиш, фаҳмиш..., мураққаб аз *iz + mā*, авеста *ait + mā*, ки *aiti > iz* - префикс ва *mā*-ба маънои андоза гирифтани, таҷриба кардани аст.
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *āzmūtān* - озмудан, санҷидан, доништан, фаҳмидан [ниг. *iztāyīšn*].
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *xʷaz* - хур /хвар/ - номи рӯзи ёздаҳуми моҳ, [ниг. *xʷazrak* ва *xʷazšēt*].
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *fratōm* - якум, фардум, аввалин, ибтидо, нахуст.
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *xʷazāsān* - шарк, *xʷazāsān-zamik* - Хуросон - номи вилоят.
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *xʷazak* - оташ, шӯъла, аланга /м.к. дар забони тоҷикӣ иборати "оташ хона кард" - ин этимологияи халқӣ мебошад. Асли ибора "оташ хона кард" буда, маъноаш баланд шудан, аланга гирифтани оташ аст.
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *xʷaztan* - хурдан; авест. - *xʷaz*, *xʷazaiti*, арм. - *xortik*, курди - *xuzi*, *xʷazīn*, афг. *xoral*, осетини - *xʷazīn*, *xāzīn*, шугни, мунҷи - *xaz-am*, сарик. - *xoz-am*.
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *xortak* - хурд, хурдак, кучак, майда...
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *xōzrak-tōm* - /дарачаи олии сифати хурдак, хурд, ки нишондиҳандаи он - *tōm* аст/.
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *xʷazīšn* - хуриш, хӯрок /ниг. *xʷaztan* /.
- ⲛⲧⲱⲛⲓⲛⲧⲱⲛ - *xʷazšēt* - офтоб, хуршед. Ин калима аз ду қисм - *xʷaz* - хур, оташ, аланга ва *šēt < xōšēt* - зебо, раҳшанда, дурахшон - иборат мебошад, ки шояд дар эронии қадим чунин шакл дошта бошад - *xʷaznah-xšayša*, яъне "оташи, алангаи дурахшон" /м.к. Чамшед, ки дар авестой *Yima-xšaeta* Йимаи зебо, дурахшон/.

𐬀𐬎𐬎 - az - ман [Ҷрнишини шахси I танхр; м.к. - шугни - wuz, осетини - az, курди - az; форсии қадим - adam, авест. - azam, скр. ahām ва дар заб. ормѐни - seghom, м.к. латини ego].

𐬀𐬎𐬎 - xāv - хоб, хобидан. Скр. - svāpa, авестой - xafna, курди - xevn, xevin, афг. - xōb, шугни - xoґc-am.

𐬀𐬎𐬎 - omēt - умед, орзу, чапмдошт, таваққуъ, мақсад, хавас...

𐬀𐬎𐬎 - humēnišn - хушфикр, афкори нек, фикри тоза.

𐬀𐬎𐬎 - xūr - хуб, нағз, нек, нақу.

𐬀𐬎𐬎 - xūrēh - хуби, неки, нағзия...

𐬀𐬎𐬎 - xūr-sāz - зебо, ороиш додашуда, азнав сохташуда. Нюберг дар ин калима, монанди калимаи mēzā - sāz, sāz -ро аз решаи форсии қадим vāz-гумон карда, дар калимаи niyatāzāyām "ман барқарор кардам" асоси vāy -ро мебинад, ки аз эронии қадим vāy - мебошад [ниг. nigrānē-sāz].

𐬀𐬎𐬎 - brastan - афтодан, фитодан, галтидан. Эронии қадим ava-pat. Шақли қадимии ин калима дар past "паст, поён"-и хрзира акс ёфтааст. Ниг.: Horn Gr. d. nr. Et. Nr. 316; Hübschmann, PSt. S. 41.

𐬀𐬎𐬎 - Xusraw i Anōšak rōzān - Хусрави Анушервон /яке аз подшоҳони сулолаи Сосониён/.

𐬀𐬎𐬎 - Xusrawēh - хусравона, шоҳона. Сифати нисбӣ аз Xusraw. Ин калима аз ду қисм hu>xi "хуб" ва swa "шухрат" иборат аст. Дар скр. śwara "шухрат", авеста swarah "шухрат", "сухан", слав.қад. ва русӣ слава ва слово: кнони kle(v)-os, лат. cleos "шухратманд". Аз ин ҷо дар х-е бояд шақли *kleo-s-ро дошта бошад.

𐬀𐬎𐬎 - xusrawtar [ниг. xusrawch].

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - uskārīšn - таджик, тажик, таджикот, фикр-
рония, фикркуни. Аз эр.к. us - kar , ниг.

Bartholomae, *Mittelalt. Mund.* V 41 f. 2.

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - ansipās - носипос, ношукр, курнамак, ахд-
шикан.

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - ōstəzārīh - садокат, самимият, ихлос, куюода-
дили, софдили. Исми абстракт аз *ōstəzār* "сидк,
ихлос <avasta-zāra "барандаи *avastā ;
*ava-stā "умед, орзу".

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - xʷatāy - худо, сохиб, подшоҳ. Баъзе ин кали-
маро аз авест. *xʷadāya (*hūdāya) маънидод меку-
нанд. Нёлдеке нишон мидиҳад, ки "худо"-и форси ва
xʷatāi-и паҳлави ба калимаи xʷatāya ̅̅̅ xʷatāya
наздиқ аст ва он ҳам бо скр. svatas-ayū "аз
худ зинда" ё скр. svatas-ōdi "аз худ оғоз-
кунанда" робита дорад.

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - xʷat - худ, хеш. Дар ин бора ниг.: А.Каримов.
Таърихи ҷонишинҳои худ ва хеш. "Мақтаби совети",
1970, № 10.

- xʷat-dōšarīh - душмани, худситои, тан-
парвари - < *daušara - > duš-

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - xʷatayvār - худоёвор, худоёна, шоҳона [ли-
босе, ки лоқи шоҳон, худоён бошад].

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - avicār - вогузошта, бесар, бенигохубин, бе-
парастор, ба ҳрли худ гузошта [ниг. vicāzišn].

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - huēihē - зебо, хушчехра, хубрӯй, чехраи нек.
Авестоӣ huēihē; 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - huēihrtar.
хуширтар, зеботар, хушчехратар; тозафикртар.

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - uzdēsār - бутхона, уздазор, бутқада. - ēār
шояд ба форсии қадим taēara муносибате дошта
бошад, арм. taēar "хона, калисо", форсии ҳрзира
tajar "амбор".

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 - uxīr - асоси замони ҳрзира аз uxīr
uxītan - ҷаҳидан, паридан, баланд шудан.

Эр.қадим ux-ay ; ниг. Bartholomae,
Mittelalt. Mund. I, 33 ff.

- 𐎧𐎠𐎢𐎡𐎹 - hanjāman - анчуман, чамъомад, мацлис. Аз
 han - "якчоя, бо хам" ва jam "омадан" [м.к.
 гом задан - кадам задан]; форсии қадим - hāgmata
 "чамъ омадаи, чамъ шудан".
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹 - hičāšm - некназар, некчашм, хайрхох, доран-
 даи чашми хуб.
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹𐎠𐎠 - hičāšmich [ниг. hičāšm].
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹𐎠 - ošōmand - марги, муранда, маргманд. Аз
 авест. aōšah - "марг" /ниг. anōšah/.
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹𐎠𐎠 - hišvām - бомдод, сахар, сапедадам, субх-
 дам, пагоҳи барвақт. Авестоии uš(ah) + vāma
 "равшан, рахшон" [ниг. vām].
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹𐎠𐎠𐎠 - martōm - мардум, халқ, инсон... Аз *mart
 tōhm > *martōhm - "тухм, насл, зурьёд,
 авлоди мард" дар пахлави Турфон mardwōhm =
 mardōhm [м.к. tōhmar, tōm].
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹𐎠𐎠𐎠𐎠 - martōmān - мардумон, халқх, инсон, одамон.
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠 - oštāftān - шитофтан, таъчил кардан, шитоби-
 дан. Эр.к. vāzi-štapayati; арм. štap "шитоб"
 < *uštāp < *us-dap. Калимаи арм. št'ap
 "зирақ, хушфаҳм, далер, хушбёр, чаққон", аслан ар-
 мани мебошад, шояд аз ҳамин реша бошад; дар пахл.
 Турфон *wyst'p = avištāp-.
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠 - hūk (xūk) - хук; скр. sūkāya, курди - xū,
 афг. - xūg, осети - ху, хис вахи - xūg
 сарик. xūg, лотини - porcus [аз ин ҷо руси-
 поросёноқ].
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠 - azmāyīšn - озмоиш, озмудан, чашидан, санҷиш,
 имтиҳон кардан... azmāx- mā, дар кати-
 баҳри пахлави низ *waxmwtān = uxmitān вомехурад.
 Дар забони хрзира озмо- дар натиҷаи баъдтар дароз
 шудани садоноки аввал ба вучуд омадааст /м.к.
 azmān : осмон/.
- 𐎧𐎡𐎹𐎢𐎡𐎹𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠𐎠 - azazmān - пирнашаванда; мураккаб аст аз
 a - префикси инкорӣ ва zarm - авест. zardna
 ҳамрешаи zarzina ва zairina, ки харду

сифатанд ба маънои ғартут, пир ва *zarant*, скр. *jarant* низ ба ҳамин маъност. *Zaurva* ба маънои пирист ва дар паҳлави низ *zarman* ба маънои пирия омадааст. Ном ва лақаби падари Рустам "*Zol*" ва "*Zar*" ҳарду аз як реша буда, як маъноро ифода мекунанд.

سورس - *akāsīh* - огоҳӣ, хабардор кардан, эълон кардан... [ниг. *nikās*].

سورس - *akōmandihā* - ғазабнок, қаҳрманд, бадмош, бадком, зараррасон... Ин калима мураккаб аз *ak-* (*aka-*) - "бад, бадқирдор, шарир" ва *-mand* - суффикси дорой, соҳибият аст.

سورس - *akvand* - бад, бадқирдор, қаҳрнок, ғазаболуд. Аз *akva-vant* - авест. *akva*. Мумкин тарзи дигари хондани ин калима *akvand* аз *aka* бошад [м.к. *akōmand*].

سورس - *hakarē* - ҳаргиз, боре, ҳар. Дар дастнависхр ба шакли *hklē* вомехурад *<hakriz < *hakriē; эр.к. *hakrēt-ēit* "гоҳе, ҷоре".

سورس - *hakurē* - [ниг. *hakarē*].

سورس - *mā* - ма- [префикси инкоря - м.к. - мабод, машав, манигар].

سورس - *āgāstan*, سورس - *āgād*, سورس - *āgābīh* - оростан, пиروстан, зебу зиннат додан, ба шакли дуруст овардан... - *āgād ē ā-gāz*, м.к. *vēgāstan*.

سورس - *āgāstan* - ораста, зебо, дилкаш... [ниг. *agastan*]

سورس - *harvuz* - Албурз, Эльбрус - номи кӯҳ. Авест. *Harā-vərəzaiti* [ниг. *vuz*].

سورس - *haruh* - хурӯс. Талаффузи паҳлави ин калима - *hrōs* аз авестии *hrōs* - хурушидан" [ба муносибати бонги вай - ниг. Бурхри Қотеъ, ҷилди II, сах. 74I], балучӣ - *hrōs*, туркии усмонӣ - *hruz* (خروس), словакии сербӣ - *orox*. Дар забони русӣ - курица, ки ин ном аз забони эронӣ ба тамоми забонҳои славянӣ паҳн гардидааст. [Ниг. Н.М.Шанский,

Краткий этимологический словарь русского языка,
М., 1971, стр.227/.

равно - *azavak* - нораво, беҳаракат, роҳнараванда,
шахшуда... Мураккаб аз *a* - [префикси инкори] ва
zavak [сиф. феъли - "раво"]/.

равенди - *alvëndek* - алвенди [сифати нисби аз исми
Алвенд - чрест, ки дар он чр май истехрол мекар-
даанд; ин аст май алвенди, ки дар матни "Хусрави
Кубодон ва ретак" акс ёфтааст]/.

руми - *hzōmīk* руми [сифати нисби аз Рум - чри баро-
мади Искандар - ниг!]/.

хуб - *arust* - хуб, нек, зебо рӯида [нисбат ба рас-
танихр]/. Шояд аввал ин калима иборат аз *hu* "хуб,
нек, хуш" ва *rust* - [асоси зам.гузашта аз феъли
rustan "рустан, рӯидан"/, ки шакли шимоли-ғарбии
он *harust* буда, пас аз афтидани овози *h*- *arust*
боқя мондааст. М.к. арм. *harust* "нируманд, таво-
но".

Искандар - *Aleksandar* - Искандар/-и македонӣ/. Ин исм
аз юнонии *alexo* "ёри қардан" ва *andros*,
ander "мард, одам" буда, маънои он "ёвар, марди
ёридиҳанда" дорад. Арабхр ин номро чун *al-ksandar*
> *al-Skandar* > *al-Sikandar* қабул кардаанд: *al* -
артикли ифодакунандаи исмхр + *Sikandar*. Форсхр,
ки исмхри арабино бе артикл талаффуз мекарданд, чун
Искандар қабул карданд.

хирад - *xrat* - хирад, ақл, дониш. Аз авест. *xradu-*,
скр. *xratu* "қувва, ниру", форсии қадим - *xradu-*.

Ардашер - *Artaxšer* - Ардашер [номи подшоҳи аввали суло-
лаи Сосониён - 226-242]. Ин ном мураккаб аз форсии
қадим *arta*, умумӣ эронӣ *šta*, авестой **ša-*
"ростӣ, ҳақиқат" ва *xšaiša* "шаҳр" иборат аст.
Қисми дуюми калима шояд шакли сифати *xšaišiya*
дошт, ки он ба **xšaiša* > **xšehz* > **šer* таъдил
шудааст. Маънои ин калима "ҳақиқате, ростие, ки
барои ниғаҳдори шаҳр фиристода шудааст, яъне
подшоҳ" мебошад. Аз ин ру (**š* > *h*) гуфтан мумкин
аст, ки ^{кав. - арм.} парфиянист. Барои тоҷикӣ-форсӣ, дар забон

ни армани калимаи иқтисосии Арташес нигоҳ, дошта шудааст - արտաշես .

արտաշես - *Artaxšērān* - Ардашерон [Ҷанне аз авлоди Ардашер - номи писари он Шопури Ардашерон].

արտաշես - *artaxšērān* - ардашерон [сифати нисбӣ аз номи Ардашер - номи гуле, ки ба муносибати он гузошта шудааст - номи гул - Ардашерон].

արտաշես - *artēn* - задухурд, ҷанг, ҷидол, қорзор, ҳарб...
 < *artē* [м.к. *arts-karčy*, ки аз решаи *ar-* буда, дар форсии қадим *hamaga* "душман, ҳариф, рақиб", *hamagana* "ҷанг, задухурд аз ин реша ба вучуд омадааст; шояд калимаи ба забони армани гузаштаи *martē* "низоъ, муноқиша" < *(h)a-* *martē* [бо афтидани садоноки аввали калима] низ аз ҳамин реша бошад.

արտաշես - *artēštār* - ҷанговар, сипоҳ, артишдор, сарлашкар. Ин калима аз решаи скр. *rātha* "аробаи дучархай ҷангӣ" гирифта шуда, дар авеста *raθa-*, ф.м. *ras*, суғ. *raθ* аст. Дар ф.к. *hu-raθa-* "дорои аробахри ҷангии хуб" мебошад. Дар дигар забонҳо низ ин маъно боқӣ мондааст: лат. *rota* [ҷарҳ], лит. *rātas* [ҷарҳ], готи *rad*, аз ин ҷо дар забони немисӣ *Rad* [e *Fahrrad*] "велосипед", *Radfahrer* "велосипедрон" ва ғайра.

Дар скр. *rathaistā* [савори аробаи ҷангӣ], аз ин калима дар ф.м. шояд аввал **ratēštā* ва пас *artēštār* шакли вайроншудаи ҳамин калима бошад, ки дар форсии *ارتشدار* тамоман вайрон шудааст.

արտաշես - *artēštārān* - *sardār* - артишбад, сарлашкар, сардори лашкар, сарфармондеҳ.

արտաշես - *āzōn* - орзу, умед, ният, хоҳиш, ком...
 Дар паҳлавии Турфрон - *ʾwzōw, ʾwzōw, ʾwzōw*, инчунин *āzōn* < *āvarzōn*.

արտաշես - *arāšk* рашк, ҳасад, буҳл. Ин калима ба паҳлавӣ аз авест. *arāškō* тарҷима шудааст, ки шакли паҳлавии турфронии он сифати *arāškyn*

"хасуд, бахил" ва шояд *хусудин* "рашк, хасад" бошад [нит. *Sol. Man St. S. 124; шуд*].

325/5 - *māt, mātar* - модар. Аз хиндуэронии **mātē* - асоси калимаи **māter*; авест. - *mātaž*, скр. *mātāz*, латини - *māter*, ф.қ. **mātā* дар *hamatāz*. Аз ҳамин реша - момо, литва-гя - *mana*, *mana* "модар", словакии кали-соя - *mana* "момо", албани *mete*, ва-хи - *mūm*, сарик. - *mām* "модаркалон", афғ. *māmī* "амма, хола", юнони - *matra*, *matrē* "момо, модаркалон", латини - *matra*, *matrula* "момо", немисии қадим - *matra*, *mōmā* "ам-ма, хола", позанд - *mām* "модар".

326 - *ham* - 1/ ҳам, ҳамон [ҳамчун қонишини ишорат]; 2/ ҳам - [ифодакунандаи ҳамроҳӣ, аз як сарчашма ба вучуд омадан]; 3/ ҳам, ва [чун пай-вандаки пайҳам]. Эронии қадим *hama*; авест. *hama*, скр. *samā*; ориёни - *soma*, аз асо-си ориёнии **sem* "як". Дар ин бора Хрн ме-гӯяд: *hem* "ҳамчунин, ҳамонгоҳ", чун префикс; - *hem* [дар шеър *hām*] ба маънои ҳамроҳӣ "бо, бо ҳам"; *en, em*. Ҷорсии қадим *ham*, авест. *ham* ва ғайра. Ҳиндии қадим *sam*, арм. *ham*, курдӣ - *hem, hew*, осети *ān-, ām-*, балучӣ *ham, ham-*, ваҳӣ - *an*, шугнӣ, *am, an*, сарик. - *in, im-*. Хуршман *ham*-ро дар тарки-би ҳамсоя, ҳамшира... ба маънои иштирок доштани амал нишон додааст; ф.қ. *hama* [*hamarītaž*].

327 - *im* - им- /ишоратқонишин - нит. имруз, им-сол.../. Дар эронии қадим *ima*-чун зарф ва қонишини ишоратӣ; авест. *ima-*, скр. *ima-*; асоси ин калима аз ориёнии **im-am* мебошад.

328 - *hamē(v)* - ҳаме, ме-; ҳамеша, доим; ҳама, ҳа-магя.

329 - *hamahēh* - якҷоягӣ, боҳами, андарҳами. Нюберг ин калимаро аз *ham-ah*, ки *ah-* "пар-тофтан, андохтан" аст, доништа бо *samasa-*

санскрит мукриси мекунад - "ячрҗгя, боҳами".

𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎 - *hamānāk* // *hāmānāk* - ҳамоно, моно, монанд;
- *hamānāk* ӛ аз *ham*-*mānāk*, ӛ *ha*-*mā*-*nāk*
nāk иборат буда, асоси он **hm*- мебошад;
hōmānāk бояд аз **ava-mānāka* [баъдтар
ava>ō], дар *hamānāk* бошад, баромади садо-

ноки пеш аз -*m*- дар ин калима номаълум аст.
𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎 - *amāvandih* - амованди, тавонои, зуровари, зурманди [нит. *amāvand*].

𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎 - *amāz* - бешумор, беҳисоб, бисъёр...- му-
раккаб аз *a*-*māz* > *māza* - "шумор".

𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎 - *āmāz* - ҳисоб, шумор; эр.(h) *māz*, паҳл.
𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎 - *māz*, форсии нав - марра, шумора, рақам;
паҳл.- *māz*, форсии нав - *māz* "шумора,
рақам"; паҳл. *āmāz* ва *ēmāz* дар калимаи
amēmāzēnētān "ҳақ, музд, ҳисобот гирифтани".

Ин шакл дар калимаҳои мураккаб низ воমেҳурат:
rasēmāz // *rasmāz* "айбдоркунанда, даъвогар",
hamēmāz "зид, мухолиф"; *māzēšn* "фикр,
ҳисоб кардан". Дар дастхатҳои форсии миёна -
**hmz*, **ahmāz* < **abēmāza* дар таркиби **hmāz*-
ahmāzaka "вазири молия". Калимаи қабул кар-
даи армани *hamazakak* низ аз ҳамин қабил аст.
Калимаи форсии нав *hamaz* "рақам, шумора" ва
арм. *hamaz* "ҳисобот, ҳисобкунӣ" шояд аз **ham*-
māza ӛ **abēmāza* бошад. Авестоӣ *māz*-,
дар паҳл. *pāt māz* "ҳукм, қарори суд".

Дар баробари шакли дар аввали худ *h-gop*
дар шаклҳои бо -*š*- низ дида мешаванд: авестоӣ
hišmarəntə, *aiwi-šmarətō*, *šmarəntə*,
pačišmarəntəm; паҳл. *ōšmurtan*, *ōšmarēšn*
форсии нав - шумурдан, шумор; суғдий /буддой/
šmāzē "у мешуморад, =фикри ӯ", *šmāzēk*
"ҳисобидан, фикр кардан; калимаи ба забони
армани гузашта - *nšmāz* "пай, из, пойдан",
nšmāzem "фаҳмидан, ҳис кардан". Вале
māzēk, ки Бартолеме асоси онро аз ҳамин
калима мешуморад, шояд аз **mandʷa* бошад,

мукриси кунед дар сугди *m'z'kh* "калимоти чрду", *m'z'k'y't* "чрдугарон", дар армани *maḡaḡe* "пайгамбар", дар паҳл. Турфон *mhz* "суруди дини". Калимаҳри сакоии *hamaḡa* "вақт, момент" ва *ahumaḡa* "зиёд, бешумор" низ аз **hmag* мебошанд. Доир ба қисми аввали *ahmāz-ah < adī* [префикси феъли *ah-šati-* низ аз ҳамин қабил] ниг. *Bartholomae, ZSW, 63 N 1*, паҳл. Турфон *'hə'my'd*, *'hə'myš'n v'd'h'm*, паҳл. *𐭠𐭮𐭥𐭥𐭥 - ahgāmišn*.

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *hamāy* - анбоз, ёр, шарик, рафиқ, ҳамкор. Дар паҳлави Турфон *hambāi* ва *hambān*, аз эронии қадим **hama-bāya*, авест. *vāga*; форсии нав анбоз, рафиқ, **hama-bāzišn*; *𐭠𐭮𐭥𐭥* "маъшуқа, хушдор, зиндагии якчра".

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *hambāz* - ҳамвор, доим, ҳамеша.

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *hambūn* - ҳамон чр, он чр; ҳамреша, ҳамманзил, ҳаммакон...

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *hambak* - меваи хушк, меваи консерв кардашуда, компот. М.к. *šamrakva* - "нармпухта".

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *hamtkh* - ҳамя, ҳамроҳӣ, ҳамкорӣ., ягонагӣ, мувофиқат кардан.

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *hamēn* - тобистон. Аз авест. *hami*; *hamēn < *ham-anya*, *hāmēn < *hāmanya*.

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *hamzōnak* - ҳамон гуна, якхела, монанд; аз авест. *hama-daona* - "якранг".

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *hamēmāl* - душман, рақиб. Ин калима иборат аз *hame* - "ҳам, якчра" ва *māl < *mard* аз авест. *maḡax* "нигохубин кардан, посбонӣ кардан" [м.к. *maḡz bān* "марзбон, сарҳадчи"].

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *mātar* [ниг. **mātar*], *𐭠𐭮𐭥𐭥* *mātarīk* - модарӣ [ниг. *mātar*].

𐭠𐭮𐭥𐭥 - *hamēstār* - душман, рақиб, хасм. Авест. *hamaestār*. Мураккаб аз *ham* - "ҳам, якчра" ва *ēstār* аз феъли *ēstātan*, яъне "ба мукрбили ҳам истанда= шахсони муҳолиф, зидди ҳамдигар" *𐭠𐭮𐭥𐭥* - *hamēstārīk* - душма-

ни, рақрбат [ниг. ham-, est-].

ⲉⲃⲱⲛⲉⲥ - *āmēc* - омез, омехта, куфта [гушти куфтаи бо дорувор омехташуда].

ⲛⲁⲙⲉⲥⲓⲛ - *āmēcīn* - омезиш, баҳаткунӣ, омехта кардан, омехтан [ниг.!]]

ⲁⲙⲱⲛ - *hamvār* - ҳамвор, ҳамвора, доим..., ҳамеша, ҳамвақт. Шояд аз *ḡār* - "бор, қарат, маротиба" бошад.

ⲁⲙⲟⲭⲧⲁⲛ - *āmōxtān* - омухтор, омузгор, муаллим...

ⲁⲙⲟⲭⲧⲁⲛⲓⲕ - *āmōxtānīk* - омухтори, омузгори, мураббӣ, муаллими.

ⲁⲙⲟⲭⲧⲁⲛ - *āmōxtān* - омухтан. Дар забони форсии миёна ду шакли ин феъл дида мешавад: *āmōxtān* < ^ʿā-mōk [позанд ва форсии нав] ва *hamōxtān* < ^ʿham-mōk [ин шакл дар паҳлавии Турфрон қайд карда шудааст]; м.к. *āmār*. Ба ин этимология Бартоломе дар асари худ *Mittelalt. Rund. I, 44, Fußn 1* ишора кардааст. Вале Маркварт, *Ungarische Jahrbücher VII, 99; Lentz, LIT IV 275*; Ф.В.К.Мюллер ва Залеман тарафдори *ham+vāc*-хондани ин шакл мебошанд. Дар забони суғдӣ *mōk* - *mōkā* "омузгор".

ⲁⲙⲟⲕ - *hamōk* - ҳамма, ҳам, якранг... Аз эронии қадим ^ʿhama-vaka, аз ин ҷо калимаи ба забони армани гузашта *hawak* "яқрия, омехта" [*hawak* - *em* "яқрия кардан, ҷамъ намудан"] < ^ʿha-vaka - бо *ha* - < ^ʿhm - ; - *vaka* - дар забони эронӣ исми дорой маънои баландӣ, охир, нӯг дошта, калимаҳои ба забони армани гузаштаи *vaxšān*, *vaxšān-em*, *vaxšān-īm* < ^ʿvaxšā(a)na - ҳамреша мебошанд; *vax-anak* "пухта расида; *vaxās* "либоси сари китф" < ^ʿvax-āsa "қизе, ки ба боло қад кашад"; *vaxšōiχ* < ^ʿvax-iχšōiχ "нӯги қизе". Калимаи *vaxšāna* - "сар" низ ба ин ҷо дахлдор аст. ^ʿhama-vaka [ба ҷои *ham-vaka*] "пур, лабрез" санскрит *zam-agṛā*, *zam-antā*; *ha-vaka* "ба боло раванда".

- 𐬎𐬀𐬎𐬀 - *hamvar* - ҳампахлу, ҳамбар... Аз *hama-
 -*vara* "ҳамбар, қанор".
- 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀 - *āmōcēt* [ниг. *āmōxtan*].
- 𐬀𐬎𐬀 - *amar* - бешумор, беҳисоб, бесон, беохир.
 а - префикси инкоря ва *mar* - шуморидан
 [ниг. *āmār*].
- 𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀 - *amazg* - бемарг, қовид, ҳамеша зинда. Аз
 а - префикси инкоря ва *mazg* [ниг. !] - марг.
- 𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀 - *hamrissakih* - пурсиш, қавобгарӣ [ниг.
rissatan].
- 𐬎𐬀 - *kā* - ки, вақте ки, чунон... Ин пайвандак
 бо қриштини энклитикия - *kā-t, kā-š* ...
 ва бо энклитикаи - *ē* - *ka-ē* ба шакли
kā-ē-it вомеҳурад.
- 𐬎𐬀𐬎𐬀 - *kad* - қай, қӣ вақт, қадом замон. Дар ав.
 ва эр.қ. *kāda* - "қӣ вақт", ҳиндӣ қадим
kadā, афғ. *kala*, осетинӣ *kad* "қар
 гоҳ, агар, оё", курдӣ - *ki* "қӣ, қадом".
- 𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀 - *hamtōcik* - қарз, вом. Асоси ин қалима
tōc - аст, қӣ ба забони арманӣ чун *toiš*
 "қарима, норасоя, қамбудӣ", *tuš-em* "қарима
 ситудан", *tuš-im* "қарима шумурдан", *tugan*
 "қарима", *tugan-im* "қарима шумурдан". Аз ин
 қр эронии қадим **tauca-*, **tauyana-*; оид ба
 ин асос ниг. *handōxtan*.
- 𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀 - *arāyēt* - [ниг. *arāyētan* ва *arāyēstan*]
- 𐬎𐬀 - *ār* - об; шира, шарбат, сок. Авест. - *ār*
 скр. *āra* (*ār*), эр.қ. *āri*, суғдӣ *ār*,
 афғ. - *aw*, аврумони - *aw*. Об ё *ar* номи мо-
 хи панҷум ё ёздаҳуми соли қамарии хоси яҳудӣ
 ва суриёни мебошад. Дар Ҷстилоҳи суриёнии румӣ
 моҳи *ar* бо моҳи нашум - август *aghostos*, соли
 молини туркон, яъне ба моҳи *avē* - и юлиёни
 мутобиқ аст. 𐬎𐬀𐬎𐬀 - *ārān* - *arān* - номи
 моҳи ҳаштуми сол мебошад. 𐬎𐬀𐬎𐬀 - *ārēk* -
 сифати нисбӣ аз *ār* - ниг. *muγv* *ārēk* -
 "мурғи обӣ".

er - hač - аз [пешоянд]. Пешоянди номбурда аз шакли феълии скр. *sacatai* "у меоянд, давом мекунад, пайрави мекунад", авест. *hačairi* [ба ҳамин маъно] ба вучуд омадааст. Дар ф.м. аз ин феъл шаклҳои *hāzitan*, *haxt* "пайрави кардан, ҳидоят кардан" ва дар забони адабиёти классики *;lō* "гесу, муй" боқя мондааст. Дар забонҳои лит. *seku* [ман пайрави мекунам], лат. *sequitur* [у пайрави мекунад] ва ғонии *petai* низ аз ҳамин решаанд.

Тадқиқот нишон медиҳад, ки ҳануз дар ҳолати ҳиндуэронии тараққиёти забон маънои ин калима абстракция шуда, ҳамчун пешоянд кор фармуда мешудааст. Ин аст, ки дар скр. *sāca* - аз асоси *sac*-ба вазифаи "ба, ба назди" ва дар авеста *haca* - аз асоси *hač*- -сарчашмаи амал ва ҳаракат аз нуқтаи муайян кор фармуда шудааст. Дар ф.к. *hačā*, ф.м. *hač*, маних. *ax*, ф.н. *ax*. Лат. *sequor* аз ин ҷр шакли х.-е. **sek-*.

1122222222 - *arāyastan*, асосан замони ҳрзира *arē*-*arāy* - боистан; ва шакли вариантии он 1122222222 - *arāyitan*. Ин шакл аз исми **arāi*- "эҳтиёҷ", "ухдадорӣ" - феъли номи шудааст. Вале ҳамин асос дар шакли қадимии худ шояд аз **arāya*-**ira-aya* [решааш *i* - "омадан"] бошад - муқ.кунед *arētak*. *andač arāyitan* низ шакли ба феъл табдилёфтаи иборати *andač arāi* "эҳтиёҷ, доштан" буда, дар форсии нав *andačarai* "эҳтиёҷ" аст.

1122222222 - *arēdumān* = 1122222222 - *arāzumān* - бегумон, осуда. *arā* - ё *arē* - префикси ишқорӣ [ҳрзира бе-] + *dumān* [*vimān* - "гумон, шак, шубҳа" [авест. **vīmanah*]]. Дар дастнависҳо *arā*- ва *arē*- якдигарро иваз мекунанд, м.к. *gizāstak*: *gizēstak*. Пешоянди *ara*- бо элементи *āi*- таркиб ёфта [м.к. *ay-arta*], шакли **arāi* -ро гирифтааст,

ки пеш аз ҳамсадоҳр ё $arā \dot{e} arāi > arē$
шудааст. Дар бораи $\bar{a} : \dot{e}$ ниг. *Bartholomae*,
WZKM, xxv, 254 ff; *Andreas Gei Lentz*, Z. 77, 270

— $arātanīh$ — бедодӣ, ғайри қонуни, беруӣ. Аз
* $arāz-$, ниг. $arāzūk$, $arāzōn$. Мумкин аз
эронии қадим * $arāzdan$ бошад — ин нуқтаи назар
ри Нюберг. Вале ба фикри мо ин калима иборат аз
 $arā$ — префикси инкорӣ [ниг. $arāzūn$] +
авест. $ara-$ ва $tōn$ "ру, сӯй, тараф" [ниг.
 $tōn$, $frāzōn$...].

— $arāzōn$ — гунаҳдор, аҳдшикан [сифат].

— $arāzāk$ — " — , — " [исм]. Аз
* $arāz-$ "беруӣ" шояд аз * $arāzda$ — * $ara-azda$, ки
 $azda$ — "тараф, сӯй". М.к. $gazānīn$ $arāk$

— $arām$ — вом, қарз. Эронӣ — $āramna$ — "он
ҷӣ гирифта шудааст"; аз $ara-$; дар натиҷаи ди-
гаргуншавии овозхор $-am$ → $-ām$ М.к.
 $gazānīk$ ва $razānīn$.

— $arāmīcāk$ — бемаза, бетаъм, нолозим, зи-
ёдаты. Аз $arā-$ = $arē$ [ниг. $arāzūn$] +
 $mīcāk$.

— $arāc$ — боз. Аз авест. $arānk-$: $arāk-$: $arāc$.
— аз форсии қадим $ara-ča$.

— $arātīh$ — ободӣ. Исми абстракт аз $arāt$
< * $arāta$ — "раҳм қардан, озод қардан".

— $arātānīh$ — ободонӣ. Аз $arātān$ "обод,
сохтан, бино қардан"; аз $arāt$ ($ā-rāta$) ва
решаи $rā$ — ба вучуд омадааст.

— $arāxšāyīn$ — бахшиш, бахшош. Асоси ин ка-
лима * $araxšāb$, арм. $araxšārem$ < * $araxšāb$.
Форсии ҳзрира $araxšāyām$, $araxšāy$.

— $arāstān$ — обистон, хрмиладор, вазнин.
Дар форсии қадим * $arāstān$, эронии қад-
дим * $arāstān$, авестой * $arāstān$. Дар форсии ҳзрира шаклҳои обиста ва
обист низ қад шудааст.

— $arā$ — аҷаб, ҳайрат, афд. Ин калима дар
забони авестой ба шакли $arā$ — "оля, барта-

- ри, афзалият". [Ниг. *Junker, WnS*, xii 133ff].
 ۱۰۰/۱۰۰۰ - ^{عامه سواد} *ape* - ۱۰۰, но [хиссаҷаи инқорӣ] [барои этимология м.к. *apāgumān*].
- ۱۰۰/۱۰۰۰ - *apizāgān* - шуриш, туфон, борони сел, серборонӣ. Позанд *pa āvsāgān tōz*, нерюзанг *vzāti-divasešū* "дар рӯзи боронӣ"; порсхри ҳиндустон ин калимаро чун *ap-sāgān* хонда, аз **ap-sāg-* "оби, обаки" маънидод мекунад. Вале пеш аз ҳама маъноӣ "шуриш, туфон, бурон" ба ин калима ҷуз буда, ба *apizāgān*, парф. аз *apizāg* "зуд ҳаракат кунанда" [нисбат ба боду об] хондани он водор менамояд. Муқриси кунед дар забони авестой: *vaxanti vā snaēzinti vā varanti vā... ayān* - рӯзе, ки ё борон ё барф ё туфон бошад" [*Vendidad*, 8, 47].
- ۱۰۰/۱۰۰۰ - *apōm* - дигар, охири. Ин шакл тарзи нави навишти **apatom* [ба забони оромӣ ба шакли **appetom* гузаштааст], эронии қадим **apa-tama-* - м.к. скр. *apa-tamam* "роҳи дур"; позанд - *avadum*.
- ۱۰۰/۱۰۰۰ - *apāsās* - афсус; масҳара, тамасхур, исехзо, мазок, решқанд. Аз **apa-šauša*, шакли шевагии ҷанубӣ-шарқӣ ва шимолий-шарқӣ он **apašā-šāntā* - буда, аз асоси калимаи ориёнии *apa-šāntā*, ки решаи он *šān* - "шундан" аст; *šān* -и ориёӣ ба *šān* -и форсӣ баробар аст, м.к. *šān* - *šān*.
- ۱۰۰/۱۰۰۰ - *apēšak* - пок, тоза. Нюберг ин калимаро аз **ap-vēšak* **apa-vaišaka* ва асоси *vaiš*, *vaiš-* маънидод карда, бо *vēštan* муқриси менамояд ва ба *apašvēš* ҳавола мекунад [ниг.!?]. Вале ба фикри мо ин калима иборат аз *a-* [префикси инқорӣ] ва *pēš-ak*, ки омехтагӣ, нотозагӣ ифода буда, ба маъноӣ поки, хоссагӣ ифода ёфтааст. Муқриси кунед дар форсии ҳозира: *پوش* - "хос, пок, гузида; аъло" *پوشایی* - "махсус", *پوش نام* - "исми хос" /грам./.

Зер - haśabaz - зер, таг, поён. Мураккаб аз haś аз ва xabaz > ēz аст, яъне зер-и хрзйра иборат аз "з" [ихтисоршудай "аз" ва "ер" /таг, поён/ мебошад.

Зер - apēg - боло, оля, зиёда. Шояд аз сифати *uragya - "дар боло буда, боло" бошад; м.к. arag ва *uragyavan. ~~Зер~~ - apēclag - дараҷи қиёси сифати apēg .
~~Зер~~ - apēmēšak - бемаза, бад, нолозим [ниг. arā-mēšak ; барои apē = arā ниг. arāgimān].

Зер - afzār - афзор, зур, қувва, ниру [аз *ari-zāvar ē ari-zāvar ; авест. zāvar - м.к.: зур]. Аз ин ҷо маънои нави ин калима: афзор, аслиҳа, олат, асбоб, анҷом. Гайр аз он калима ба маънои кучида - afzār - қувва, донаҳр. [шатранҷу нард] - низ қор фармуда шудааст.

11Зер - afzōn - афзун, фузун; ~~Зер~~ - afzōnīk , ~~Зер~~ - afzōnīkīh , ~~Зер~~ - afzōnīh - афзунӣ, барбарӣ, фузунӣ. Эронии қадим *ari-zavana - , м.к. дар авестой: zavanah - "қувва, ғавоноӣ".

Зер - arag - бар, боло. Авест. uragi , скр. uragi , грекӣ ὕπερ , латинӣ super , ориёӣ *urēgi . Ба маънои "боло" ниг. немисӣ Ufer лаб, канор".

Зер - azg - абр. Ин калима дар скр. abhga ē abhga аз ab-bhga ба маънои "барандаи об" мебошад; авест. - awga , афғонӣ oga , балуҷӣ hawg "борон", курдӣ hawg , аврумони - hawg . Мукриса қунед hawl/hawg "буғ" дар шевахри ҷанубии забони тоҷикӣ.

~~Зер~~ - aragvēcīh - парвезӣ, фирӯзӣ, голибият, худписандӣ. Асоси ин калима ragvēcī "голиб, фирӯз, парвез" < *uragi-vaiśa - буда, Нюберг калимаи ба забони армани гузаштаи vēč-ro "бахс, муноқиша, ҷанҷол" аз ҳамин асос доништааст.

11Зер - kantān - кандан, кофтан, шикофтан. Эронии қадим - кан-, форсии қадим ва авестойӣ

хам - *kan* -, хинди қадим - *khan-, khanali,*
 курди - *kenan* , афғони - *kandal,* осет.-
ni] gānin - "дағи қардан", армани - *акан* .

бев - *āxarān* - озарм, номус, эҳтиром, нек, хуб дош-
 тан. *āxarān* < *ā-jarān* аз *ā-gar* - "гиро-
 мий доштан" - м.к. *garāmik* .

субев - *arātmānd* - зердаст, мазлум. Ба ин калима
 ду хел этимология дода шудааст: Бартоломе [*Lum*
Sas.Recht, 53ff] аз *arag* - бар, боло ва *mānd*-
 мондан шуморида, ҳамчун истилоҳи ҳуқуқшиносӣ -
 зердастшуда, *чафодида* - дониствааст. Вале Палье-
 ро [*Paoliaro, R50, XI, 183*] ин калимаро
 **aframānak* [ба ҷри "д" "к"] хонда, "беҳуқуқ,
 зуроварӣ" тарҷима кардааст. Анклесариа низ дар
Bundahisn, 217, aframānak [аз *aframān* ,
 дар ин бора ниг. *Bartholomae, Lum Sas. Recht, ii 44*]
 хонда, "ғайри қонуни, итоати ноҳақ" маънидод
 кардааст.

бев - *и-т* - пайвандаки "у" ва " + ҷонишини энкли-
 тикии шахси I танхр. *и-т* - *и-тān* - шакли
 ҷамъи *и-т* .

субев - *araspāg* - ниг. *araspārtan* .

субев - *araspārtan* - супоридан, додан. Ин калима
 мураккаб аз *ара* - префикси феъли ва *spāg*-
 асоси феъли буда, дар забонҳои эронӣ - *spāg*-
 дар санскрит *spṛnoti* "озод қардан, раҳр [я до-
 дан", *ара-spāgātati* "кушодани гирех" аст. Дар
 забони армани калимаи иқтибосии *арспар-ет* <
арп-спāg - "ба касе хабар расонидан, таъин қар-
 дан" низ аз ҳамин реша мебошад.

субев - *aragāt* - афсурдан, сард қардан, хунук қар-
 дан. Дар матн ба маънои яхӣ омадааст. Ин кали-
 ма ба шакли идеограмма - *арг* - низ навишта
 мешавад.

субев - *haft* - ҳафт; *imper-haftān* - ҳафтон, яъне
 ҳафтдодарон - ҳафт сайёраи бурҷи акбар дар на-
 зар дошта шудааст.

afzār - *afzār* - афзор [шаклхри шевагиаш - абзол, авзол]. Ин калима иборат аз *ari-šāga* буда, дар эронии қадим *ari-* префикс ва *šāga* шояд аз *kāga* бошад. Муқриси кунед *kz-* ва масдари он *šagtanay* "қардан". Ин калима ба забони армани низ иқтибос шудааст, ки *aicān* ё *aicāg* < *ari-šāgana* - "эридикханда, шифобахш, дору" мебошад.

u-š - *u-š* в пайвандаки "ва, у" + қонишини энклитикии шахси III танхр.

haē-āš - *haē-āš* - пешоянди "аз" ва қонишини энклитикии шахси III танхр - аз - аш. *haē-āšān* ва *ari-šān* - шаклхри қамъи калимаи болой. Аҷиб он, ки вақти ба ибора қамроҳ, шудани муайянқунанда, функцияи қамъбандиро он калимаи муайянқунанда ба худ мегирад:

haē-āš kasān - аз-аш хурдан, яъне аз худаш хурдон, ё *haē-āš masān* - аз-аш меҳрн, яъне аз худаш бузургон.

āsēn - *āsēn* - оҳан. Авестаии ин калима *ayah*, *ayagēn* ё *ayang* буда, дар паҳлави шаклхри *āsēmēn*, *āsēn* ва *āhēn* вомехурад; аврумони - *āsaēn*, самнони *āsuh āsēmē*, сангсария - *ahām*, сархай - *āsān*, лосгарди - *āsān*, шаҳмирзоди - *asan*, гелоки - *āhēn*, натанзи - *āhon* ва ғайра.

Оташ зи оҳан омаду з-у гашт оҳан об,

Оҳан зи хора зоду аз у гашт хора сушт.

/Ҳокронӣ/.

āsēnsāz - *āsēnsāz* - мураккаб аз *āsēn* - оҳан ва *sāz-* - як навъ парранда, ки дар ин бора дар "Ғиёсул-луғот" чунин таъриф дода шудааст: "Сор - мургест сиёҳранг, хушовоз, ки холхри сафед дорад ва он дафъи малах мекунад" /Ғиёс. сах. 254/. Акнун ба чунин худоса меомем, ки "оҳан" шояд аз сиёҳди ранги у буда, худи ин парранда, ки "дафъи малах мекунад", - соҷ мебошад.

𐎠𐎼𐎷𐎡𐎴 - *SRWNtā — ин шакл идеограмма барои феъли - *baстан* - бастан омадааст.

𐎠𐎼𐎷 - *asp* - ва идеограммааш 𐎠𐎼𐎷 - *SWSY*³ - асп. Дар Авеста - *aspa*, порсии қадим - *as-* [м.к. *asa-bāra* > *asvāra* > савор], санскрит - *aśva*, лотинӣ - *equus*, гелакӣ - *äsv*, фаризандӣ - *asm*, натаңзӣ, ярндӣ - *asv*, самнонӣ - *asp*, сангсарӣ, лосгардӣ, шаҳмирзодӣ - *asv*, сархай - *asv, asm*, аврумонӣ - *asp*. Дар забони паҳлави - *asp* ва тоҷикӣ - *асп* - иқтибос аз забони модӣ мебошад.

𐎠𐎼𐎷𐎡𐎴 - *aspaхʼar* - охур, тавила. Ин калима мураккаб аз *asp* ва *хʼar* - асоси замони хрзира аз феъли *хʼarтан* - "хурдан" аст.

𐎠𐎼𐎷𐎡𐎴 - *aspast* - алаф, инуҷка, аспаст, хуроки асп. Дар авестой ва форсии қадим ин калима ба шакли *aspa-asti* буда, мураккаб аз *asp* ва феъли *asti* ки масдари он *ad-* мебошад ва маънои "хурдан"-ро дорад. Ин масдар дар забони лотинӣ - *ado*, дар немисӣ - *essen*, дар англисӣ [*to*] *eat*, дар русӣ - *есть* мебошад. Аз забони паҳлави *aspast* ба забони суриягӣ, аз он ба шакли фас-фаса [*faṣṣa*] ба забони арабӣ, аз арабӣ ба испани ба шакли *alfalfa* гузашта, ба ^{англисӣ}американӣ низ иқтибос шудааст. Дар паҳлави *aspast* бояд - *asp-xura* бошад.

𐎠𐎼𐎷𐎡𐎴 - *astānan* - остона, пастя, пастҳимматя, боқуввати, ночорӣ. Нюберг [*Hilfsbuch, Bd. II*] ин калимаро ҳамчун **us-tāvana* - "камқувват, заиф" маънидод кардааст, м.к. *attān* < *ati-tāvana* - "далер, қриблӣятнок". Ин калима ба забони арманӣ чун *atar* < *ati-tāvaka* "боқувват, қудратманд" иқтибос шудааст [ниг. Бартоломе М.М., III, 15].

𐎠𐎼𐎷 - *ast* - устухон. Дар авестой ба шакли *ast* ё *asthi*, скт. - *asthi*. Дар фарби Эрон истеъмоли калимаи "устухон" маҳдуд аст, вале лаҳҷаҳои шарқӣ онро ҳифз кардаанд. Решаи **as-t-aka*: дар сугдӣ - *astak*, осети *stāg*,

мунчи - *yostig* , ишк. - *wostug* , вахи - *yashe* , сангличи - *astān* , яғн. - *siṭāg* акс ёфтааст. Дар лаҳҷаҳои ҳамсарҳадди ғарб низ бисёр зиёд ва бо таҳрифоти матнуъ истеъмом мешавад: сиқинди - *istixān* , нояни *usuxān* , курди-*hestu* [дар "Бурҳони Қотъ", қисми I, сах. 124 *sūgān* нишон дода шудааст], гурони - *sūxān* , самнони - *astagōn* , аврумони - *āswuxanā* . Дар паҳлави ва порси *ast* , *astan* бо *astān* ҳарду шакл вучуд дорад. Дар забони русӣ останки "устухонҳои мурда" низ шояд аз ҳамин реша бошад.

1150 1150000 - *ditan* - дидан, нигоҳ кардан. Ин феъл дар эронии қадим бо асосҳои *dā(y)* ва *vaēna* , ф.к. *dāi*, *didiy*, авеста *dā(y)* ва ҳиндии қадим *dhi* "фикр кардан" ифода меёфт; дар курди бо *ditin* , афғ. *cidal* , бал. *didh*, *dedox* "мардуми қашм" [м.к. *dida*], *didhār* , вахи *didig-am* , гел. *deen* .

50 - *hanar* - агар, ғар. Баъзан бо ҷонишинҳои энклитики низ меояд: агарам, агарат, агараш; агармон, агартон, агаршон.

1150000 - *atarš* - оташ; оташи муқаддас, оташқада. Дар забони паҳлави зиёдтар ба шакли *atur* меояд [ниг. !].

1150000 - *atur* - оташ, озар. Ин калима аз авестоии *atar* , паҳл. *atur* , *atarš* , *atās* буда, минбаъда чунин тараққи ёфтааст: порси озар, одар, одиш, отиш, таш /омиёна низ аз ҳамин реша/; гелокӣ *atās* , фарис. , иронӣ, натанӣ *atās* , самнони *atās* , сангсари *atēs* , *atās* , сархай *atās* , лосгарди *atās* , шаҳмирзоди *atīs* , ишк. , вахи *ātušuk* [барк]; осети *ar* [ба ҷои *atar* , ҷойивазкунии қонуни - *fyzt* "писар", *ta* "се"]. Аз решаи эронии **atar* , **ard-* , "озар, оташ" чунин шаклҳо ба вучуд омадаанд: курди *ar* , афғ. *oz* , пар. *ar* [Morgenstern, JFL, I, 235], яғн. *āl* "оташ", руш. *ardān* "оташдон" [**ard-dāna*], *ardz* "хокистар";

мунчи *yūz*, зозо *adiz*, хоразми *ʒw* [Henning, Khwarez 13], суғ. *ʒatz* (ʒatz), *ʒat* (ʒatz) (Reichelt, ZSS 247 - Morgensterne, ZFH 270) кушони АФРО [IRAS, 1953, p. 110].

~~۱۱۵-۱۱۷~~ - *āturān-sāh* - чор оташи муқаддаси дини зардушти дар назар дошта мешавад, ки инҳоянд:
~~۱۱۵-۱۱۷~~ - *ātur farnbay* - "оташи фарри худоён";
~~۱۱۵-۱۱۷~~ - *ātur gušnāp* - "оташи Гушнасп";
~~۱۱۵-۱۱۷~~ - *ātur bwežen mhr* "оташи Бурзен Мехр"; ~~۱۱۵-۱۱۷~~ - *ātur vrahzān* "оташи Баҳром".

۱۱۵-۱۱۷ - *šunīdan* - шунидан. Аз форсии қадим *xšnav* "шунидан, қонъ будан", авест. *xšnav* - "лаззат бурдан", санскр. *śru* - "шунидан". Дар забонхри эронӣ шаклхри зерини ин феъл вомахурад: тоҷики *шунидан*, шугни *xud-am* "шунидем", бал. *sanax*, табарӣ *ššnustan* [бишунидан], мозанд. *šš-nussan*, *ššnassen*, гелакӣ (б) *ššnavastan* [Бурхони Қотъ, қ. II, саҳ. 1304].

۱۱۵-۱۱۷ - *aškam* - шикам, ишкам. Шаклхри дигари навишти ин калима низ дучор мегардад: *ʒʒʒʒʒʒ* *aškom*, *ʒʒʒʒʒʒ* - *aškom* - шикамба-/и ҳайвон].

۱۱۵-۱۱۷ - *āšt*, *ʒʒʒʒʒʒ* - *āštik* - ошти, сулҳ. Ин калима аз решаи авест. *āxš* - "нигоҳ, доштан", *āxšti* - "ошти" буда, дар забонхри эронӣ боқӣ мондааст, ки ҳатто *āšyān* "ошбён, лона" аз ҳамин қабил буда, маънои аввали он "пинҳончӯ, гурезгоҳ" мебошад [аз *āšša-dana*]; дар забони осетӣ ҳам *axston/axstona* "лона, ошбён" аст [Абаев, ИЭС, с. 91-92].

ʒʒʒʒʒʒ - *hašt* - ҳашт. - Монанди дигар шумораҳо хоси забони эронӣ мебошад: яғн. *ašt*, шугни *wašt* ваҳи *at*, афғ. *aṭa*, хоразми *ašt*, суғ. *ʒašt* (*ʒst*), сак. *hasta*, авест. *ašta*, ҳқ. *astā*, осетӣ *ast* [Абаев, ИЭС, с. 77]. Ғайр аз он дар забонхри дигари гуруҳи ҳиндуевропӣ низ дида мешавад: лат. *octo*, тоҳарӣ *okt*, нем. *acht*,

славяни осмь [осьминог] ва ғайра.

мегардд - *астарад* -- як навъи бозии шохмот. Этимологияи ин калима дар луғатҳи оид ба забони паҳлави дода нашудааст. Аз ин сабаб маънои ин калима низ то ҳол равшан набуд. Инак ба "Занимательные шахматы" ном китобчаи И. Бирбрагер [Ташкент, 1961, стр. 5] вохурда, дар он [пояд аз Беруни бошад] чумлаҳи зеринро меҳонем: "Ба ивази бозии шохмоти гуногунтахта [5 X 5 - гавалата, 7 X 7-и ашта-кашта, 9 X 9 - сатуранкама] шатранҷ, меояд. Тахтаи он - аштапада - , монанди шохмоти ҳозира, дорои 64 хонача мебошад". Акнун мазмуни калима равшан мегардад, ки ин тахтаи шатранҷ, буда, аз *asta* > ҳашт ва *pada* > пой, поя иборат аст.

— *е*, *1* - ҳарфи дуҷуми алифбои паҳлави. Ин аломат дар охири калимаҳи артикли¹ ягонаги ва номуайяниро ифода мекунад. Ғайр аз он шумораи "як" низ дар забони паҳлави бо — ишора карда мешавад. Ин шумора аз эронии **aiwa* буда, ба тамоми ғуруҳи забонҳои ҳинду европоӣ муштарак аст, ки аз решаи ҷрншини **ei-, *i-* иборат мебошад. Муқриси қунед: форсӣ [шева] *yaw* [Луковский, I, 210], тоҷикӣ *yak* [аз **aiwaka*], паҳлави *ē(y)*, *ēwak*, зозо *yak*, толишӣ *1* - "як" [Б. Миллер, 227], бал. *ēyōk* "ягона", афғ. *yaw*, *yak*, *yo*, шугнӣ *yēw*, ваҳӣ *ēw*, сарик. *ēw* "як", *ēwif* "якка, танхр", мунҷӣ *yū*, идга *yū*, язғ. *wi*, *wig*, сангл., ишк. *wak* (**aiwaka*), осет. *ēw*, *ew* "як", яғн. *i*, сугдӣ *ew*, *ēw(yw)*, хоразмӣ *ēw*, ф.к. *aiwa* - "як", скт. *eva* "танхр". Аз ҳамин решаи **i-, *ei-* бо илова шудани

1. Дар грамматикаи забони тоҷикӣ - суффикси ягонаги ва номуайянии *-е*. Вале дар шарҳиносии ҳозира чун артикл қабул шудааст. Ниг. Муравъева...: "Артикл неопределенности и единичности в таджикском языке", АҚД, М.

-n, дар забони славянии қадим инъ "як", руся един > один, немися *ein*, лат. *unus* "як" ва ғайра [В.Абаев, 557-558]. Вале бо фикри В.И.Абаев, ки гуё бо ба решаи *i, *ei- зам шудани -n дар забонҳои славянӣву германӣ шумораи "як"/инъ, *ein*...] ба вучуд омада бошад, чандон розӣ шудан мумкин нест. Ин ҷо ду решаи х-е-ро дар назар доштан лозим аст: яке *oi-wo-s, ки аз он дар ҳамаи забонҳои эронӣ шумораи "як" ба вучуд омада аст [дар боло нишон дода шуд]; дигар *oi-no-s решаи ишоратҷришӣ, дар скт. *ena*, ф.қ. *aina [аз ин ҷо дар форсии миёна *ēn*, тоҷикӣ, форсия *īn*], ғнонӣ *oino-s*, латинӣ *unus*, литв. *vienas*, слав.қ. *inъ* [дар забони русӣ *инок* - "ғушанишин", яъне танҳо, ягона аз ҳамин реша аст].

بخر - *бахъ*¹ - баҳр, қисм, ғоида, қисмат - *vahist-bahz*, *dēv-bahz* қисмати хуб, қисмати бад. Аз эронӣ **vaδza* - ,авест. *vaδza* - *bahz*² зебӣ, танумандӣ: ниг. *tan-bahz*. Эронӣ қадим **vaδza*, скт. *ṅhadza*, м.қ. авест. *ku-ṅadza* - "бабахт"; дар забони арманӣ низ аз форсӣ [ё парфиянӣ] иқтибос шудааст - *bahgar* "аъло, бартаринок".

بخر - *бахъ*² - *bahzavarāh* - баҳравар, баҳраманд будан. Мисол: *har martām kē hač xgāc bahzavarāh vēs* "ҳар кас ["ҳар мардум"], ки бештар аз хиради [худ] баҳраманд мешавад,..." [МХ 57 19].

بخش - *бахъ*³ - баҳт, толеъ, сарнавишт, қисмат, насиб. Г.Нюберг [H.S. Nyberg, *Hilfsbuch des Pehlevi, Uppsala*, 1931, Bd. II Ss. . 30-31] ин калимаро аз *bahtan* ва онро дар навбати худ аз масдари *baht-štan* шуморида, бо решаи авестоии *bag-* [Aiz. Wb. 9 21] муқррса кардааст. Дар ҳақиқат ҳам калимаи авестоии *vāga* ва скт. *bhāga* маънои порча, қисматро дошт [м.қ. тоҷикӣ *bāy*], ки аз ҳамин реша *bag-s* > *baš* аст [дар "Шоҳнома"-и Ғирдавсӣ бахш кардан ба маънои "тақсим кардан" дида мешавад]. Калимаҳои русӣи "богатий"

ва "убогий" низ ба "бог"- худо вобаста буда, со-
хоби маънои "дором қисмати зиёд" ва "камқисмат"
мебошанд. Аммо калимаи бог дар забони руся [ва
умуман дар забонҳои славянӣ] маънои худоро дар
зери таъсири забонҳои эронӣ [шеваҳои скифӣ?] ги-
рифтааст; м.к. дар забони адабиёти классикӣ *fox*
["бут"], ф.к. *bagā*, авест. *bagā* "худо",
ва ҳам *fayfūr* - лақаби подшоҳи Чин ["писари
худо", "писари осмон"], дар забони руся ["чинӣ"],
аз *fayfūr*] - *фарфор шудасан*.

115213) - *gristan* - гиристан [ниг.!]

115214) - *bār* - бор - чун нумератив бо шумора омада,
миқдори такрори ҳаракатро ифода мекунад; бор -
лаби канори дарёе. Шояд аз **barda* [шакли ҷану-
бӣ-шарқӣ **barxa*] ё эронии қадим **bardā*

[ниг. *bālād*] бошад. Аз ҳамин реша дар серби
bēdo "куҳ, теша", *kleins bēdo* "чуқури, ча-
рӣ [ба ҳамин маъно калимаи иқтибосӣ дар забони
арманӣ *bard* "туда", *berd* "қалъа" **barđi* ё
**br̥di*]; дар ҳар ҳол "баландӣ, канори баланди
рӯд ва дарёе"-ро мефаҳмонад. Муқррса кунед, дар
забони немисӣ *Berg* "куҳ", славянӣ *кухан br̥gъ*
руся *берег*. Дар курдӣ *bārd* "санг" гуфтаи аст.

115215) - *bālād* - боло, қад, баландӣ. Мураккаб аз
bāl-ād. Муқррса кунед: *bal-ist, baland, bal-īm*.
Ниг. *bār*.

115216) - *bālēm* - болин, боло. Ниг. *bār*, *bālād*.

115217) - *bālist* - аз ҳама боло, болотарин. *bālist*
аз эронии қадим **barx-iš* буда, дар балучӣ *barxi*
"ҳалта", ваҳонӣ *vōrx*, йидда *vixxanē*, хораз-
мӣ *β̄r̄nuk* [Henning, *Khwar.* 14], авеста
barxīš - "болишт", скт. *barhiš* - "палос",
иравагханӣ - "болин, кӯрпа", арманӣ *barz*
"болишт" [аз форсӣ], слав. *blāzina* "болини пар",
серби *blāzina* "болишт", руся *болезнь* "обила,
варам", пруссии қадим *balsinis* "болишт", готя
balgs, нем. *Balg* "муина" ва гайра [Рокорну,
125].

بَاز - *bāzag* — асп, хайвони саворӣ, бора. Дар забонҳои эронӣ аз даврахри қадим *bar* — асоси феъли "бурдан", "савор карда бурдан" дида мешавад [ав. *bar*, ф.к. *bar* // *bāz* — дар *asa-bāza* "савор", *vai'vābāza* "яроқбардор"]. Дар сариқоли *wāzak*, *wāzak* "шугна *wōj* "асп"; яғн. *vaz*, *vōza* "савор", сугдӣ *vāzāk*, *vāzē* (β'z'k, β'z'uh) "савор", *vāzāk'sik*, *vāzē'sik* "аспи саворӣ" [Henning .BBB, 54], сакоӣ *vāzūa* — савор", *bāzāa* [аз *vāzāka*] "хайвони саворӣ" *assa-bāzāa* "савор"; осетинӣ *базрак* [ин қонуни фонетикӣ — пеш аз -r- -j- ҳамроҳ, мешавад] "той", *bazag* "савор". Дар забони осетинӣ *bala* "саёҳат, сафар" низ аз ҳамин реша буда, ба **vāzē* [*vāz-*] рафта мерасад [Аб.232]. Ин калима ба воқеаи забони осетинӣ, шояд бошад, ба дигар забонҳои кавказӣ низ гузаштааст: чеченӣ *бәзг* (*vāzag*), ингушӣ *бәзг* "чавон" [Аб. 237]. Калимаҳои *balxan* "сардори савдогарон" ва *ham-bāl* "ҳамбол, борқашон" низ аз ҳамин маънонд.

بَارِيسْتَان - *bāristān* — мустаҳкам, истодагар, маҳкам, матин. *мурғестан* - *bāristān* — мустаҳкамӣ, истодагарӣ, матонат, пурқувватӣ. *ав. bāda* "ҳақшиносӣ, бебоки", паҳл. *bāristān* ва аз ин ҷр *av. bāristān* "мустаҳкам, боваринок", ки баробори *bālist* кор фармуда шуда [Aiz. Wb. 983], аз тарафи Нюберг [Hilfsbuch des Pehlevi, Ss. 32-33] *bāristān* ва *bārist* хонда шудааст. Ҷ ин калимаро аз *vāza* ё *vāri(n)* дида, онро бо скр. *bala* "қувва, тавоноӣ", *balin* "қувватнок, матин" ва *bāla* "чавон" мукриса мекунад. Калимаи *bala* "чавон, қудак" ва *būzbala* "пурқувват, чавони тануманд" дар шевахри қанубии забони тоҷикӣ низ дида мешавад.

دَر - *dar* — дар; доб[-и китоб]; роҳ, равиш. Аз эронии қадим **dvar*, ҳинду европой **dhvar-*: форсӣ *dar*, афғ. *war*, сарик. *divi*, шугна *divi*, барт. *dāvōr*, орм. *dāvūr*,

язг. *d'vuz*, мунчи *luvar*, ягн. *divar* "дар", *divari* "дар берун, дар руи хавли" [ба ҳамин маъно дар осетини *divarino*], осетини *divar* "дар" [Аб.377], сугди *ḏpār* (ḏp'z), ав. *divar*, ф.к. *duvar*, х.к. *dvār* (Kent, *Old Persian*, p.132), арм. *durn*, слав.куҳан *двѣрь*, руси *дверь*, двор, лит. *dūrys* "дар", готи *dawr* "дарвоза", англо-сакси *дор*, англ. *door*, нем. *Tür* "дар", *Tor* "дарвоза", лат. *fores* (<*dhvar-*) "дарвоза", ирл.қад. *дор* "дар", тохари *twere* "дархр".

۱۰۱) - *ē-bār* // *ē(v)-bār* - якбора, ба як бор.

Ниг. ۱) - *ē(v)* ва ۲) - *bār*.

۱۰۲) - *baγān* - худоён. Дар форсии қадим - *baγa*.
Аз ҳамин калима *baγa-stāna* > *baγistān*, ки ҳро-
ло номи кӯҳи Басутунро гирифтааст ва *baγa-dāta*
> *Baydād* - Бағдод ба вучуд омадаанд. Ниг.

۱۰۳) !

۱۰۴) - *māh* ē ۱) *māh* - моҳ. Дар фор-
сии қадим - *māha*, скт.- *māsa*, ориёни - *māso*,
ав. *māh*; лат. - *mēnsis*, лит. *menuo* "моҳ"
[ба ҳар ду маънояш], готи - *mena* [Kent, *OP.* II,
p.203]; инчунин, руси- *месяц*, шугни - *mest*,
хутани - *masā* [Герценберг, X-C, стр.90], курди-
 meh, талыши - *maγ* > *moγ* "моҳ" [ба ҳар ду
маънояш] [Миллер, Т.Я., стр.40], пушту - *myāst*
"моҳ", сарик.- *mest* - "моҳ".

۱۰۵) - *bim* - тарс, бим. Скт. *bhīma*, афг. *bima*
- "сугурта" [страхование]; ۱) *bimōmand* - бимманд
бимманд, тарснок, воҳмадор; ۲) *bim-kon*
- бимгин; ниг. *bimōmand*.

۱۰۶) - *bē* - 1. Пайвандаки *bē*. Баъзан ҳамчун пай-
вандак ҷонишини энклитики низ қабул мекунад:
bē-š; 2. Зарф. Ҷун зарф бо пешояндхр меояд:
bēō, *bēōhān*; 3. Пешоянд - *bē*; 4. Префикси фель-
ли - би. Вазифаҳри *bē* аз тарафи Нюберг [H.S.
Nyberg, Hilfsbuch des Pehlvi, Uppsala, Ss. 34-35]
хеле равшан нишон дода шудааст. Шакли қадимта-
раш *bēl* [ф.к. *bēl-ānax* "Бегона" Fz. Phl.

И15 ва *Tphl. ved'*] мебошад; эр.к. **baiti*, скр. *bahiś* "берун, хорич", слав. *bez* "бе-", лит. *bė* "бе-". Мукриса кунед, авест. *baist*, *Ar.Wb.* 962. Дар ин бора макролай Фрейман А.А. дар "Записки коллеги востоковедов при азиатском музее Российской Академии Наук", № 1, 1925, стр.372 низ аз ахамият холи нест .

115er11 - *buxtan* - раҳра ёфтаи, озод шудан, бухтан. Дар ав. *baog* - "раҳ кардан", аз эр.к. **buxtana-*, *buxta* - сифати феъли аз *baog* - "озод кардан", м.к. белучи *bajag* "кушодан", осетини *buǰdag* // *buǰdag* "кушода, луч, беҳад" [Аб., 277], афг. *buxt* "банд, серкор". Шаклхори тасрифи ин феъли чунинанд: *buǰer11* - *buxtārik*, *buǰer11* - *buxtēm*, *15er11* - *buxtēt*. Ин феъл бо исмхори хос номи магон сохтааст: *buǰer11* - *buxt-artašer*.

21 - *band* - банд. Ин асоси феъли бо шаклхори гуногуни худ қариб дар ҳамаи забонхори ҳиндуэронии дида мешавад: форси-тоҷики *band*, *bast*, баъл. *bandag*, *bast* - ; курди *band-*, *bast-* ; вахи - *vand*, *vast*; язг. *vand*, *vast-*; шугни *-vīnd*, *vuzt-* ; яғн. *vant*, *vand-*; сурди **band-* (*pn̄t*), **bandax* (*pn̄tk*) "банда, гулом", *bast-*, (*βst*), *bastak* (*βstak*) "баста"; хоразми *bandcin* "ман бастам" [Аб.243], сакои *band*, *bast-*; авест. *band-*, *bast-*; ф.к. *baludaka*, скт. *bandh-*, *bast-*, скт. *bandhātī* "у мебсфад", шояд аз ориёнии **bandh-* бошад [Kent, Op. II p.198]; готи *bindan*, нем. *binden*, *band*, нем. *Band* "қисм, банд", англ. *bind*, *bound*; осет. *band*, *bast-* ва бо ассимиляцияи *nd > d > tt* - *bsttyn* "бофтаи", шакли *nd* низ боқӣ мондааст: *bāndan* "ресмон, банд", *nyvāndyn* [аз **ny-bandyneni-band*] - "маштут, ресмони печонидашуда барои бофтани матоъ" [Аб.244].

31 - *bōd* - буй. Дар ав. *baodah* [Ar.Wb. 919] ва *baodi* [Ar.Wb. 918], ба забони армани ба шакли *boir* иқтибос шудааст. Форсиаш *bōy*,

būy ва *bū*. Дар скт. ба шакли феълии *boohate* "бедор будан", "хушбёр будан, фаҳмидан" ва сифати феълии *budha* "даркунанда" [аз ин чо номи асосгузори дини буддой *Budha*] вомехурад. Дар авеста низ шакли феълии *baodaiti* - "вай бу мекашад, вай хис мекунад, вай дарк мекунад" ва исми он *baoda* "буй", *baodah* "фикр, афкор" мебошад. Славянии қадим *buditi* - бедор кардан. Дар форсии миёна *būd* ду маъно дошт: а/ буй ва б/ақд, фикр, фаҳм. Аз ин калима дар забони тоҷикӣ буй бо як маънояш гузаштааст, ки аз ғ.қ. < *baodah* мебошад. Ин калима дар дигар забонҳои эронӣ гайри эронӣ низ вомехурад: забони адабиёти классикӣ *بوی* ' *بوی*; осетинӣ *būd* "буи хуш", суғдӣ *vōd*, яғн. *vud* - "буй", афғ. *bwastā, bwastal* - "хондан" [аз *ni-busta*], готӣ - *būden*, немисӣ *beten* "пешниҳрд кардан" ва гайра.

11) - *bun* - бун, асос. Ин калима муштарак барои ҳамаи забонҳои эронист: курдӣ *bun*, бел. *buna* "дар поён", ваҳӣ *ban*, шугн. *ban* "зер", сак. *buna* "асос", ав. *buna* "зер, тағ", х.қ. *budhna* "тағ, асос, реша" [Аб. 279]. Ин калима аз микрөси забони эронӣ низ баромадааст: арм. *buna* "тана, асос, табиат", *bnav* "пурра, мукамал", латинӣ *fundos* "асос, тағи зарф", нем. *Boden* "замин" ва гайра. Дар забони осетинӣ ҳам ин калима ба шакли *bun*, *bun* "тағ, асос, мерос" боқӣ мондааст [Аб. 279].

2D11) - *buland* - баланд. Ба эронии **buz-an-*, *buz-* // *buz-an-* ҳамреша аст. Калимаи ҳиндуевропоӣ **bhergh* - "баланд шудан" дар ҳамаи забонҳои эронӣ ва як қатор забонҳои ҳиндуевропоӣ акси худро гузаштааст: форсӣ *buland* (< **būdant*-<*buzant* қонуни фонетикӣ гузаштани *zd > 0* [ав. *bəzəzant* "баланд", скт. *bṛhant* "бузург"]) Дар Толиши Эрон *banxand* - номи ҷой, низ аз ҳамин калима аст], форсӣ *buz*, бал. *buz* "баланд",

Витхад "баланди" [Зарубин, Бел. I, 52], парф.
 Витх, курди *варх*, тал. *варх* "баланд",
 ав. *вароз* "баланд", *варозан* "баланди", суг.
 **варз*, **варзак*, сак. *viluzak(wza)* "дароз",
 ф.к. *Varziya* [ва *vard* "баланд", *Kent*, *OP*, II,
 p.200], арм. *варјз* "баланд", *варј* "баланди",
 нем. *Витг* "кух", руси берег "канори чуй, дарье",
 тох. *рагк* "баланд шудан", *рагкэг* "дароз",
 хет. *рагкис* "баланд", осет. *варзонд* "баланд, ба-
 ланди". [Аб.254]; осет. *варз* "баланди" туда, теп-
 па", аз ин чр дар забони чечени *варз.варз* [СМК
 ХХIХ, 107, ингуши *воарз* "туда, теппа" [Аб.238-
 239]. **варз* - аз *варза* -, х.е. **вхгздо*-
 точки *варз* "арча", вахи *варз* "берёза",
 сангл. *варз*, шуг. *варз*, *варз* "пустлохи да-
 рахти хаданг, берёза", сак. *варнја* "берёза" [BS05,
 УШ, 120], *варнја* "пустлохи дарахти берёза" [Leu-
 mann, 481], скт. *вхгја*, славянии *кухан*
бурза, руси берёза, лит. *варзас*, нем.
Визке "берёза" ва гайра. Маъноян бо мафхуми
 "рушноӣ, нурафшонӣ" наздик аст [ав. *варз* -,
 х.к. *вхгј*] > "дарахти равшан, сафедчатоб =
 берёза". Ин калима дар забони осетинӣ ҳам воме-
 хурад: *варз* // *варза* "берёза", балқари *варза*
 "берёза" [Аб.253]. 11 *варз* - *варз* - *варз*
 - буржен меҳр яке аз се оташи муқаддаси зардуштиён
 аст. 11 *варз* - *варз* - *варз* - боло бардоштан,
 баландшавӣ 11 *варз* - *варз* - *варз* - овози ба-
 ланд. дар се калима ҳам аз ав. *варзан* "баланд"
 аст.

11 *варз* - *варз* - бурдан. Асоси ориёни - *варз* -,
 эр.к. *варз* 11 *варз* - *варз* - иборат аз *варз* < *вз*-
ва - *тар* < *лага*. Аз нуқтаи назари таърихи забон
 дар калимаҳои гирифтдор, харидор, гуфтдор ва монанди
 инъор суффикс -*ор* набуда, -*тор* аст. Шакли қадимаи
 ин суффикс -*лага* буд, ки ба решаи феъли ҳамроҳ,
 шуда чунин номҳои феъли месохт: а/ номи амал:

gōb-tāra > gōftar > гуфтор, k̄z-tāra > k̄z-tār
 кирдор ва ғайра; 6/ номи ичрокунандаи амал:
 grab-tāra > griftār > griftār (гирфтор), 6z-tāra >
 6urtār > бурдор, яъне баранда, давомдиханда. Дар
 framān 6urtār маънои аввалаш, барандаи ғармон,
 пешбаранда" буда, баъдтар "бардор", яъне "бардо-
 рандаи ғармон" шудааст. Ҷеъли 6urtan шояд аз
 асоси хиндуювропогии *6her - бошад, ки дар эро-
 нии қадим 6ar- шудааст [Wolde-Pok, II, 153].
 Дар забонхри эронӣ ва хиндуювропой чунин пайвас-
 тагиҳри ин асос дида мешавад: форсӣ 6urtan, 6ar,
 āvarātan, āvar; курдӣ 6arān "бурдан",
 йидга, мунч. āvar "овардан" [Mong. JFL,
 II, 47], ишк. avaram; язг. varān; шуг.
 wāram "ман меорам", яғн. var - "овардан",
 warām, "ман меорам"; суғ. *var- (βz)
 "бурдан", avar- (βz) "овардан"; ав. varaiti,
 скт. 6harati "у меорад", арм. 6erem "ман
 меорам", русӣ беру, братъ; лат. 6ero "меба-
 рам"; нем. 6ringen, англ. bring- "овардан",
 сак. 6ara "биёр" [Герценберг, х-с, стр.147],
 тал. varde "овардан" [Миллер, Т.Я., стр.137],
 сарик. vung "овардан" [Нахалина, С-я, стр.41],
 осет. avāryn/avard "гузоштан, мондан", инчу-
 нин осет. aryn "ёфтан", 6aryn "баркашидан"
 [Аб.1947. Дар ин бора боз Bailey [BSOAS,
 XX, 48] низ маълумоте медиҳад.

Ин асоси Ҷеъли дар забонхри дигари эронӣ низ
 давоми худро дорад: толишӣ varde "бурдан",
 varde "овардан" 6avarātan (6ivarātan) "ова-
 ранд" [Миллер, Т.Я., стр.148]; сакоӣ 6ara
 "овар, биёр" < *6ar- [Герценберг, стр.147]; дар
 забони суғдӣ низ як қатор шаклҳои Ҷеъли сохта шу-
 дааст: var (βz), varām (βz'm), varā, varāt,
 varāt (m't) ва ғайра [Соғд.докум.с горы Муг,
 вып. II, стр.197; вып. III, стр.117].

101) - *burz* - ниг., 111) - *vuland*. Дар авеста ин калима ба шакли *vərəzaiti* дар номи кӯх, *Нара-вə-zəzaiti* > *Нарəburz* = Эльбрус вомехурад. Дар забони адабиёти классика ба маънои бузургия, шукӯх, низ дида шудааст:

Фурӯ куфтанд он бутонро ба гурз,

На-шон ранг монду на фарру на бурз [Унсури]

101) - *pus* - писар. Шакли ориёнии ин калима *putra* > эр.к. *putra* ф.к. *putra*, ав. *putra*, скр. *putra* [Nyberg, Bd, II, 168], курди *pisir*, осет. *furt*, *fört*, бал. *pusagh*, вахи *pötə*, шуг. *pus*, сарик. *pös*, мунчи *pūz*, гелоки *pesaer*, *paeser*, фариз., ярий *pūta*, натангя *pus*, *pūz*, смн. *pīr*, сангс., сарх., лосг. *pus*, шахмирзоди *pesaer* [Б.К., I, 405]. Дар забонхори дигар низ ин калима вучуд дорад: окия *puke*, *putli*, *putlu*, лат. *puer* ва ғайра.

Дар скт. барои ин маъно калимаи дигар - *sunu*, авест. *hunu* низ дида мешавад, ки аз он дар руси сын, нем. *Sohn*, англ. *son* "писар" шудааст.

1101) - *xvat* - худ [ҷонишини нафси]. Дар ф.к. *hva-ta*, ав. *xvato*, скт. *sva-* [Kent, OP, II, p. 178]. Дар забони афғонӣ ин таркиб калимаҳои мураккаб месозад: *xudī-gādiyāt* "худмуайянкуни [оид ба миллат]", *xudjazaraz* "эгоист", *xudrangā galam* "авторучка" [APC]; шуги. *xu*, *xivāt*, курди *xwexwe* ё *xwe* [калимаҳои зиёде месозад - *xwexweti* "худмуайянкуни", *delema xwenivēs* "авторучка" ва ғайра], сарик. *xv*, *xvās* [Шахалина, стр. 37], сак. *hvata* баъдтар *hvahva* "ҳар як" ва *hivē* "худ, аз они худ" [Герценберг, стр. 91]; греки *auto* "худ".

1101) - *vūtan* - будан. Аз ф.к. *vav-*, асоси замони ҳозира *vava-*, ав. *vavaiti*, скт. *bhāvati* лагитий *fuī* "будам", лит. *būti* "будан", англ. *be* "будан" [Kent R, OP, II, p. 200], сарик. *vid* "будан", шугия *ved*, курди *būn*, *būn* "будан, буд", талышӣ *be* "будан".

6511) - *duxt* - духтар. Дар ав. *duxbar* - [Acr. Wb. 748], *pohe*, *duxt*, *duxtar*; қр. *duhtar*, арм. *dustar*, курди *duxt*, *ditt*, ваҳи *ḡay*, сангл. *day*, мунҷи *layda*, гел. *duxtaer*, фариз. *dotā*, ярни *doté'*, нат. *dot*, самн. *duta*, сангс. *diat*, лосг. *dot*, шахм. *daettaer*, табари *detar*, хонсарӣ *dot*, дазф. *doxtar*, курди Кирмоншоҳӣ *dot* "духтар" [Б.Қ., II 826]; русӣ дочь, нем. *Tochter* "духтар", англ. *doter* "духтар".

91) - *buč* - буз. Шакли авестоии ин калима *buza*, форсӣ [шевагӣ] *boča* "бузича", дар шеваҳри ҷанубии забони тоҷикӣ низ *buča* "бузича" аст; сугди *буҷа*, [è *buč*] "пусти буз", христиани *бу* - "буз", яғн. *виз*, хоразмӣ *бу* - "буз", *буҷук* "такка", хот.-сакоӣ *buysīnā* "бузи" [Лившиц, Сог. док. вып. II, стр. 73-74].

1451) - халос шудан, раҳрӣ ёфтан. Ин шакл аз феъли *bōxtan* - *boxišn* буда, дар эр.қ. решаи **bauk-* ва асоси **bauč-* доштааст. Дар забони форсӣ *بخت*, "масруф будан", "бо чизе банд будан" аст. Барои калимасозии минбаъдаи ин шакл калимаҳори *puxtān*, *dōxtān* ва монанди инро мукриси кунед.

2) - *bar* - бар, мева. Дар скр. ин калима ба шакли *bhazīman* "бурдан, маҳфуз доштан", ав. *baršman* "нигоҳ доштан, ғамхорӣ кардан", юн. *φερμα* "зуръети дар шикам буда" вомехурад. Дар забонҳи славяни решаи умумии он *берг* буда, дар забони русӣ бремя аз ҳамин реша аст. Аз руи гуфтаи Ҷасмер [Э.с.; I, 155] бремя - калимасозии суффиксии типӣ вымя, племя, семья буда бо решаи *бер-*, *бр-* [бурдан, бар - ниг. !] умумияти таърихӣ дорад.

Шарҳи семантикии бар [бурдан] бар [он чизе ки зан ҳамроҳи худ дорад - м.к. дар юн. *φερμα*] → бар [ҳисли даравт] → бар [маҳсули замин] шояд бошад.

11111111 - *YHBWNtn* - *dātan* - додан, бахшидан, офаридан. Аз асоси умумихиндуеuropeи *da*, *da* "додан" иборат буда, дар забони тоҷики асоси дар натиҷаи такрор /редупликация/ ба вучуд омадаи он, ки асоси замони ҳозира месохт, гирифта шудааст: *dāda*. Дар забонҳои эронӣ чунин шаклҳои ин феъл дида мешавад: форсӣ *dadān*, курдӣ *dān*, *dān*, балучӣ *dāng*, *dātan* "онҳе доданд" [Заруб. Бел., 145], мунҷӣ *dal* [Заруб. Мундж., 141], шугнӣ *ḡōd*, ишк. *day-*: *dud* "додан" орош. *dān* "додан", *ḡōd* [дар таркиби феълҳе - Заруб. Орош. 32-33], ваҳи *ḡatt* - асоси замони гузашта аз *ḡand* - "додан", язг. *ḡāḡ*, *ḡāḡin* "ман медиҳам" [Андреев, Язг., 8], сарик. *ḡād-* [Gl. Ph. II, 301], пахлави *dātan*, авест. *dā* [*dadāmi* "ман медиҳам"], ғ.к. *dā-* [*dadātuv* "бигузур вай диҳад"], скр. *dā-* [*dādāmi* "ман медиҳам"], осет. *dādyn* "додан", арм. *tam* "ман медиҳам".

Дар дигар забонҳои гуруҳи хиндуеuropeи ин калима хеле фаровон дида мешавад: укр. *gati*, бел. даць, пол. *dać*, чехӣ *dāti*, слов. *dot*, булғ. *gam*, с-х. *gāmi*, литв. *dioti*, латышӣ *duōt* ва ғайра. Калимаи исми *dāti* дар таркиби калимаҳои русии благодать ва подать низ характери умумихиндуеuropeи дошта дар ғ.к. *dāti-vara* "саховатманд", авест. *dāti* "туҳфа", грекӣ *ḡōtis*, *ḡōs* (< *dōt*), лат. *destis* "ҷиҳез", ғ.к. *diti-h* "туҳфа" вомахурад. [Барои муқриси - Абаев I, 350-351, Ҷасмер I, 495, Шанский, 120, Э.С. "Д", 18].

11111111 - *dāstan* - доштан. Ин калима дар забонҳои хиндуэронӣ хеле маълум буда, аз решаи скр. *dhar-* "доштан, нигоҳ доштан" ба амал омадааст. Дар ҳамаи забонҳои эронӣ ва ғайри эронӣ ин калима дида мешавад: тоҷ. доштан, дор; форсӣ *dār*, балучӣ *dazag*, афғ. *lārəl*, сарик. *ḡor*.

шугни *ḡor*, вахи *wīdaz*, сангл. *der-*:
derg-, ишк. *diz*, ийдрга *lāz*, мунчи *lāz*
 орм. *dar-*, пар. *dēr-* "доштан, нигоҳ, доштан",
 осет. *darun*: *dar/darun; dard* "нигоҳ,
 доштан, ба намоиш гузоштан" [Абаев I, 345], яғн.
dor-: *dorta* "нигоҳ, доштан, нишон додан", суг-
 ди **dār-(d'z)* "доштан, нигоҳ, доштан", хоразми
dār-, парф. *dāz-*, паҳ. *dāstāndār*, авест.
dar-, dar- "нигоҳ, доштан", сифати феъли бо
 суффикси *-ta*: *darsta*, ф.к. *dāz-*, *dārayamiy*
 "дорам, дар ихтиёри худ дорад".

Чун калимаи мазкур аз хиндуевропои **dhezegh-*
 "нигоҳ, доштан" ба амал омадааст, дар калимаҳои
 руси-славянии держава, держать, одержимый ва ғайра
 ҳамин асос дида мешавад. Дар аксари забонҳои х.е.
 ин калима нигоҳ, дошта шудааст: укр. держати, сл.
 кухня дрежа, булг. държа, с.х. држати, словени
džžati, чехи *džžeti*, славаки *džžat* ва м.и.
 Дар ба вучуд омадани *-ж-* бо калимаи авест. *drazite*
 ва шакли масдари *drazarhe* "нигоҳ, доштан, дар
 назди худ доштан" қрбили мукриси мебошад.

УУ (239) - кк' - *dandān*-дандон. Аз руи гуфтаи В.И.Абаев
 [I, 355] чун ҳамин номҳои анатомии ин калима аз
 эронии *dandān* ба вучуд омада, дарозии садо-
 ноки дуҷуми он нишонди номинатив мебошад - *dantā*.
 Ин калима дар забонҳои х.е. хеле фаровон ба назар
 мерасад: тоҷ. дандон, форси *dāndan*, паҳл. *dan-*
dān, курди *didān*, балучи *dendān* (NTS 43)
dandān, шугни *ḡandān, ḡendan, ḡindān*,
 мунчи *lod* [аз **dand*], ишк. *dānd*, язг.
ḡand, сангл. *dānd, dānd(ak)*, вахи *dāndak*,
dundūk, dēndūk, яғн. *didān*, сугди **ḡandak*
 [ḡnt'k], осет. *dendag* "дандон, дандона",
 авест. *danta*, ф.к. **dantan* [номинатив
 ав. *danta*, ф.к. *danta*, генетив-аккузатив
dantanem, dantanam], хрлати чамби
 авест. *dantānō* [дар забонҳои эронии дигар ниг.

Б.К. II, 884]. Дандон шакли чамъи *dand* мебошад.

Дар забонҳои х.е. ин калима дар шаклҳои: х.к. *danta*, заб.лулиён *denda*, литв. *dantis*, готи *tunpus*, англосакси *tand*, немиси *Zahn* [аз **tand*], лат. *dens*, *dentis*, бретони *dant* ва ғайра воমেхурад.

Калимаи умумисловянии **desn-*, ки дар укр. ясни, бел. дзясна, пол. *dziąsto*, чеҳи *dáseň*, славаки *dásno*, булг. десни, с.х. десна, руси десна "милки дандон" дида мешавад, аз решаи умумихиндуевропоии **dent* "дандон" ба вуҷуд омадааст. [Шарҳи гуногуни семантикии ин калима-ро дар Фасмер I, 506, II, 106, Э.С. "Д", 84 мутолиа кунед].

Инкишофи маъноии дандон → дандонаи чарх ва ғайра дар забонҳои гуногун ба сурати мухталиф ба назар мерасад: тоҷикӣ - дандон, дандонаи арра, дандонаи чарх, дандонаи шона; литв. *žambas* "предмети тез, қирраи чуб, халиҷ"; *žamīs* "оҳани испор", *žemblė*, *žembiu* "ман мебуррам", латыши *хубовс* "дандон" аз авест. *хамбавадван* "шумо хурд кунед, майда кунед", х.к. *žambhas* "дандон, даҳрн", греки *gomfos* "меҳи чубӣ", *gomfios* "дандони ашк"; руси зуб, зубчатый "дандонадор", зубила "исканаи оҳанбурри", зубастый "шаҳси бадзабон" ва ғайра.

зубило (ил) - *yav* - ҷав. Авест. *yava* "гандум", паҳл. *jav* ё *yav*, хк. *yava*, курди *je*, *jav*, *jo*, балучи *jo*, *yav*, шугни *yavaj*, *yavaus* "арзан", сарик. *yavdj*, *yogj* [орд], *хав* "ғалла", ваҳи *жав*, ишк. *yau*, осет. *jəw* "арзан" [Абаев I, 564], яғн. *yau* "ҷав", авест. *yava* - "дон", скт. *yava-* - "дон, ҷав, арзан", литв. *jāvas* "дон".

Абаев ин калимаро бо овинъ-и русии қадим муқрриса карда, овин [*zjavaina* - "ғалла-дона"] ҳамрешаи *yava* -и авест. ва *yavas* -и х.к. менуморад. Аз забонҳои х.е. ба дигар забонҳои гузаштааст: финни *jyvā* "ғалла", мордовӣ *juv*

"орд", удмурдй *уи* "галла" [Yakovlev, 118].

Дар забонхри кавказй низ ин калима дида мешавад: чеч. *уав-*, инг. *ов* "гандуми майда, ярма" ва ғайра [Абаев, I, 564].

Оид ба овин - Шанский, 302, Фасмер III, 113.

у - dō- ду. Калимаи умумихиндуевропой буда, дар тамоми забонхри *х.е.* аз шакли аслии худаш дур нарафтааст. Дар забонхри эронӣ дорои чунин шаклхрост: *х.к. dva, duva-, dvau-, duou-*, авест. *dva* [ч.м.], *duye*/ч.з. ва ч.м/, тоҷики *ду*, форсии *do*, курдӣ *du*, балучӣ *dō*, руш., барт., ор. *ḍaw*, язғ. *ḍaw*, ишк. *du*, шугнии *ḍiyun*, афғ. *dwa*, яғн. *du*, осет. *dywwe, duwə* [Аб. I, 385], хораз. *ḍawa*, соқӣ *duva-, dva-*, сарик. *ḍau*, сугдӣ *ḍuwa, ad'wa* (*ḍwə, ḍwə*).

Дар дигар забонхри *х.е.* низ дида мешавад: русӣ *два*, *две*, русии қадим *дъва*, *дъвъ*, укр. *два*, *дві*, булғ. *два*, *две*, с.х. *двā, gǃūje*, словене *dvā, dvē*, чехӣ, словаки *dva, dvě*, пол. *dwa, dwie*. Заб.лат. *due, duae* "ду карат", м.к. ф.к. *duvitiya kara*, ф.м. *ditikar* (*č'udūkar*), заб. ад.кл. дудигар, дигар - супплетивизми шумораи тартибии *ду*. Дар забонхри: ирл. *dāu, dau, dā, dē*, готӣ *twai, twos*, алб. *dy*, англ. *two*, нем. *zwei* ва ғайра [Фасмер, I, 486, Э.С., 19]. Супплетивизми *ду* дар лат. *bios, bi-* мебошад, м.к. билингвистика, бинокль. Дар забони ваҳӣ *būi* "ду" шояд аз *bi* -и латинӣ набошад.

1152 у - dōxtan - душидан - чушидан. Истилоҳи умуми-эронии чорводорист. Дар забонхри эронӣ дар шаклхри зерин ба назар мерасад: пар. *dūč*, шугнии *ḍūz*, ор. *ḍūx*, сарик. *daurx*, ваҳӣ *ḍic-*, мунҷӣ *luz-*; *lūyd-*, осет. *dūcyn: dyyd* "душидан" [Абаев, I, 371]; *х.к. ḍōh-, doḡdhi* "душидан", паҳл. *dōxtan: dōš*, курдӣ *dōtin, dushin, dushim, di-*, афғ. *lwašəl*, балучӣ *dōšay*, ишк. *dēš*, форсии *dōxtan: dōš*. Дар

дур-и тоҷики низ шояд ҳамин маъно бошад.

Асоси замони ҳрзираи ин феъл дар охири худ ҳамсадохри гуногун дорад: *-j, -z, -š, -c*, ки бо шакли таърихии он мувофиқати фонетикӣ дошта наметавонад. Аз ин сабаб танҳр гуфтаи В.И.Абаев, ки мумкин аст параллель бо шаклҳри қадимии **daug-* ва **dauj-* — кадом як варианти шевагии **dauk-* **dauč-* вучуд дошта бошад, ба назар итминонбаши менамояд.

Дар забони тоҷики ҷушидан [Говҷушхри колхоз], вале дар калимаи гавдӯша шакли қадимиашро нигоҳ, доштааст.

Калимаи доя — маълуми тамоми забонҳри ҳинду-европой — бо баъзе тағйироти маъноии худ дар аксари забонҳр дида мешавад. Дар забонҳри эронӣ ҳам ин калима бо ҷушидан қаробати семантикӣ дорад: *пала дауак, перен дауа, кидо да-матар, дауа* "парастор, модар", яғн. *di-* "макидан", суғ. **šāy* (*š'ū-*) "қанизак" [*<*"парастор" *Gramm. Segd. I, 123*], осет. *dajyn: dad* "макидани сина, пистони гов" [Аб. I, 351], скт. *dhāy, dhayati* "шир макидан". Калимаҳри доитъ, дитя ва дева-и русиро низ аз ҳамин реша донистаанд [Э.С. 155, 138, 36; Шанский, 127, Фасмер, I, 522].

Ин калима аз решаи *х.к. dhā* [шир додан], авест. *daenu* [модаи ҷонварон] буда, дар афғ. *dāy*, арм. *dayeak*, балучӣ *dāi* ва дар дигар забонҳри х.е.: русии қадим доити "ҷушидан, шир макидан", булғ. доя, с.х. *dajiti* "шир додан, шир макидан" [Оид ба забонҳри словяни ниг. Э.С. "Д", 155]. Аз х.к. *dhāyati* "мемакад" дар забонҳри латышӣ *dēt, dēju* "макидан", арм. *diam*, готи *daddjan* "шир макидан", шведии қадим *dāa* "макидан", даниягӣ, норвегӣ *die*, немисии қадим *tāen* "сина додан" ва ғайра.

Тахмини В.И.Абаев, ки ҷушидан ва дождь ҳамрешаанд ва исботи онро дар афсонаи "Борон ширӣ гови осмонист" дидаи мешавад, аз ҳақиқат дур аст [Абаев I, 372].

gand - ганд/идан/ - тағфун, пусидан. Авест.

ganti "буи бад", паҳл. *gand, gandax*, ф.к. *gasta*
"бади". Ин калима умуми х.е. буда, шакли ^{gandh} -

(^{gandh}) доштааст. Дар забони форси *gand* "буи бад",
ganda "тағфун", *gandīdan* "вайрон шудан, пусидан",
афғ. *ganda*, балучи *gand* "лой, гил", *gandag*,
gandax "бад", тотӣ *valagandan* "ифлос кардан",
афғ. *yendel* "ҳисси бадбинӣ доштан" [Ғундаи тоҷики ва
yundal -и афғ. низ шояд маънои ҳайвони бадро дошта
бошад], сарик. *yond* "бад, касиф", осет. *iğəndun*:
iğəst "ифлос кардан, олуца кардан" [Аб. I, 542],
суғди *gandax* (^{gand'k}) "бади, гандаги", *gandkon*
(^{gand'kon}) "бад, безеб", *gandē* - [^{ganti}] "пусида,
бадбӯй", скр. *gandha-* "бӯй". Дар забонҳои помири ва
шевахри ҷанубии забони тоҷики ғажд, ғажди "ифлос, иф-
лосӣ" ва шугни *yat* "ифлосӣ, ихроҷ" низ дида мешавад.
Ғайр аз забонҳои эронӣ ин калима дар забонҳои славяни
ва балту германи низ вомаҳурд, ки он аз решаи х.е.
^{gou, gu-} "ифлосӣ, нопоки" бо илова шудани *-dh*
ба амал омадааст: дар русӣ гадить, нагадить "ифлос
кардан". Ин калима бо тағъири маъно дар ҳамаи забон-
ҳои славяни дида мешавад [Э.С. "Г", 6-7; Фасмер I, 381].
Калимаи исми гад бо тағъири маъно аз "бад, ганда,
манфур, нопок" то "мор" ва , ҳатто , "заҳр" ба назар
мерасад: русии қадим гадъ "ҳазанда, мор", укр. гад
[таҳқир], бел. гад "мор, одами бад", пол. *gad* "ха-
занда", чеҳи *had*, словаки *had* "мор", лугаи бо-
ло *had*, лугаи поён *gad* "заҳр, мори заҳрнок",
булғ. гад "ҳайвони дарранда, шабушк", македонӣ гад
"хоки-обӣ, манфур", с.х. гад "бад, ганда", литв. *gėda*
"айбу шарм, нанг", немисии қадим *quād* "ифлосӣ,
ихроҷ, касофат", немисӣ *Kot* "ифлосӣ", гелл. *kwaad*
"бадқин, бадқирдор", тироли *Kot* "ҳаларот", англ.
қадим *swēd* "бад, ганда" ва ғайра [Фасмер I, 381].

444 - *dürzih* - дуря. Ин калима аз *dürz* - ва суффикси *-ih* иборат мебошад. Калимаи зарфии дур аз умумиэронии **duraka* "дур" [дар фазо ва вақт] буда, дар ҳамаш забонхри эронӣ дида мешавад: форси *dürz*, паҳл. *dürz*, курди *dürz*, балучӣ *durz*, афғ. *lürzi* [لیرزی], сугдӣ **ḍürz* (*ḍurz*), сак. *dūra*, *dūraa* "доимӣ" [аз **dūraka*, вале гуфтаи Бейли, ки аз **darga* бошад, нодуруст аст - *Beilby, BSOS, X, 571*], авест. *dūra-*, ф.к. *dūra*, скр. *dūra* "дур, алоҳида [дар фазо ва вақт], скр. *dūraka*, шугнӣ *ḍarz*, осет. *durəgi* танхр дар ибораи *əzəgi-durəgi* "рано или поздно", "в конце концов" [Аб. I, 377]. Ин калима бо давно-и русӣ ҳамреша мебошад. Дар калимахри руси давеча ва давно асоси скр. *dūras*, ки аз решахри х.е. **deu*, *deya*, *dyā*, *dū* "дур шудан, додан, дароз кардан" мебошад, бо тағъири шакл ба назар мерасад [Э.С. "Д", 5-6].

1164 - *dumb*, 3514 - *dumbak*. Калимаи умумиэронӣ буда, дар эронӣ шакли **duma*-ка дорад: форси *dum*, *dumb*, *dumba*, тоҷикӣ дум, думб, думба, паҳл. *dum*, *dumb*, *dumbak*, арм. [аз паҳл.] *dmax* < [dumax], курди *duw*, *dunk*, балучӣ *dummaq* [Зарубин, Бел. I, 209], *dēm* [Horn. 128], афғ. *ḥakəy* "дум", *ḥam* "думба", мунҷи *lum*, шугнӣ *ḍum*, язг. *ḍom*, ишк. *dum* яғн. *dum* "дум ва думба", сугдӣ **ḍum* (*ḍwm*) "дум" [Henning, BB, 102], *ḍūmbāk* (*ḍwmb'c*) "думдор" [Gramm. Sogd. II, 94], сак. *dumaa* [аз **dumaka*], авест. *duma*, осет. *duməg*/*duməz* "дум, думба". Аз забони форси ба забонхри кавказӣ: арм. *dmax*, груз. *duma* "думба", лазгӣ *ḍdum*, чеч. *duma* [Аб. I, 381] ва забонхри туркӣ: озарб. дум, думба, туркм. думба ёғи, узб. дум, думба [мойи] иқтисос шудааст.

404 - *yūvān* - ҷавон. Авест. *ya)van*, паҳл. *yivān*, арм. *yavanak*, *yovanak* [бачаи чорпо - ҷувона], х.к. *yivan*, тоҷикӣ ҷавон, ҷувона, курди *yivān*, афғ., балучӣ *yavān* ва ғайра.

Дар дигар забонхри х.е. кам вомехурад: латышӣ *juvenis* "ҷавон", литв. *jaunas* - "ҷавон", нем. *jung* "ҷавон", умумиславяни *junǫ*, русӣ кнӣй, юноша.

1914 - *dōnax* - ранг, рухсора, тавр, тарз. Ин калима аз авест. *daona* - "муи асп, ранги асп" буда, дар арм. *doina* [калимаи иқтибосӣ] "ранг, тарз", суриягӣ *dauna* ба ҳамин маъно, паҳл. *dōn*, *dōnax* ва дар таркибхри *šēdōn*, *hamdōnax*, *ōdōn* (*ōdōn*), *zagdōnīh* дида мешавад. Дар забонхри эронӣ *дун* ин калима хеле ғаровон дида мешавад: афғ. *ḡūna* "муӣ, ранги муӣ хайвон", шугӣи *ḡūnj* "муӣ", *ḡūnjīn* "сер-муӣ", мунҷӣ *ḡūnax* "муӣ бадан, пашм", идға *ḡūnia*, сарик. *ḡepōk*, ишк. *ḡepīk* "муӣ кӯтоҳ, пашми буз", парочӣ *ḡēpō* "муӣ", сугдӣ *ḡūpāk*, *ḡūp* (*ḡwīk*, *ḡwīn*) "пашм", *ḡūpē* (*ḡwīē*) "ранг", *ḡūp* - "ранг, на-муд", *ḡasmānḡūp* (*zm'pūp*) "ранги осмонӣ" [Bonven-
niste, TSP, 3 146], хоразмӣ *ḡōn*, *ḡōnax* [Hinnig,
H O. 116]. В.И.Абаев аз номхри дар навишти грекӣ будан духтарони ғорс шақли калимаро дар ғорсии қадим таъин кардааст: *alodouina*, *robodouina*, *fratadouina*, - ҷузъи дуҷуми онхр - *dauna* мебошад. Ҳамчунин вай калимаи *daunaxās* "пустини ғорси" *dauna* -и ғорсиро таъин мекунад. [Аб. II, 327]. Вале ғарзияе, ки ғуё ин калима аз *дан* - "хайвони калони шохдор" ва, пеш аз ҳама, ранги пусти вай ба амал омада бошад, шо-
яд аз ҳақиқат дур бошад.

Дар забони тоҷикӣ - гун/а/ ба маънои ранг: нил-гун, гандумгун, гулгун; ба маънои ранги рухсора ва баъд ба маънои рухсора: гунаҳр сурх, чашмхр пурпур [Пайрав]; ба маънои тавр, тарз: чигуна, ингуна, ҳа-магуна истифода мешавад. Маънохри I ва II ин калима бо калимаи ранг синоним мебошад.

Дар забони русӣ гнедой - ранги аспӣ сурхчатоб-чандин роҳӣ шарҳӣ этимологи дорад ва ба гуфтаи рус-шиносон ҳамаи онхр асоси итминонбахше надоранд. Яке аз онхр, ки ғуё аз славянии кӯҳна *гнѣтити* "дар-гирондан" [Гъне гнедой - ранги сурхи оташмонанд,

сурхи зардчатоб/ ба амал омада бошад, аз чихати маъно ба *gāona* -и авестой ранги муи аспи сурх хеле наздик аст. Аз ин ҷо шояд решаи х.е. **gñ-*, **gñe-* бо илова шудани суффикси -дъ [Шанский, 106] калимае дода бошад, ки он ранги сурхчатоби аспро нишон диҳад.

gōspand - гусфанд. Ин калима мураккаб аз ду ҷузъ буда, гу [< гав - ҳамагуна ҷорпо/ + спанд "муқаддас" мебошад. Дар авеста *gāospenta* ва паҳл. *gōspand* аст.

Ҷузъи аввали ин калима умумихиндуевропей буда, аз решаи х.е. **gʰous* "подаи омада истода" ё **gʰe-/gʰo-* "рафтани" ба вучуд омадааст [Э.С. "Г", 112]. Аз ин ҷо х.к. *gānis*, авест. *gāuš*, ф.к. *gāva*, тоҷикӣ гов/гав, форсӣ *gāv/gav*, афғ. *γvayay* (گوايي) шуғни жов. Шакли умумиэронии ин калима **gāu-ka* ё **gava-ka* буда, дар дигар забонҳои эронӣ дорои шаклҳои зерин аст: курдӣ *gā* "ҳайвони калон", балучӣ *gok* "гов", тоҷикӣ *gug* "гусола" [Миллер, 97], парочӣ *gū*, орм. *gōi*, мунҷӣ *gōwa*, идрә *γawo*, ваҳӣ *γūw* *γи*, сарик. *γau*, ишк. *γou*, *γи*, сангл. *γūi* "гов", язг. *γew*, яғн. *γow* "ҳайвони калони шохдор", хоразмӣ *γōk/γōca* [Henning, *Khwar.* 6] "гов".

Шакли умумиславянии ин калима низ монанди забонҳои эронӣ *gu/gov* буда, аз х.е. **gʰou* ба вучуд омадааст. Дар аксари забонҳои славянӣ калимаи гов-/*gov-* ба маънои ҳайвони шохдор омадааст. Дар забони латышӣ *guovs* "гови нар" нем. *Kuh*, англ. *cow* арм. *kov* ва ғайра [ниг. Фасмер, I, 425, Шанский, 107].

Қисмати дуюми калима *spenta* "муқаддас" дар забони тоҷикӣ ба шаклҳои сипанд ва ҳазориспанд вомерурад, ки маъноаш "муқаддас" ва "растани муқаддас" аст.

darānād - дарозӣ. Дар забони паҳл. монанди калимаи *pahn-pahnā* - *darāz-darāzā* сохта мешуд, ки баъзан дар забони адабиёти классикӣ низ ба мушоҳида мерасад. Асли ин калима решаи умумӣ х.е.

**dol-ghu-* буда, давомнокиро дар ҷазо ва вақт ифода мекунад: скр. *derghah*, авест. *daxšga*, ф.к. *dazgam*, х-соки *dāra*, осет. *dazγ*, курди *dārg*, *derg*, орм. *dray* "дароз", шугни *dargi* "дарозӣ", сустанудани суръат" [Аб. I, 345], афғ. *lāzga* "барвақти", паҳл. *dazγ* "дароз", форси *dirz* ва *dirāz*, тоҷики дер, дароз [*dazγ < darg*].

Дар дигар забонҳо низ дида мешавад: греки *dolixos*. [аз ин ҷо типҳои антропологии долехоцефал – калладароз], лат. *indulgentia* [м.к. индульгенция – дароз кардани муддати хариди гуноҳ], литв. *ilgas*, славянии кўх-на *dlęgъ*, русӣ долгий, длинный [Фасмер I, 524].

Аз решаи дигари х.е. **dol(i)ngh* – ф.к. ва ф.м. *derang*, готи *laggs*, англ. *long*, лат. *longus* ба вучуд омадааст.

garđan – гардан. Ин калима аз решаи х.е. **gʷer-* ва суффикси – *tan* ба вучуд омадааст. Скр. *gūrtas* "ғизодиҳанда", славянии **gьstati* "фуру бурдан", русӣ гортань, горло, жрать.

Агар калимаҳои гортань ва горло ҳамреша шуморида шаванд [Э.С., "Г", 142], пас гардан ва гулуи тоҷики ҳам ҳамрешанд. Инак, авест. *gaxah* (<*gʷer-*), паҳл. *garūk*, скр. *gala*, лат. *gula*, арм. *kul* [фуру бурда], курди *geru*, афғ. *gāza* "гулу", *gāra* "гардан". Дар тоҷики калимаҳои ҷугур ва гурри низ шояд аз ҳамин реша бошанд. Фасмер [I, 458] грива "ёл, гардан", горло ва жрать – ро аз як реша мебарояд. Пас скр. *gūvā*, авест. *gūvā* "паси сар, гардан", паҳл. *gūv* [тоҷики гиребонмураккаб аз **gūv + *rān*], латышӣ *grīva* "сохили дарё", литв. *grūva* – номи маҳал ва ғайра [Аб. II 409].

Вс. Миллер [О.Э. II 54] ва Хюбшманн [Hübshmann, Oss. 46] чунин мешуморанд, ки дар асоси калимаҳои гардан ва гулу решаи авестии *gar-* мебошад. Вале ба фикри мо бояд решаи **gʷer-* ҳам бошад. Ибтоти ин дар афғ. *guz* "гурри", шик. *guzvo* "гулу", сак. *guzaka* "халк", [BSOS. 1940 VIII 123], готи *gust* "гулу" мебарояд. Дар забонҳои гуногун ҳамроҳии ин кали-

маҳр шояд аз тақлиди овози ба вучуд омадани онҳр бо-
шад. Дар забони тоҷикӣ калимаҳри куртуқ ва курт кар-
дан вариантҳри тақлиди овозии ин калимаҳрст.

دستور - *dastguzar* - дастур - сарвазир. Ин калима мураккаб
аз *dast* ва *guzar* буда, маънои роҳбарӣ, раҳнамоиро
дорад.

Чузӣи аввали ин калима ҳамчун номҳри узви бада-
ни инсон хоси забонҳри эронӣ мебошад: паҳл. *dast*,
ф.к. *dasta*, авест. *zasta*, ҳ.к. *hasta*, курди
dest, балучӣ *dast*, ваҳӣ *ḡast*, шугнӣ *ḡust*,
сарик. *ḡust*, сангл. *dast*, мунҷӣ *last*,
идга *lust*, афг. *las*, ишк. *dust*, яғн. *dast*,
суғдӣ *ḡst*, осет. *doctog* "даста", "як қабза сараки
гандум". Ин калима дар забонҳри дигари кавказӣ низ
иқтибос шудааст: арм. *dast'ak* "банди даст", груз.
dast'angi "банди даст, даспона" [Аб. I, 361].

1140 - *dašn* - рост. Асоси ҳ.к. **daxs-* ба ду маъно
истиқода мешавад: "рост" [→ дасти рост, тарафи
рост, ҷануб]; мувофиқ, чолок, хунарманд. Дар паҳл.
dašn "тарафи рост, дасти рост", вале дар суғдӣ -
**ḡsny* "[боди] форам". Ин калима аз ҳ.к. *daxsnaš*
"чолок, кордон, роот, ҷануб", авест. *dašīna* "рост"
буда, дар слав. кўҳна деснь "рост", русӣ десница,
литв. *dešinė* "дасти рост", *desinas/dešinai*
"ҷаҳрон, ба тарафи рост", латинӣ *dexter*, ирландӣ

dess "рост" ва ғайра мебошад.

1141 - *duš* дар калимаҳри душвор - *dušx'ar* душвор,
душвори - *dušx'arich* - душвори, бадхоҳӣ, 11411
došax' - дузах, душворӣ - *dušx'alaych* - подшоҳӣ бад,
душворӣ - *dušakās* - аблаҳ, 11412 *dušden* - дорӣ
дини ғайр, 11413 *dušgōrīšn* - бадзабонӣ, душман
dušich - бадӣ, душманӣ, 11414 *duškanic*
канизи бад, 11415 *duškunišn* - кирдори бад,
душманӣ, 11416 *dušmenān* - душманон, 11417
dušnam душман, 11418 *dušmenišn* - бадандеш,
душман, 11419 *duštravišn* рафтори бад, душ-
манӣ, 11420 *dušramich* - нооромӣ, шуришгарӣ

— ~~دوستار~~ - *duštāsmīh* - бадчашми, рашку ҳасад,
 دوستار - *duštār* - бадтар мавҷуд буда, маънояш
 бад, зишт аст. Ин калима дар скр. *duṣ* ва авеста
duš "бад, зишт" буда, даҷҳим, дашном/душном низ
 аз ҳамин решаанд.

— ~~نوخان~~ - *nōxān* - нохун. Аз решаи х.е. **nōkh-* дар за-
 бонхри эронӣ решаи **nōxa* - "нохун" ба вучуд
 омадааст, ки он дар забонхри зерин ба шаклхри мухта-
 лиф дида мешавад: форсӣ *nāxūn*, балучӣ *naxūn*,
naxūn, орм. *naxk*, хораз. **nāxān* (*n'xh*), идрга
anaxna яғн. *naxna*, сурдӣ **nāxān* (*n'xh*), соки
naxino [Копов. Грамм. 114], х.к. *naxha* - "нохуни
 даррандагон". Дар забонхри помири *nāxūn*.

Аз решаи х.е. **nōgh-* бошад, дар руси ноготь,
 слав. *kuxna* *nogotě*, литв. *nāgas*, *nagutis*,
 нем. *Nagel* ва ғайра ба вучуд омадааст. Барои за-
 бонхри славяни - Фасмер Ш, 79-80.

— ~~نابز~~ - *nābz* - ноф, марказ. Дар калимаи болои мо ба ду
 варианти решаи х.е. он бархурдем: **nōkh-* ва **nōgh-*.
 Ин чунин маъно надорад, ки ду реша вучуд доштааст.
 Ин ҷо тағъири овозхри [Чередование] **gh: *kh* дар
 шевахри мухталифи забонхри ҳиндуевропей ба мушоҳида
 мерасад. Дар ин калима ҳам аз сабаби тағъири овозхри
**bh: *ph* ду вариант дида мешавад: авест. *nāfa*
 ва *nāva-nazdišta* "дарачаи хеши", скр. *nābhch*,
 лат. *umbilicus*, грекӣ *omfalos* ва ғайра.

Аз ин ҷо шакли ориёнии ин калима
 х.е. **nōbh-* "ноф" ва "хеш, тухма, авлод, халқ":
 форсӣ *nāf*, *nāfa*, гуронӣ *nāfa*, курдӣ *naw*
nawāk, *nāwāk*, балучӣ *nāfaṣ*, *nāpaṣ*,
nāfaṣ, афг. *nū*, *nūm*, шугнӣ *nāf*, *nōf*,
 рушонӣ, хуфӣ *nēf*, язғ. *nāf*, ишк. *nāf*, *nōf*,
 сангл. *nāf*, ваҳӣ *nōf*, мунҷӣ *nūfa*, яғн. *nōfa*,
 сурдӣ *nāf*, сак. **nāha*; х.к. *nābhi*, прусс.к.
nābis, латышӣ *nāva* "ноф", шведӣ *naf*, ан-
 лосаксӣ *nāfu*, нидерл. *nāaf* "маркази чарх",
 шведӣ *nāfle*, англосак. *nāfela* "ноф", нем.
Nabe "маркази чарх", *Nabel* "ноф".

Дар осетини *Naf* номи худо ва ҷашни хешутабори будааст [Аб. II, 148]. Аз ин сабаб шояд калимаҳои сугдӣи **nāf* (н'ф) "халқ, ҷамъият", парф. *nāf* (*hamnāf*) "хешу табор" [авест. *nafah* "оила, тухма, халқ", *hamā-nafāno* "ҳамқабила"], ф.қ. *nāfa* -, қрбили муқриси бошанд.

Агар *nava-naxdišta* -и авестоиро ба назар гирем, ва маънои онро "ақрабо" пазирем, пас мумкин будагист, ки ин калимаро бо *nabrza, navasa* -и тоҷикӣ ва *nibēs* -и помири муқриси карда, ҳам аз ҷиҳати этимологи ва ҳам аз ҷиҳати типологи [набера - фарзанд не, ақрабо!] онҳоро ҳамреша шуморем. [Ниҳоят, барои муқриси дар забонҳои эронӣ - ниг. Б.Қ. IV, 2100].

И.Ф.И.И. - **HDWN*en- *griftan*. Решаи ориёнии ин калима **grēb-* ва асоси он **grēb-* "гирифтани, қалбидан" буда, дар эронии қадим решаи **grēb-* ва асоси **grāv-* доштааст. Решаи х.е. он **ghrēbh-* ва скр. *grābh* замони ҳозира *grēbhāyati* мебошад. Ф.қ. *grāv-*, *agzāvayam* (*vašnā Auzamazdahā utā Bābirum agzāvayam utā avam Na-dinlavāizam agzāvayam* - "бо хоҳиши Ахурамаздо ҳам Бобулро гирифтани, ҳам он Надинтубелро гирифтани") - [DB, II, 3-4], авест. *grāv-*, *grēwnāiti*, паҳл. *grāftan*, *griftan* (s. *grēbtanay*), х.қ. *grābh*, курди *gristin*, балучи *grāg*, *grāg*, сарик. *vayzeigrām*, осетини *grēvum*, *grēvud* [Аб. II, 407].

Инкишофи семантикии ин калима хеле васеъ мебошад: гирифтани - дастгир кардани - забт кардани - тороҷ кардани [руси грабить] - қанда гирифтани [словени *grēbiti*, литв. *grēbti*, латыши *grābat*] - палмосидани, пол-пол кардани [нем. *grappel*, руси грабли] тарошида гирифтани [руси грабли, норвеги *grafsā*, *grapsa*] - чуқури қандани [руси грести, гроб, погребение].

Дар осетини *naxs* - шикор, нахчир. Калима хоси забонҳои эронӣ буда, дар авеста **naxs*, х.қ. *naxs* - "расидани, расида гирифтани" аст. Чи тавре ки В.И.Абаев мегуяд, тарзи калимасозии он чандон равшан ба назар намерасад [Аб. II, 176]. Танҳо шояд нишондоди Бейли, ки дар

ин калима *nax-ster* -ро мебинад, дуруст будагист. Пас дар пахл., форси ва парфляни *naxšīz* "сайд, қрн-вари шикори", "шикор" аз *naxa-šarva*, ки иборат аз *naxa* "қри васеъ" ва *šarva* "гаштан" аст. Дар забони арм. *naxšīz-к* "калимаи иқтибоси мебошад. Дар забонхри помири низ ин калима дида мешавад.

1951 - *vāt - bād* - дар забонхри эрони ва ғайри эрони дида мешавад: х.к. *vātās* "бод", авест. *vāta* - "бод", х.к. *vāti, vāyati* "мевазад", литв. *vėtea* "боди сахт", *vėjas* "бод", пруссии қадим *wetzo* "бод", латышӣ *vētra* "хавои бад, бурон", ирландӣ *feth* "хаво", лат. *vēntus*, готи *winds* [аз *vēntof*].

— 91 - *vēh - bēh*. Шакли супплетивии дараҷаи қиёсии сифати хуб - х.в. **vesu-*, скр. *vasuḥ, vasu*, авест. *vahyah-, vahyah, vahiyah*, ф.к. *vahu*: дар номхри *Dārayavahuš, Vahumīsa, Vahyaздата*.

11951 - *niyō(x)štan* - нишидан - шунидан - аз *ni-gōš + štan*. Пахл. *niyōštan* "шунидан, махфиёна гуш кардан". Ин калима иборат аз префикси *ni* - қара-кат аз боло ба поён - дар ниҳрдан, нишастан, ни-/на-виштан, ни-/намудан ва ғайра /ниг./, *gōš (kdaošā)* мебошад.

Дар забони адабиёти классики хроло ин калима дида мешавад:

گوش تا به داری بیار از خرد (فردوسی)
 گوش نویسنه زو بر خرد
 вале дар забони тоҷики тамоман аз истеъмом баромадааст.

Дар забонхри эронӣ ин калима ғайр аз шаклхри аналитикии типӣ гуш кардан бо префиксхри *ni*-ва *ri-* (*pati-*) низ дида мешавад: балучӣ *gōšay* "шунидан", *ni-gōšay*, форси *niyōšidan*, афғ. *γwaš kwəl* (گوش کول), *niyotāl : nyāz* - "гуш кардан", шугни *niyōš : niyōšl*, яғн. *γuš, duγuš* - "шунидан", суғ. **niyōš (ny'wš)*, парф. *niyōš-(ngwš)*, суғ. *niyōšak (ny'w šk)* "шунаванда", **patyōš-* (*ptw š*), соғӣ *pyš* - (**ri-γūš-š'pati-gauš*), хораз. *nyōš-*, *anyōš-* "шунидан", *nyōš (ny'wš)*

"шунаванда [Фрейман. Х.Я., 45]. Дар забони осетини *гъуорн/гъорун* "шунидан, гуш кардан" ва дар *гъосак* "шунаванда" В.И.Абаев бозмондаи калимаи скифиро нишон дода аст [Аб. II, 318].

Дар *-nist* -чукурӣ, таг, беохир. Эронии қадим **ništa* иборат аз *ni-* "поён, таг" ва *-šta* суффикси нишондиҳандаи дараҷаи олии сифат ва зарф. Дар скр. *ni-tarām* — *ni-va-tara* суффикси дараҷаи мукрисави ва калимасозии минбаъдаи он: *nitak, nigun* ва ғайра. Дар ин калимаҳр *ni-* дорои маънои мустақил буда, суффикси дараҷаҳри зарфро қабул кардааст. Гуфтаи В.И. Абаев, ки аз префикси феълии *ni-* дар ҳ.к. *nitazam*, немисии қадим *nidar*, нем. *nieder* "дар поён", *niedrig* "паст" сохта шудааст, баҳсталаб мебошад. Суффиксҳри *-išta, -tama, -tara* аз давраи қадим боз суффиксанд ва префикс бо суффикс калима намесозад. Ин аст, ки *ni-* мустақил будааст ва он дар топоними Ниоба [дар райони Айни/ дида мешавад, ки ҳамчун поёноб шарҳ, дода шудааст. Ҳамчунин дар топоними *Nivādan* [дар Ишкошим ва Афғонистон], дар микротопонимҳри *Ni-xikčak, Nixikčēn* ["харобшуда" — яъне "аз боло ба поин омада"] ва топоними *Nišusp* [дар наздикии Гармчашмаи Помир] *ni-* нишеби, пастя, ҳамвориро фаҳмонда, ҳамчун чузъи маънодори ин топонимҳр баромад кардааст. [Ин номҳри маҳалро ба мо лутфан доцент Р.Х.Додихудоев гуфт].

Дар охири давраи қадим *ni-* мустақилияти худро гум карда ба префикс табдил ёфтааст: *nišastan, ni-yōšātan* [ниг.], *nihātan, nimūtan, nipištan, nītan* [роҳрари кардан], *nihāxtan* ва м.и. дар паҳлави [руйхати пурраи ин шаклҳри феълоро дар *فہرست لغوی - دکتور بگرام قزوینی - ایران ۱۳۴۴ ص ۱۱۱ - ۱۱۲* бинед]. Ин префикс шаклҳри номӣ ҳам месохт: *nihān, nikās* [ниг.], *nīrək* [рисола], *nišēm* ва ғайра. Дар забони тоҷикӣ ҳам бо ин префикс калимаҳри бисъери феъли ва номӣ вучуд доранд: нишастан, ниҳрдан, нигоҳ, нигунсор, нигориш... [Фарҳанги забони тоҷикӣ, сах. 851-853].

Агарчи *ni-* префикс бошад ҳам, маънои аслии худро гум накардааст: ҳаракат аз боло ба поён → поён → пасти: сак. *nina-* дар калимаи *ninaga* "кафи даст" [чуқурии кафи даст], славянӣ *nixъ*, русӣ низ, низкий.

Аз авест. *ni-*, скр. *ni-* "поин, дар дохил", пруссии қадим *etnēstin* "лутфу марҳамат", латышӣ *Nigale* ва ғайра. Барои низ, низкий ва ниц - ниг. Фасмер III, 73, 76.

Дар хати паҳлаві тарзи навишти *سزى* хеле диққат-чалобкунанда аст: азбаски нависанда тарзи навишти калимаро намедонист, *ni-* + 100 навиштааст.

سزى - *nigānē-sār* - нигунсор. Ин калима иборат аз *nigūn* (кӣн) - забуд, чӯзӣ охири он дар авест. низ *sāga* аст ва *nīgūnsār* [точ. *nigūnsār* ё *sagnagūn*] ба маънои сарозер қор фармуда мешуд. Аммо қисмати аввали калима *nigānē* бо этимология *nīgūn* муқриси наместавад, чунки дар авеста *nigūne* феъл мебошад [шамба *dēujəmča nigūne* - "туро ва дурӯғи [туро] сарнагун хоҳам қард" Ут. 4,5].

1921 - *nēgōk* - ниру, қувва. Асли ин калима дар ориёи *ni-yat* мебошад, ки *yat* "фаъол", "сергайрат" аст. Дар эронии қадим **niyadti* ва аз ин ҷо **niyadgavaka* > **niyahzōk* > *nēgōk* шудааст. Дар забони арм. *nezhun* "хуб омухта шуда" низ аз **neazhun* ва он аз **niyahzun* ва ин дар навбати худ аз эр.қ. **niyadgūna* ба вучуд омадааст. Шояд *yātu* "ҷрду" низ бо ҳамин калима муқриси шавад.

1941 - *nyān* - зан. Ин калима дар х.е. **kēn-*, скр. *jāni*, авест. *jāni/jāni*, готӣ *gēns*, арм. *kin*, слав. жена ва ғайра мебошад. Калимаи умумӣ х.е. буда, асоси он бо феъли зодан ҳамреша мебошад. Дар х.қ. *gnā-*, авест. *gānā, gnā* "худозан", готӣ *ginnō*, англ. *swēn* "хонум, зан", скр. *jānati* "у таваллуд мекунад", грекӣ *gignēscai*, лат. *gignere*, лит. *gimti* ва ғайра ба ҳамин маъно.

1150 1251 - *zlwān* - зан. Ин калима умумӣ ҳинду-эронӣ буда, дар ду равиҷ инкишоф ёфтааст: эронии қадим ва ҳиндӣ қадим. Он шаклҳе, ки дар ибтидо *č-, c-*

доранд, давоми ҳиндии қадим ва онхре, ки *s-*, *š-* до-ранд, давоми авеста ва форсии қадим мебошанд [Benveniste, BSL, LII, 21, ОЯФ I 23, 26].

Дар забони адабиёти классики ин феъл ба маънои рафт-тан кор фармуда мешуд. Ҳамин маъно дар аксари забонхри эронӣ дида мешавад: форсӣ *šudan* "рафттан", курдӣ *šūn*, *šūn* "рафттан", осет. *šawyn:cyd* "рафттан, гардидан" [Аб. I, 308], балучӣ *šutān* "ман рафтам", афғ. *šwāl:šawai* "гардидан, будан", сарик. *sōm* "ман ме-равам, ман мешавам", *sawd* "у меравад", "мешавад", *šūtām* "рафтам, шудам", шугни *saw:sud* "рафттан, гардидан", ваҳи *šāw-:cit* "рафттан", ормури *saw-* "рафттан", *māx cū* "нарав", сугдӣ *šaw-(šw)* - "рафттан" хораз. *cīya* -, сак. *tsu:tsuta* - "рафттан", *tsō* "рафт-тан" [М.к. осет. *co* - Аб. I, 308], *tsūka* "раван-да". Дар забони ҳозираи тоҷик феъли *шудан* ба маъноҳои "гардидан, ба охир расидан" ва чун феъли ёридиҳанда дар таркиби феълҳои аналитики тарзи пассив месозад.

Эронии қадим *šyav-*, *šav-*, ф.к. *šiyav* - "рафттан", авест. *šav* "рафттан", х.к. *cyav:cyāvati*, арм. *cu* "ҳаракат", *cuem* "азимат кардан". Дар забони ягнобӣ ҳам *sav-* "рафттан", *asavim* "меравам" аст.

— *vin* - *vinās* - гуноҳ. Эронии қадим **vināsa*, скр. *vināsa* - "ҳалок шудан", арм. [иқтибос] *vnāševinās* Форсӣ *gunāh*, муарраб *junāh*. Бо он ки вина-и русӣ аз *vinas/h*-и эронӣ иқтибос шудааст, Ҷасмер розӣ нест [Ҷасмер I, 316].

— *nik* - *nikās* - нигоҳ. Ин калима хоси забонхри ҳиндуэронӣ мебошад. Дар забонхри дигари х.е. калимае бо ин реша ба назар нарасид ба чуз решаи х.е. **kes-* ва дар ҳиндуи қадим *ksanah* "лаҳза". Калима иборат аз *ni-* ва *kās* буда, дар *ā-kās*, *gu-kās* ҳам ҳамин компонентҳро дида мешавад. Чузӣ аввал префикси *ni-* — "ҳаракат аз боло ба поён" ва чузӣ *дуғм* - *kās* "дида, нигоҳ, кардан" аст. Дар скр. *kas-* "дурахшидан, нигоҳ, кардан" аст. Дар скр. *kaśi-* "дурахшидан, нигоҳ, кардан", авест. *kas-* (*ākas-*) "нигоҳ, кардан", сак. *kas-* "ба

назар намудан", хораз. *škaš* "нигоҳ, кардан", суг-
дди христиани *pešs* - "интизор будан", сугди **kas-*
[ко-] "назорат кардан", **nyks* "муначҷим", осет.
кэсун: *kašt* "нигоҳ, кардан, интизор будан" [Аб. I,
589], форси *niḡāh*, афг. *kas-*, *кэс*: *kašol* "нигоҳ,
кардан", сангл. *kas* - "дидан", язг. *kas*, шугни
čis-, *čes-*, рӯш. *čas* ва ғайра мебошад.

1151131 - *βυκωνία* - *vičextan*: *vičēk* - гурех-
тан. Ин шакли феъли дорои префикси *vi-* ва асосхри
čēk- ва *čēk(ta)* мебошад: в.х. **raic**, **raik**, авест.
**raek* "ҳаракат кардан, ҷорӣ шудан" аст. Маълум аст,
ки аз *vi-* префикси *gu-* ба вучуд омадааст [гузаштан,
гумордан, гумоштан - ниг. А.Каримов. Масдарҳи дубаҳ-
ра, "Мақтаби совети", № 5, 1973].

1151131 - *nipištan* - навиштан. Паҳл. *nipištan*, *nivēs-*, ф.к.
ni-pais-, *nipišta*, х.к. *pāvē-*, *pinvāčēti* - фақат ба
маънои ороштан ва зинат додан аст. Ормури *pis* - "на-
виштан", *pištak* "навишта шуда", суг. **nipēs-* (**nrys-*)
"навиштан", **nipēsāx* (**nrys'k*) "нависанда", *pišt-*
"навишта шуда", осет. *fyssyn*: *fyšt* - , балучи
nibisag, ваҳи, шугни, сарик. *nevīšam*, курди
nyvisin "тахрир". Навиштан чандин бор дар катибаҳои
ҳахоманиш ба кор рафтааст. Мураккаб аз ду ҷузъ буда,
ибора аз префикси *ni-* "ҳаракат аз боло ба поён" ва
асоси *pais-* ба маънои нигоштан, нақш кардан мебо-
шад. Дар авеста аз решаи *paes* - "зинат додан" -
zaganuō-paesa - "зарнигор, бо зар оро дода",
дар ф.к. аз *pišta*: *niyarišam* "ман навиштам", *ni-*
pištanaiy "навиштан", *nipišta* - "зинат дода шуда"
ва дар скр. *pins* - "зинат додан", *pisati* "ӯ
зинат медиҳад" ба назар мерасад.

Дар забонҳои х.е. решаи *ps-* ва ду намуди асос:
асоси дорои инфикси димоғӣ [**pink-*, **pins-*] ва
асоси бе овози димоғӣ [**rik-*, **ris-*] вучуд дошт.

Дар забонҳои эронӣ калимаҳои дорои решаи *ps-* ва ду
асос буданд: асоси сушт ва асоси қавӣ [ё ба таври ди-
гар се дараҷаи асос вучуд дошт: дараҷаи нуль - реша,
дараҷаи миёна - асоси феъли ва дараҷаи дароз -

асоси номи]. Агар решаи навистанро дар қрлаби се дараҷаи асос бинем, дараҷаи аввал - *рз* - решаи калима, дараҷаи мобайни - *pis-* [ки аз ин ду асоси феъли ба вуҷуд омадааст: *ni-pis > nivis >* навис ва *nipista > nipišta >* навист - *st > -št*] ва дараҷаи дарозии он садоноки умлаутноки реша аст - *rais* - асоси номи [*pēs* - номи касалест, ки дар руи пуст доғҳо ба шакли "нақшу ниғор" дида мешаванд].

Дар забонҳои дигари ҳ.е. низ ин реша дида мешавад: славянии қўҳна пьсати, русӣ писать "навиштан, наққоши қардан" [оид ба забонҳои славянӣ ниғ. Ҷасмер III, 266].

Дар забонҳои литв. *piešiu*, *piestu* "расм кашидан, нақша кашидан" [бо англишт], *paišyti*, *paišau* "расм кашидан, тарҳ кашидан", *pišos*, *pašos*, *pišos* "сиёҳи, сухта", ҳ.к. *pimdrati* "зинат додан, тарҳ, кашидан" Ҷасмер ин калимаро бо пёстрый ва пёс дар алоқа нишон додааст [Ниғ. Ҷасмер II, 248, 251].

1152411 - *nišastan* - иборат аз префикси *ni-*, решаи *sa- / ša-* ва аҷромай масдарии - *tan* аст. Ин калима аз решаи ҳ.е. **šā* - буда, дар аксари забонҳо дида шудааст: слав. қадим **sa-diti*, **sadiq*, ҳ.к. *sād-āyati* "мешинонад", авест. *ni-šādayeiti* "худро мешинонад, меғузорад", ирл. *sáidim*, литв. *sodinti*, *sodini*, шинондан", прусс.к. *saddinna* "меғузорад", *ensadins* "рост монда", готӣ *satjan* "шинондан". Дар забони русӣ сад, сесть, сидеть, сяду аз ҳамин реша мебошад.

Дар забонҳои эронӣ мувофиқат қардани *s/s* ва *h* собит шудааст. Аз ин ҷо параллель бо асоси *sā-*, *šā-* асоси *hā* - низ ба назар мерасад. Ин аст, ки дар забони тоҷикӣ супплетивизми таърихӣ *nišastan*, *nišās-tan*, *nišādan*, *nišāndan* ва шакли дар натиҷаи метатеза вайрон шудаи *šināndan* дида мешавад [ниғ. Ф.З.Т. I].

zuz - *zahr* - захр. Калимаи умумиэронӣ буда, шакли э.к. он **ǰadra* ва решаи он **gan* - "қуштан" аст. Дар забонҳои помири *zāz*, курди *zāhr*, *zāiz*, *zāz* - афғ., балучӣ *zahr*, телокӣ *zahr*, ба забони

армани ба шакли *žahz* иқтибос шудааст. Дар забони миёна *zatan*, *ōzatan* ва дар забони адабиёти классики *zadan* "куштан" низ шояд аз ҳамин реша бошад.

zhs - *zhs*² - *zaz* . Умумиҳиндуэронӣ буда, х.к. *hagi*-, ф.к. *zagna*, ав. *zazana* ва шакли сифатии он дар ф.к. *zagnaina*, ав. *zaznaina* будааст. Паҳлави - *zazg*-, *zazēn*, тоҷики, форсӣ, дари *zaz*, *zazg*, *zazīn*, *zazīna*, курдӣ *ziz*, *zaz*, афғ. *zaz*, помири *zaz*, осети *zazgānā*, *zazgān* "тилло" балучӣ *zaz*, сугдӣ *zuzn*, хутани *zuzaz* ва ғайра.

zhs - *zahyād* - чуқури - исми абстракт аз *zafi* → *zahi* → э.к. *jafi* - "навоари" нависанда аст, ба ивази *jabi* [ав. *jaiwi*].

Асоси авестои ин калима *zafra* - "амик, чуқур" буда, дар паҳл. *zafar*, *zafz*, дар навистахри монанави ба паҳлави *zafry* "амик" → "тахти даръё", тахти чоҳ", курдӣ *zīdōz*-, афғ. *zavaz*, балучӣ *jahl*, *jahl*, осет. *azf* ва ғайра дида мешавад. Дар забони адабиёти классики *zafz* "чуқури, умк" дида мешавад [Ф.З.Т., 420-421]

zhs - *zēn* - зин. Ин калима дар забони тоҷики ба ду маъно кор фармуда мешуд: 1/ зин - асбобе, ки дар пушти асп гузошта болои он савор мешаванд; 2/ яроку аслиҳа, ки ҳоло дар калимаҳои табарзин ва зиндон [Ҷе, ки он ҷе зери яроқ, касеро нигоҳ, доранд] боқӣ мондааст. Дар забони авестой ин ду калимаи мустақил буда, яке *zāna* ба маънои яроқу аслиҳа [ҳоло дар забони армани *zēn* - "аслиҳа"] ва дигар *zāni* "бастан, аилкаш қардан" [дар тоҷики зини асп]-ро ифода мекард.

zhs - *zīmāstān* - зимистон. Дар паҳл. ва тоҷики шакли *zām* "сармо" низ дида мешавад, ки он аз авест. *zūam*, *zām*, х.к. *kīma* "зимистон" ба вучуд

Д. Калимаҳои *zīmāstān*, *zānik*, *zāmān* ва ҷанд калимаи дигар дар нависти паҳлави ба ҷои *z*-харфи *d*-доранд. Мувофиқати *z/d* дар макрлаи В.И.Абаев "О перекрестных изоглоссах" [Этимология 1965, сах. 247-250] хонда шавад.

омадааст. Дар забонхри дигари эронӣ ҳам ба ин калима вомехурем: маних. *zmg*, парф. *dmyt'n* (Henning, *a list of Middle Persian... BSOS, IX, 1. p. 90*), осетини *zumäg, zimäg*. Дар забони армани *jium* "барф", *zmein, jmezem* "зимистонгузаронӣ" мебошад. Решаи х.е. ин калима **ǰhei-* буда, **ǰheii-* "реҳтан" → "боридан" → "сард" ва **ǰhei-m*, латини *ziema*, пруссии қадим *semo*, скр. *heman, hemās*, авест. *zimō*, лат. *hiems* "зимистон" мебошад. Дар забонхри х.е.: литв. *ziemà*, латини *ziema*, пруссии қадим *semo*, скр. *heman, hemās*, авест. *zimō*, лат. *hiems* "зимистон" ва *Simus* [*Sihimos*] "дусола", славянӣ зима ва ғайра [Ҳиг. Шанский, 163, Фасмер II, 97].

Дар забони адабиёти классикӣ, ва ҳоло дар шеваи Бухоро замҳарир "хунукии саҳт" низ аз ҳамин решаи *zam* "сармо" мебошад. Номӣ дара ва даръёчаи Зимчуруд дар Варзоб иборат аз *zm* "хунук" -(i)ĕ изофа дар забони суғдӣ ва -*zād* "руд, даръё" мебошад. Қолиби калимасозии он мувофиқ ба калимасозии забонхри суғдист, яъне муайянқунанда + изофа + муайяншаванда: *panj + i + kat, xāst + i + kat, varz + i + kand(a), zim + i (ĕ) + zād*.

15 - *zan* - тарзи навишти идеографии ~~𐭥𐭣𐭮𐭭~~ низ дорад. Дар паҳл. *žan*, ав. *janī-, jānī-*, х.к. *janī-*, арм. *kin-*, курди *žin* [зозо: *jen* I], афг. *jinai, junaī*, балучӣ *jan*, шугӣ *jin*, сарик. *žin, žin*, мунҷӣ *žinda*...

Решаи х.е. ин калима **ǰnenā-* буда, дар пруссии қадим *genno* [бо алифи нидо - "зан!"], скр. *janis-* "зан", *gṛā* "худозан", эр.к. *ǰenā-, ǰenā-, ǰnā-* "зан" ва ғайра.

Мафҳуми "зан" дар забонхри ҳиндуевропей бо мафҳуми решаи "зодан" мувофиқат мекард: х.к. *janati*, лат. *gignere*, литв. *gimti*, эр. *ǰezant, *zānstan*. 1151 ~~𐭥𐭣𐭮𐭭~~ - *zātan*. Паҳл. *zātan*, ав. *zan-*, тоҷики, форсӣ *zādan, zāy*, х.к. *jan-jeyatē*, скр. *jāti*, арм. *cin* "валодат",

enanim "таваллуд кардан", курдй *zāin*, афг. *xəŋ[-*
ēdal "зоида шуден", *zəŋvul* "таваллуд кардан",
zovul "зоидан", осетини *zānāg* "руидан", *zayc-*
балуҷя *zāyag*, *zāy* "зодан", *zāxt* аз **zakl-*
"писар", вахи *yāzām*, саржк. *zay-am*, яғн.

zatak "писар" ва ғайра. Бурхони қртеъ [П, 995]

ба калимаҳри зоч, зоча, зок, зокидан, зод, зах, захи-
дан, зويدан ҳавола кардааст. Ба гуфтаҳри ин асар аз
нуктаи назари танқиди рафтор кардан лозим аст. Муно-
сибати калимаҳри зах, зак ва экизак [< якзак - аз
як шикам] -ро бо зодан дар яке аз маърузаҳри устоди
муҳтарам А.Л. Бухоризода шундаам ва хеле итминонбахш
аст.

zayōn - *zayōn*h. Исми абстракт аз *zayōn* (ав. *zai-*
zi-gaona - ба ду маъно истифода шудааст: 1/ ранги
зард - эпитети *хаома* [меваи растаниест, ки скиф-
ҳр аз он хуроқ ва нушоқ тайёр мекарданд. *Saka xa-*
mavazga - скифҳри хаомануш, низ аз ҳамин калима
аст]; 2/ ранги сабз, зарди сабзранг, зангор. Ин кали-
ма аз решаи х.е. **ghel-* "зард, сабз, сабза, алаф" бу-
да, дар ав. **zae(a)wa*, ф.к. *dāzū* (d- < z-) "растани, шар-
бати растани, даво", сак. *ysazū* (< *zazū*) "сабз", ф.к.
dazūva [ум. эрний **zazva*], дар таркиби *asādāzūv-*
"охани сабз, мис" дида мешавад. Дар забони осетини *mā-*
zəzəw (*māzāgāw*) "растании хурдшаванда" [Аб. II, 110]
аст, дар тоҷики ҳам номҳри зарбед, заранг, зарир [рас-
тание, ки аз вай ранг тайёр мекунанд], ҳазориспанд аз
ҳамин решаанд. Калимаи охир шояд иборат аз *ha-zar-ispand*
бошад, ки шакли авест. он **haxaza-spanta* шояд буд,
ба ҳар ҳол "алафи муқаддас" аст.

Аз решаи ҳиндуевропои он дар забонҳри дигар ҳам
калимаҳр вомехуранд: литв. *želiú*, *želian*,
želti "руидан, сабз шудан", бо вокализми қадимиаш
дар литв. *žolė* "алаф, сабза", латышй *žāle*,
прус. қадим *sālin* "алаф" боқӣ мондааст; х.к.
hāris, ав. *zairi* "зард, тиллоранг", лат. *helvus*
"зардранг", литв. *žalvas*, *želovas* "сабзчатоб",

албани *dhelprë*, *dhelprë* "рубох, < зардранг"
 ва м.и. Калимаҳри славянии зеленый, зелье [даво аз
 шарбати растаниҳр], золото, зола низ ба ҳамин реша
 мансубанд [ниг. Фасмер II, 92].

1925- *zart* ва 1925 - *zartan* низ аз калимаи умуми
 х.е. **ghel-* ва суффикси *-t* иборат буда, дар
 ф.к. **zarta-*, авест. **zarata-*, арм. *zartgoin-*
 "зардгун, гули зард", паҳл. *zart*, курди *zard*,
 афғ. *ziyaz*, балучи *zard*, ваҳи *zard*, шугни
zīrd, сарик. *zird* (ва м.и. мебошад. Назар ба
 қонуни фонетикии *zd > l* (*sārdā > sāl, bārdā > bāla*)
 шояд калимаи *zard-* дар охири давраи миёна ба *zāl*
 табдил шуда бошад, чунки аз гуфтаи "Шохнома" Золи Зар
 - альбинос - сафеди зардчатоб будааст. Баъдтар зол ба
 ранги сафед мансуб шуда, муи сафеди пиронро ифода
 мекард: пиразол. Дар номи Золи Зар ҳар ду калимаро,
 ки маънои "зард" дошта, барои равшан кардани яқдигар
 омадаанд, мебинем. Бо компоненти зард дар забони тоҷи-
 кӣ калимаҳри зиёд ҳастанд, ки аз сабаби зардии ранга-
 шон ба ин ном соҳиб шудаанд: зардак, зардча, зарди,
 зардолу, зардчуба ва ғайра, вале зарда ва зарпечак аз
 ин ҷр истисноанд. Ҳар ду калима ҳам дар таркибашон *zar-*
 "алаф, сабз, талх" доранд. Муқрисиаи типологии зардaro
 дар шарҳи калимаи *zard* [Фасмер II, 45] бинед.

1145 - *zamān*. Дар фарҳанги забони тоҷикӣ ин калимаро
 араби гуфтаанд. Аммо ин калима аслан эронӣ буда, аз
 эронии қадим **jamāna* "вақт, ҳангом", ба арм. *zānān*,
zīmānā, аз ин ҷр ба суриягӣ *zabnā < zamnā*, яҳуди
zāmān, аз онҷр ба араби *zamān* иқтибос шудааст.

Ба шакли замон ва замона бо вариантҳои гуногуни
 вокализмаш ин калима дар аксари забонҳои эронӣ дида
 мешавад: паҳл. *zamān*, *zamānak*, форсӣ, дарӣ, то-
 чикӣ *zamān*, *-a*, помири *zamāna*, афғ. *zamāna*
 ва ғайра.

1346/1346 - *zamīk* - замин. Решаи х.е. ин калима **ghem-*
 буда, грекӣ *χρησι*, лат. *humus*, литв. *žẽmė*
 "замин", латышӣ *zeme*, прусс.к. *zemme*, литв.

zēmas "паст, поён", латышӣ *zems* "паст", ав. *zam* - "замин" ва решаи он *za-*, ф.к. *zm-* [дар калимахри *huvazazmi* "хоразм" ва *uzmauāratū* "як навъи ҷазо додан"], скр. *ksam* - дида мешавад.

Дар забонхри эронӣ аз асоси *zam-* бо суффикс-хри гуногун калима сохта шудааст: паҳлави *zamīk*, тоҷикӣ, форсӣ *zam-in*, афғ. *mdzaka/jm-ana* [шояд аз х.к. *jma-* "руи замин" гирифта шуда бошад], осетинӣ *zānxa*, *zāx* - [*ksam-ka*], сарик. *zem-s*, шугнӣ *zem-s*, балучӣ *zam-ik* ва ғайра. Дар забонхри славянӣ ҳам дар калимасозии он асоси *zem-* иштирок дорад [Фасмер II, 93].

𐬨𐬀𐬎𐬎 - *zanišn* - кушиш, куштан.

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀 - *zatarīh* - кушторӣ, куштан.

𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀 - *zatakāmakih* - маргхоҳӣ, кушторталабӣ.

𐬨𐬀𐬎𐬎 - *zatan* - задан, куштан. Ин калима дар паҳлави дар шаклхри *zatan* ва *ōzatan* воমেҳурад, ки аз решаи умумӣ хиндуэронӣ *jan-*, эронии қадим *jata*, ав. *gan-*, ф.к. *jan-*, *ajanam*, х.к. *hanti* "куштан" буда, дар забони арм. дар шакли *gan, ganem* "задан, тобеъ кардан" иқтибос шудааст. Дар забонхри давраи нав дар чунин шаклхр вомеҳурад: курдӣ *ženin* "тир андохтан", афғ. *važal* - , балучӣ *janag, janay, zadag*, шугнӣ *zīn-am*, сарик. *zanam, vi/zēnam* ва ғайра.

𐬨𐬀𐬎𐬎 - *kār*. Ин калима аз решаи умумӣ х.э. *k?* - буда, дар калимасозии исм ва феъл иштирок мекард. Ин калима ҳам монанди ҳама калимахри решагии эронии қадим дорой се дараҷаи инкишоф буд: дараҷаи нуль - *k?* - , дараҷаи мобайн - *kār* - асоси феъли ва дараҷаи садоноки дароз - *kār* - асоси номӣ. Аз дараҷаи аввали он *k?* - бо илова шудани суффикси *-ta* сифати феълии замони гузашта ва дар даврахри миёнаву нав асоси замони гузаштаи феъл ба вучуд омадааст. Аз дараҷаи дуюми ин калима *kār* - бо илова шудани суффикси *-nai* *kār-nai* > *kinai* > *kin* - асоси замони ҳрзирои феъл ва бо илова шудани суффикси *-tanaiy* *kastanaiy* - асоси масдарии ин феъл сохта шудааст. Асоси *kār* -

бошад, дар калимасозии исм иштирок намуна, бо суф-
 фикси -уа ф.қ. *kāḡya*, скр. *kāḡya* - номи амал
 ва худ дар таркиби асосхри дигар дар онда ба суф-
 фикси -*gar*, -*gāg* табдил шудааст. Дар таркиби
 калимахри пахтакор, шолитор, чорьяккор ва ғайра маъ-
 нои асосӣ дар калимаи "кор" мебошад. Дар ф.қ. калимаи
kāra "ҳалқ, қушун" низ ҳаст, ки он ҳам аз "кор -
 кунанда, иҷро-кунанда" мебошад. Дар арманӣ *kaḡarē*
 "сардори лашкар", дар тоҷики қорзор "қои амалиётгуза-
 рони лашкар", литв. *kaḡas* "чанг" "қои амалиётгуза-
 грекӣ *kaḡi's* "лашкар", немисӣ *Heer* "қовағи "лашкар"]
 калимаи *kāg* "амалиётгузаронӣ" мебошад. "лашкар" аз
 -*kaḡ* - кам // 1369 - *kaḡak*. Калимаи
 ҳ.в. **kaḡman*, решаи **kaḡ* -, скр. *kaḡ* [дар ил-
kaḡ -, *vi-kaḡ* - "қушода шудан, ошкор шудан"]. На-
 зар ба ҳамин этимология мо метавонем *kaḡ* (*kaḡak*)
 ва *kaḡ* -и суғдӣ, *kāhi* -и парачӣ, *kaḡako* -и
 идға "гулу" -ро бо *kām* "ком, даҳри" тоҷики ирти-
 бот диҳем [Henning, *Sogd* 5-6 бо *kām* "ком"
 ва парочии *kāmā* "гулу" низ мансуб *kāmā* "ком"
 забонхри помири *kām* "милки дандон" монистааст]. Дар
 иқтибос аз тоҷикист. Дар сақой *kāmā* "ва мунҷи *kām*
 роҳӣ"] низ шояд аз ҳамин реша бошад. "қароҳат" ["сӯ-

Маънои дигари *kām*, паҳл. *kām*, *kāmak*
 "хоҳиш, майл" низ аз ҳамин маънои аввал сар задааст.
 Дар арм. *k'amt* "хоҳиш, майл" ва *k'amim* "ман меҳо-
 ҳам" аз паҳлави иқтибос шудааст. Суғдӣ *kām* (*k'ām*)
 "хостан, дӯст доштан", ав. *kāma* -, ф.қ. *kāma* -,
 скр. *kāma* - "хоҳиш, муҳаббат", осет. *kām* "ком" да-
 хри, суроҳӣ, суроҳии даҳри" ва ғайра.

1369 - *kāret* аз феъли *kāstan/kāstan*. Аз решаи
 ҳиндуэронии **kāzi* - асосхри **kāz* ва **kāz* ву-
 чуд доштанд, ки **kāz* - /*kāz*, **kāz* ва **kāz* "поши-
 дан, коштан, заминро қор қардан" ва ғайра ба амал ома-
 дааст. Решаи ҳиндуевропоии он (*z*) к. ет. *kāz* мебошад. Дар
 паҳл. *kāgam* "ман меқорам" [инфинитив *kāstan*],
 афр. *kaḡal*; идға *kāz* -, мунҷи *kāz* *kāz*],
 с.ғ. *kāz* -, *kāz* -, язғ. *kaḡ* - "пошида-
 ни тухмӣ,

сангл. *kēz* - "замина рондан", саржк. *šāz-*, ваҳя *kēz* - "кор кардани замина", осет. *kałyn:kałd* "рехтан, пош додан", соқя *kēz* - (*kačačača*), ав. *kuz* - "киштан", *kač-* "замина рондан", скр. *kač* - (*kačati*) "пош додан, киштан, партофтан, рехтан"...

Дар забони тоҷикӣ коштан, киштан, коридан ҳамон асосҳои таърихӣ мебошанд.

1119 - *kuñn* - *gōspanān*. Ин калима мураккаб аз *gao* [ф.к. *gava*] ва *spenta-* и авестонист. Калимаҳо аз ҳамин дугат бинед.

1119 - *kēnvač*: 119 - *kēn*. Шакли умумиэронии ин калима **kainā* (ка), аз х.в. *kaoinā* - , ав. *kaēnā* буда, ба маъноҳои "бадбинӣ, душманӣ ва интиқому қасос" кор фармуда мешуд. Дар паҳл. *kēn*, *kenay*, балучӣ *kēnay* "рақбат, қасос", арм. [аз паҳл.] *ken* "рақбат, интиқом", осет. *kēnā* "қасос", суғдӣ **kēn* "бадбинӣ, қасосгирӣ" *kuñzē* "қинҳох", дар яқҷоягӣ бо - *s'n* "душман" [Henning *Sogd. 60sa Gramm.* II, 106].

Дар забонҳои славянӣ цена ва каятъ аз ҳамин реша буда, аз х.в. *cajate* "у қасос мегирад", ав. *kaēnā*-гирифта шудааст, ки инкишофи маъноияш чунин аст: қасос гирифта → ҳунбаҳр → баҳри ҳар як чиз — цена. Аз ав. *kač-* ва *kača*-каятъ: ба қасос розӣ шудан → ҳаққи қасосро ба зимма гирифта → пушаймон-пули додан. Дар литвагӣ ҳам *kainė* "нарх, баҳр" мебошад.

Дар тоҷикӣ кина "адоват", вале кини падар хоستان "қасос" гирифта аст, ки он ҳам аз **kainā* - аст.

1119 - *klb* - *sak* - саг. Дар скр. *śvā* - Genitive *śvās* модя *śvāka*, ф.к. **saka* > *sag*, ав. *sunā*, *sunī* "саг", ҳамчунин *śvāka* - "сагона", *spā* - "саг", грекӣ *κυνος*, литв. *šunės*, решаи х.в. **kva* (n) // *kun-*, аз ин ҷо дар нем. *Hund* ва забонҳои помирӣ *kud*. Дар бораи аз забонҳои эронӣ иқтибос шудани калимаҳои собақа ва сува ду нуқтаи назар вучуд дорад: I/Фасмер III 702/ мегуяд, ки калимаи собақа дар забонҳои славянӣ шарқӣ маҳдуд набуда, аз эронӣ миёнаи

**zavāka* [дар забони парсхр *zavah*] иқтибос шудааст; 2/ О.Н.Трубачев дар мақолаи худ "Из славяно-иранских лексических отношений" [Этимология, 1965, стр.24] калимаи собакаро ҳамчун калимаи аз нуқтаи назари этимологияи эронӣ баҳсталаб аз муҳқиқи хориҷ, мекунад, яъне барои вай этимологияи дигарро фарзия медонад. Мо барои аз забонхри скифи алани иқтибос шудани ин калима гуруҳи ҳамсадои *sp*-ро ба асос мегирем, чунки **k*-*χ*.e. > скр. *ś*, эр.к. *s*, [скифи ва модӣ-*sp*], слав. *ś* ва ғайра: *aspā* - *asa*, *sraka* - *saka*...

Бо ҳамин ҳамсадоҳи *s* ва *sp* дар забонхри эронӣ шаклҳои зерини калимаи сағ дида мешавад: курдӣ *seh, se*, ҷамшедӣ *san, seiān*, афғ. *spai*, кошонӣ *esba, espa*, толишӣ *sipa*, гелокӣ *saeg*, самнонӣ *äspä*, сангсари *aesve(äsvä)*, сархай *esba*, лосгардӣ *aesvae*, шахмирзодӣ *sag*.

69 - кам. Дар ав. *kamna*, ф.к. *kamna*-(*hadā kamnai-biō azabadaibiō* "бо саворони кам" *DB*, I, 56), паҳл. *kam*, курдӣ *kim*, афғ., балучӣ *kam, kem*, тоҷикӣ, форсӣ, дарӣ *kam*, шугнӣ *kām* ва ғайра дида мешавад.

73 - *kas*. Ин калимаро Дармстетер ва Хрри аз решаи авестони *kas, kash* "кеҳ" нишон додаанд. Хрбшманн онро аз масдари қадимии *kāstan, kāstē* [нуқсон, хато], *kastih* аз решаи *kāh-*, паҳл. *kās* доништааст. Дар паҳл. *kāstak* ва *kāhišn* омадааст, ки ба \sqrt{kas} ё \sqrt{kad} -и форсии қадим тааллуқ дорад. Дар забонхри тоҷикӣ ва форсӣ: каму- кост, костан, кӯс ҳамин реша дида мешавад. Аз ав. *kasyaō* "хурд" дар паҳл. *kēh, kēhist*, афғ. *kašr* "хурд, шогирд", осетинӣ *kāstār* "шогирд", балучӣ *kasān, kassān* "кучак, кам, андак" ба вучуд омадаанд. Дар тоҷикӣ аз ин шакл коҳидан, коҳиш, дар забони адабиёти классикӣ *kehtar* ба назар мерасад. Қаҳ, коҳ, низ шояд "алафи хушки майдашуда" бошад. Кӯса ҳам аз кӯс - яъне "марди бо камбудӣ" шояд буд.

313 - казк . Калимаи тақлиди овози буда, характери умуми хиндуевропей дорад - х.в. *кекко-, *кезка-, эронӣ казка, аз ав. *каһзка- [дар калимаи казкәба "каргас" - "мурғхур"] скр. कःका- , कःका- [як навъи кабк], कःका- वाकि "хурӯс" [мурғи овоздор], паҳл. казка "мурғи хонағӣ", форсия [дар шеваҳр ва забонҳри мухталиф]: казк, казге, казг, кекк, казгя [KPF₂ Alt. III Bd. II, S 259; Луковский I 194, II 336], татӣ казга "мурғ", парочӣ киҗу, ваҳӣ кекк, мунҷӣ казйа, идга казйа, язғ. казё, казъ "мурғ", шк. казёин "хурӯс", шугнӣ саҳ, осет. казк "мурғ", казкдон "катаки мурғ" [Аб. I 572]. Дар пруссияи қадим кекко "гагара" [як навъ мурғобии кутбӣ], ирландӣ кекк, тохарӣ кзапко "хурӯс", коми [иктибосӣ] киҗод "мурғ" ва ғайра. Дар тоҷикия курк [мурғе, ки бояд ҷуҷа барорад]

Дар ҳамаи забонҳри славяни асоси ин калима киҗ-мебошад. Тақлиди овози будани ин калима дар забонҳри зерин баръало мушоҳида мешавад: латышӣ кауҗёт "фаръёд кардан", лат. сауҗисе "бонг задан", скр. каути "вай фаръёд мезанад".

Фасмер [II 422] хешии ин калимаро бо скр. kulalas [як навъи мурғ] ва сагогас [як навъи парранда] донистааст. Ин калима каргас мебошад, ки дар аксари забонҳри эронӣ ба назар мерасад: паҳл. каһзкәс, казгас, афғ. gargas, балучӣ казгас, осетинӣ казгәс, шугнӣ казгас ва ғайра. Дар ҷузъи аввали ин калима казк-"мурғ" ва ҷузъи дувми он иборат аз х.в. *ōd-, скр. адми, atti "ман меҳурам, ту меҳурӣ", арм. утем, лат. эдо, эди, русӣ есть, еда ва... буда, номи як навъ уқоб мебошад.

19019 - капсәк - духтари ҷавон → душиза → хиз-матгор. Ин калима аз ав. капуә, каини, каиникә "духтари ҷавон", паҳл. капик, капсәк мебошад. Дар х.к. капуа ва асоси он кап-"зан" ва -сәк [дар забонҳри эронӣ суффикси курдӣ ва навозиш аст] буда, маънои духтари ҷавон [яъне аз ҷидси зан]-ро мефаҳмонад.

11919 - *kaɾtan*. Ин феъл монанди ҳаман феълҳои форсии қадим дорон реша *kɾ-* ва асоси замони ҳозира *kinai* [*кэ-най*] буд. Аз решаи он шаклҳои асоси замони ҳозира, сифати феъли бо суффикси *-ta* [баъдтар аз он асоси замони гузашта ба вучуд омадааст: *kɾ-taɾkaɾd*] ва масдар *kaɾ(kɾ)-tanaiy* сохта мешуд. Аз асоси замони ҳозира бошад парадигмаи тасрифии феълҳои флективии форсии қадим дар ду замон, се шахс ва се шумора анҷом дода мешуд.

В.И.Абаев асоси замони ҳозираи феъли *kaɾdan* *kin*-ро аз **kaɾn-* ва эронии қадим **kən-* (*kan-*, *kin-*) доништааст [I, 580]. Дар аксари забонҳои эронӣ ин феъл дида шуд: паҳл. *kaɾtan*: *kin*, *kaɾt*, тоҷикӣ, форсия *kaɾdan*: *kin*, *kaɾd*, курдӣ *kirîn*, зозо *kan* [КРГ, Абт. III, Bd. IV, S 26], балучӣ *kanar*, афғ. *кэв*, парочӣ *кан-*, сарик. *кан-ам*, шугна *kin-ам*, язғ. *кэн-*, мунҷӣ *кэн-*, *икэн-* [Заруб. Мундж. 148, 149], идрга *кэн-*, *кел-*, ваҳӣ *саг-*, осет. *кэнун*: *конд* "кардан", яғн. *кин-*: *ixta* суг. **kin-* (*кин-*), **kaɾt* (*кэв*), хораз. *к-* [тә-кка ! "накун!"] сак. *yan-* (**kən-*) "кардан", *кiга* "кор", ав. *каганц*, *кагаца-*, ф.к. *кинаи* (*кэ-най*), *кэв*, скр. *кэни-*: *кэца-* "кардан". Шакли қадимаи решаи *кэ-* дар калимаи келдор (**кэ-цага*) боқӣ мондааст.

У - *L(Y) - man*. Ҷонишини шахси I танхр. Аз эронии қадим *mana*, скр. *mana*, ф.к. *маня* - ҷонишини шахси дар падежи генетив шумораи танхр ба амал омада, дар аксари забонҳои эронӣ дар падежи ғайри номинатив истифода мешавад: форсӣ, тоҷикӣ *ман*, *и-ман*, курдӣ *мэн*, *и мэн*, балучӣ *ман*, *маня*, *маня* "маро, барои ман", *манӣ*, *манӣ* "аз онӣ ман", мунҷӣ *мэн* сангл., ишк. *мэн* "маро, аз онӣ ман", шугна *мч* "маро, ...и ман", яғн. *ман* "ман, маро, ...и ман", сугдӣ **mana* (*ман*), паҳл. *ман* ва ғайра. Дар забонҳои славяни *мене*, *меня*, литв. *мане* "маро" низ аз ҳамин *ка-* биланд.

Муносибати ҷонишинҳои забонҳои туркия: *ман*, *мен*, *мин*, *бен* инчунин муқрисиал типологии онхр: *ман*, *чи*

ō(y) — man, sen (den), ō(l), mā, śmā (śumā),
 ānhā — viz, siz, ōlar бо забонҳри эронӣ тадқи-
 қоти алоҳидаеро меҷӯяд.

ω-L' — nē — ҳиссаҷаи инқорӣ. Аз калимаи зарфии
 эронии қадим naiy, ав. nava, *nait (nava-it)
 "на, не" буда, дар скр. шакли ned-ро доштааст. Шак-
 ли ҳиндуевропоии он *nē буда, дар скр. na, лат.
 ne-geo "ман намедонам", литв. nē, ne-, латышӣ ne, ne-
 готӣ ni, ирл. ne:nech "қадом яке", латышӣ nē-ve
 "ва не", nē-quantquam "ба ҳеч, вачҳ" ва ғайра мебошад.
 Решаи х.е. он *n- будааст, аз ин ру варианты дигари
 ҳиссаҷаи инқорӣ a- ва an- мебошад: х.к. a-, an-, арм.
 an-, грекӣ a-, an-, лат. in-, готӣ in-, немисӣ
 in-.

Дар забонҳри эронӣ истифодаи ҳиссаҷаҳри инқорӣ
 бо ҳиссаҷаҳри номӣ ва феълҳро гуногун буд: дар давраҳри
 қадим ва миёна барои ҳиссаҷаҳри номӣ монанди аксари
 забонҳри ҳиндуевропоӣ a- ва an- ва барои феълҳро
 naiy ва ne, na кор фармуда мешуд. Дар баробари
 ин дар давраи миёна пешоянди apē/abē зиёдтар функ-
 цияи префиксия гирифта, дар қатори a-, an- вазиғаи ин-
 қориро адо мекард. Дар охири давраи миёна ва аввал-
 ҳри давраи нав a-, an- тамоман аз байн рафта ҷои худро
 ба префикси nā- додааст. Префикси nā- дар давраи
 миёна ҳеч дӯда наметавад, ин ҳам яке аз хусусиятҳри
 шевагии забони нав аст, ки онро аз форсии миёна фарқ
 мекунонад. Инак, дар забонҳри тоҷикӣ, форсӣ, дари, по-
 мири ва ғайра ба ивази ҳиссаҷаи инқорӣ таъриҳии a-
 an- пурра префикси nā- кор фармуда мешавад.

Ҳиссаҷаи инқорӣ ne, na бошад, имруз ҳам
 дар аксари забонҳри эронӣ ҳамроҳи феълҳро омада инқорӣ
 амали феълро мефаҳмонад: форсӣ na, тоҷикӣ на, паҳл.
 na, nē, курдӣ ne, балучӣ na, афг. na, шугнӣ,
 ишк., сангл. na, идга na, nā, ваҳӣ ne, яғн. na,
 кау, оуғдӣ *na (n'), *ne (ny), соқӣ ne, nā, nī.

Дар забонҳри славянӣ низ ҳамин шакл ва функцияро
 дорад.

м) - *rād*-ро. Дар форсии қадим ин пасоянд - *rādiy* буда, дар таркиби *avahya-rādiy* "аз ин сабаб" вомехурад. Дар давраи қадим *rādiy* нишондиҳандаи пуркунандаи бавосита буд. Дар эронии қадим асоси ин калима *rād* буда, ҳамчун зарф дар алоҳидагӣ ба маънои "сабаб ва восита" кор фармуда мешуд. Дар асл ин калима исм буда, шакли *rādi* -ро дошт ва *rādiy* падежи инструменталис аз он аст.

Дар давраи миёна ва забони адабиёти классикии -*rād* ва -*rā* ҳам ба вазифаи нишондиҳандаи пуркунандаи бавосита, ҳам пуркунандаи бевосита кор фармуда мешуд. Дар забони тоҷики бошад, вай танҳо нишондиҳандаи пуркунандаи бевосита аст, чуз пайвандаки ҷаро. ки дар ин ҷо -ро ба вазифаи таъриҳии худ омадааст.

Дар бораи муносибати - *rādiy* -и ф.қ. ва ради-и славяни чанд нуқтаи назар вучуд дорад:

1. А.Мейе [*A. Meillet. La vocabulaire slave et la vocab. IX*, p.166], Бартоломе [*Bartholomae, Diz. w. v. 179, 1521*] ва Фасмер [*П, 482*] тарафдори ҳешии ин ду пасоянд буда, онҳоро як қиз мешуморанд.

2. Трубочев [*Из славяно-иранских лексических отношений. Этимология 1965, стр.22-23*] умумияти онҳоро таъмоман рад карда, барои ради-и славяни этимологияи нав ҷустуҷӯ мекунад.

Гуфтаҳои Трубочев дар эроншиносӣ нав нестанд, мо ҳам аз калимаи исми будани *rādi* ва ба вазифаи зарфӣ истифода шудани он мункир нестем. Танҳо бояд ҳаминро гуфт, ки ҳам -*rādiy*, ҳам ради калимаи умумӣ ҳинду-европой буда, вале хусусияти шевагӣ доранд: дар забонҳои эронӣ дар шеваҳои ғарбии эронӣ ва дар забонҳои славяни дар шеваҳои ҷанубии славяни хос будаанд ва то имруз параллель ба функцияҳои хеле наздик истифода шуда омадаанд.

1106) - *rāmīšn*. Ин калима аз эронии **ram* - , *r. e.* **rem* - "осуда будан, истодан" аст. Дар ф.қ. дар таркиби номи *Agīyā/rāmna*, ав. *rāman* "сукунат, оромӣ", паҳл. *kuṛam, rāmīšn* ва *r. k.* *rāma*

"майл" дида шудааст. Дар забонҳои тоҷикӣ, форсӣ ва дари ором, оромиш, оромидан аз ҳамин решаанд.

Ба ин тарик, аз *rāman* [*rāma*]-и авестоя ва *rāmīšn*-и паҳлавӣ ба маънои сулҳу созиш ва осоиш чандин калимаҳо дида мешавад: понздаҳумин яшти Авеста "Ромишт" ном дорад; аз рӯи календари зардуштия рузи 21 ҳар моҳи шамсӣ ба ҳудуди Ром бахшида шудааст; Абурайҳон Беруни номи ин рӯзро дар форсӣ "Ром", дар суғдӣ "Ромин" ва дар Ҳоразмӣ "Ром" ёд кардааст [Б.К. II, 930]; номи қаҳрамони достони "Вису Ромини" Гургонӣ ҳам аз ҳамин калима аст.

Дар забони осетинӣ *uromin* "боздоштан" ва *rāmin*:

rād "истодан, дар ҷое қарор гирифтан" низ аз ҳамин калимаанд [Аб. II, 374]. Дар ҳуди ҳамин ҷо В.И.Абаев ин калимаро дар забонҳои дигар нишон додааст.

-rāst - рост. Аз ду калимаи эронии қадим: **rāsta* решааш *rax* - "рост, дуруст" ва *rāsta* "ҳазир кардан, муҳайё шудан" — як калимаи *rāst* боқӣ мондааст, ки он дар забонҳои эронӣ дар чунин шаклҳо дида мешавад: осетинӣ *rast*, курдӣ, афғ., балучӣ, ваҳӣ *rāst*, сангл. *rūst*, парф. *rāst*, сарик. *rūst*, аврум. *ras*, гел. *rāst*, Ҷариз. *rass*, ярнӣ *rās*, натанзӣ *rast* ва ғайра. Калимаи х.е. **rakto* (**reg-to*), эронӣ **rāsta* сифати феълӣи замони гузаштаи лексикацизация шудан асоси х.е. **reg-*, эронӣ **rax* - буда, асоси *rāst* решаи х.е. *rādā*, скр. *raddha* мебошад. Аз ин ҷо готӣ *rahts*, нем. *recht*, лат. *rectus* "рост, дуруст" низ аз ҳамон решаи ҳиндуевропоианд.

-rās - *rāh*. Эронии қадим **rāya* - аз *rāya* - "ароба, дучарха", ав. *raiyā* (*raya*) "роҳ, равшн", курдӣ *rē*, суғдӣ *rīd*, афғ. *lār(a)*, балучӣ, помирӣ *rā*, *rah*, арм. *rah* ва ғайра.

Маънои аввалан ин калима дар скр. *ratha* "дучарха", ф.к. *hugaða* "дорои дучархаҳои хуб", латышӣ *rota* "чарх", литв. *rātas* "чарх", готӣ *rad*, ҳамчунин дар скр. *rathaiṣṭha* "дучархасавор", ав. *raḍaištā* ф.м. *artēštā* "дучархасавор", [дурусттараш, дар болои дучарха истода] зоҳир гардидааст. Калимаи *راش*-и

форся аз *ارشتا* буда, шакли вайроншудаи он аст.

Дар забони паҳлави *rās* "роҳ, равиш" маънои мус-
тақили худро гум карда, бо пешоянди *pat* дар якҷоягӣ
пешоянди таркибии изофии *pat ras i^hva zah i^hbatāi*
-ро ба вучуд овардааст.

لولی - *LYLY* - *šap*. Ин калима аз ҳиндуевропоии **kser-ol*
"сиёҳ, торик" гирифта шуда, дар скр. *kšar*, *kšara*,
ав. *xšar*, *xšara*, *xšaran*, *xšarač* ва ф.к. *xšara*
[дар *xšaravā gaušarativā* "хоҳ, шаб, хоҳ, рӯз...
DB. I, 20] дида мешавад. Ба маънои торик дар грекии
kyōlos ба назар мерасад. Дар ҳамаи забонҳои эронӣ ин
калима вучуд дорад, ба ҷуз забони ваҳӣ, ки он ҷо шакли
қадими ҳиндуевропоии калимаи шаб - *pačd* боқӣ монда-
аст: курди *šew*, афғ. *špa*, осетини *äxsāw*, ба-
лӯҷӣ *šap*, гел. *šāv*, ҷариз. *šaw*, ярии *šaw*,
нат. *šov*, лосгарди *šöv*, сангсари *šow*, сархай
šaw, шахм. *šū*, шугни *šāv*, сарик. *xal*, мун-
ҷӣ *xšawaχaxšm*, яғн. *xišar*, сугди *xšara* ва
ғайра.

لولی - *RGLH* - *pād*. Решаи ҳиндуевропоии ин калима **ped-*
"пой [изи пой]" буда, дар аксари забонҳои ҳиндуевропоӣ
дида мешавад: лат. *pēs*, *pedis* "пой", литв. *peda*,
pėda "изи пой", *pėde* "қафи пой", латышӣ *pėds*
"изи пой", *pėda* "қафи пой", х.к. *padam* "изи пой",
готӣ *fōtus* "пой, қадам", литв. *pėšėias*, *pėksėias* "пи-
ёда", англ. *foot* "изи пой", нем. *Fuss* "пой", слав.
пеший ва ғайра.

Дар забонҳои эронӣ ин калима хеле фаровон дида
мешавад: балӯҷӣ *pād*, тоҷикӣ, форсӣ, дари *pā*,
pāy, помири *pād*, *pēd*, *pōd*, сангл. *pūd*,
ишк. *pid*, ваҳӣ *pūd*, *pōd*, язғ. *pēd*, мунҷӣ
pāla, яғн. *pāda* [аз *pāda*], осет. *fād* "пой",
сугди **pād* (*p'ād*), сак. *pāa* [аз *pāda*] ва м.и.

Дар скр. *pāda*, ав. *pāda* сабаби он шудаанд, ки
дар давраҳои минбаъдаи забонҳои эронӣ вариантҳои
pā, *pāy* / *pa* ба вучуд оянд: балӯҷӣ *pad*, ваҳӣ *pod*
"изи пой", сарик. *ped* "пой, из", орм. *padax*
[пасоянд] "-монанд", осет. *fad* "из", афғ. *pal*

"кадам", форся, точкия *rai*, ф.к. *ni-padiy* "аз пай..."
 Хамин хрдиса дар забонхри дигар низ дида мешавад:
 литв. *pedà* "из", *pādas* "кафи пой", норв. [шеваги]/
fet "из", лат. *poda* "изи одам", арм. *het* "из",
 хетти *pedan* "чрй" ва гайра. Инчунин пай ба вазифай
 пасоянд кор фармуда мешавад: орм. *padak* "-монанд",
 точкия, форси *rai*, (аз) *ray i*, парф. *pt, pd* [Hen-
 ning, ВВВ. I13], ф.к. *ni-padiy* "аз пай, паси".

11920 - *gēcitan*. Решаи х.е. ин калима **leick*-, эрон-
 ня *raiç*-, ав. *raēç*-, *raēçayāt* "берун рехтан"
 лат. *liquāge*, х.к. $\sqrt{rēs}$ "вогузор кардан" буда,
 арм. *lkanem* "тарк кардан, раҳр кардан", паҳл. *rēx-*
tan, gēcitan "тарк кардан", аз хамин чр мебошад. Дар
 курди *rētīn*, осет. *lezyn, lizyn* "давидан, фирор
 кардан", балучи *rēçag, rēçay*, ваҳи *varic-am*, сарик.
varaiç-am "хаста шудан" низ аз хамин решаанд. Маънои
 гурӯхтан ва рехтан, чрй шудан як буда, дар забонхри
 эронӣ ба ҳубӣ мушоҳида карда мешавад: форси, точкия
rēxtan: *rēx-* ва *gurextan*: *gurēx-*, паҳл. *rēx-*
tan: *rēç*-, *virextan*: *vireç*-, парф. *ruxt* - "чрй
 шудан", *vixixt* "гурехтан", балучи *rēçag*, курди
rētīn "рехтан", афғ. *razedal* "рехтан, хазон шудан, галтон-
 дан", ваҳи *rēç* -: *rāyd* "рафтн", *wərəç* - "мондан",
 сангл. *ragis*, яғн. *riçēç* - "гурехтан", суг. христ.
 **ragēç* - (*pryc*-): **ragixt* (*pryd*) "гузоштан", суг.
wirēç (*wyr*²^²*yc*) "рехтан ва гайра".

11940 - *rēšan*. Ин калима танхр хоси забонхри эронӣ
 буда, дар забонхри эронии қадим **raiša* "муй, риш,
 реша, реш" буд. Шояд аз х.е. **kreisa* ва шакли умуми-
 ориёнии он **kraiša* бошад, чунки дар забонхри англо-
 сакси *hrēs*, нем. *Reis* "хадрахри растани, бутта,
 қабза", лат. *crēnis* аз **cris-nis* "муй", *crista*
 "қокул, тоҷи хурӯс" мебошад.

Дар забони авестой *raēšah*-, *raēša*-, х.к.
 "ҷароҳат, абгоршуда", *raēš* - "заҳмӣ кардан",
 скр. *riṣ, riṣyati, rēṣayati* "мачруҳ, кардан",
 паҳл. *rēs* "ҷароҳат, риш", *rēškin* "мачруҳ",
rēšītan "мачруҳ, шудан", *rēšan* "муй" буда, дар

забонхри нав назар ба дараҷаи инкишофи забонхр шаклхри гуногуни ин калимаро мебинем: курди *rîs, rîh, zeh*, афғ. *zîza* аз **zîza* "риш", *brēs* [шояд аз *ipaza-istara* бошад] "дард", осетини *rîs* "дард", *zere, rîrî* "риш, муйлаб" [Аб. II, 416], ваҳи *zoyîs, zoyîs* "риш", *zîx-* "дардро ҳис кардан", балучи *zēs* "дард", *zîs, zîsag* "риш", мунҷи *yağza* [бо префикси *ya-*]. Чунин шаклхри бо префикс сохташуда дар забони суғдӣ хеле ғаровон дида мешавад: *zryš-* [**uz-zais*] "мачруҳ, кардан", *ptryš* [**pati-zais-*] "парешон сохтан, тит кардан" [Henning, BVB, 56].

Дар тоҷикӣ риш, реш, реша, форси *rîs, rîsâ, zêd, rîs* буда, инкишофи маъноии онхр бояд чунин бошад: [муи рӯй ва манаҳ] → *rîs* [заҳми шудан, пароканда шудан, аз ҳам ҷудо шудан, муяк шудан] → *rîsâ* [муяк шуда, дар натиҷаи қандан зоҳир шудан — "мачруҳ" шудан].

с) *rîs*. Форсии қадим *raiscak*, авест. *raoścak* "рушноӣ" [хилофи *xšara* "торикӣ"], х.к. *zawōcak* "равнақу ҷило", арм. *lois* "рушноӣ", курди *ruz*, афғ. *vzaj, vzadz*, балучи *rōō, rās* "руз, офтоб", ваҳи *zawj* "шуъла", гел. *ruz*, фариз., яриӣ, нат. *ru*, самн. *ru, ruž*, сангс. *ruz*, сарх. *ruz*, лосг. *ruzru, шахм. ru, ruz*, аврум. *rō*, форси *ruz*, тоҷ. *rōz* ва равзан ва м.и. Калимаи *zavzan* низ аз **raiscak*-и эронии қадим буда, калимасозии он ба воситаи суффикси *-(a)ka* ба амал омадааст. Бенвенист [Индоевропейское именное словообразование, М., 1955, стр.52-53] дар ин бора мегӯяд, ки гуё калимасозии ҳиндии қадим бо суффикси *-anka* бошад. Ба ҳар ҳол ин калима дар аксар забонхри эронӣ дида мешавад: паҳл. *rōsan*, форси *rōzan*, пар. *rōsân*, курди *rōzên*, мунҷи *rujen*, идга *ružen*, "дудқаш", ишк. *rōsan*, шуг. *rōz*, рӯш. *ruz*, орош. *ruz, ružm*, барт. *ružn*, сангл. *rezn*, язғ. *ružen*, ваҳи *rušn*, яғн. *ruša, rujan* суғдӣ **rōsēn* (*rōsōm*) ав. *raoścana, raovōcna* — "суроҳи ба-рои равшани ва дудбаро", х.к. *rōścana* "мунаввар, ду-рахшон", *raścana* "қашм". Дар ҳамаи ин калимахр "равшани, руз" мушоҳида карда мешавад.

Дар забони осетиня *gūzing, gōzing* "тиреза" ва "нон" [и дар *чашн* пухта шаванд] мебошад. В.И.Абаев дурст қайд мекунад, ки *чашни Kitūgan* [аз **atue-xūgān*] "оташ-хуршед" бахшида ба парастими офтоб - оташ - рушно буда, дар ин *чашн* осетинхр нони *чашн* мепазанд [Аб.П., 429].

Дар х.к. *gaušati* "у равшан мекунад" [шахси III, танхр] аз асоси замони хрзиграи *gūš* - "рушно" ва *gūša* "равшан кардан", *gaušana* аз асоси *gūši* - "рушно" ва *gauka* "рушно" мебошад. Дар ав. бошад *guk* - ва *gūš* - решаи калима, *gauk* ва *gauš* асосхри феъли буда, *gauša* "равшани кардан" ва *gaušan* "руз" аст.

Ҳамчунин аз ин калима дар ав. *gauxšna*, ф.м. *gōšan*, арм. *lucanem* "дар ирондан", грекӣ *leukos* [решааш *luk* - , ф.к. *gūš* -] лат. *lux*, *lucere* "равшан кардан" [лок "равшанидиханда", лостра "равшанкунада] ва люкс [" дар мехмонхона ё каттаи пароход хонаи равшану мучаҳҳаз"], нем.к. *licht*, нем. *Licht*, англ. *light*, литв. *laikas* "рушно", слав. луч ва гайра ба назар мерасанд.

Решаи х.е. ин калима *leu k̄* - [ē *leuk-*] "рушно, мунаввар сохтан" буда, дар литв. *laikas* "хайвони қашқа", прусс.к. *lukenis* "қуби нем.суз", ирл. *lache* - "барқ, чароғак", готӣ *liuhaf* "рушно", исландии қадим *leq-* "аланга, равшан" мебошад.

gōšnīh. Бо калмаи боқӣ хамреша буда, аз хамон решаи *leuk-gauk* ба вучуд омада, дар эронии қадим *gauxšna*, *leukmo* - "тобон, дурахшон" аст. Авестони он *gauxšna/gaohšnīh* паҳл. *gōšn*, афғ. *gōshan, gōshnāi*, балучӣ *gōšanī, gōšanāi*, шуг. *gōšnāg* "нур" руз", сангл. *gōšnai* "оташ", осетиня *gohs, gūks* "равшан, дурахшон", яғн. *gūššīnīe* мебошад, ки калима хри Рахш [номи аспи Рустам], Рупон [яке аз районҳои Помир], Рухсона [Роксана] аз ҳамин решаанд [Олд ба Рокосана - Б.Қ. II, 97]. Гайр аз ин дар забонхри тоҷикӣ *gavšan, gōšnāi*,

форси *zuxš, zuxšidan*, габри *zūš*, орм. *zūn* "оташ", афг. *zūn* [аз **zauχšma*] "мунаввар, дурахшон", шугни, рш. *zux* "чароғ, равшания", ишк. *zāšni*, сангл. *zāc*, вахи *zəχniq* "оташ", *zuxn* "сафед", ягн. *zaxšēn* "сапедадам", сугди **zōχšn (zχwšn, zuxšn-)* "мунаввар", **Rəχš (Rwχš)* исми хос, сак. *zrus* - "рахшидан", *zrusana* "дурахшон", *Paχrusa*, *porusa* - "равшан кардан", *zūnattāti* "шуоъ" ва г. ин калима дида мешавад.

Д) -LK -tō - чрнишини шахси дуқми танҳр - tō аз Gen.-Dat. ф.к. *tava*; tū < Nom. ф.к. *tuvam* [ав. *tvām, tūm*]. Ин чрнишин барои ҳамаи забонҳои хиндуевропей муштарақ буда, ба дурии забонҳои нигоҳ, накарда қариб шакли ягонаи худро нигоҳ, доштааст. Ин чрнишин дар забонҳои эронӣ ва хиндуевропей дар чунин шаклҳои ба назар расид: афг. *ta, tā, de*, шугни *ta, tu, tū*, мунҷи *tə* [Заруб. Шугн. Тексти и слов. 377; Мундж. 169], курди *ta, tā*, суг. *ty (təi, tē)*, сак. *te, tā (təi)*, ав. *twa, te*, ф.к. - *taiy* [ав., ф.к. энкл.], х.к. *twa*, сл. куҳан *тя*, лит. *te*, осет. *dy/du*, ф.м. *tō*, балучӣ *tau*, вахи *tau*, илга *toh*, ягн. *tau*, суг. **taw^a (t^w, t^s)*, сак. *tvi*, скр. *tava*, литв. *tavė*, слав. *ты*, арм. *du*, литв. *tū*, готӣ *þu*, нем. *du*, лат. *tū*, ирл.к. *tū* хеттӣ *du*, форси *tu, (-t)*, тоҷики *tū, (-t)*. Дар аксари забонҳои эронӣ ҳам чрнишини шахси, ҳам бандак-чрнишини соҳибӣ [энклитика] мешавад. Дар забони "Шоҳнома"-и Ғирдависӣ ҳам ба шакли *tō*, ҳам *tū* омадааст. [Оид ба забонҳои славянӣ - Шанский Кр.ЭСРЯ, стр. 457].

1154) - *tēstān*. Дар х.к. асоси ин калима *tēs-, tēsattē* "чидан, пора кардан" ва *tēs-, tēsati* "кандан, пучида кандан" аст, ки аз он дар забонҳои эронӣ шаклҳои муҳталиф бо маъноҳои ба ҳам наздик дида мешавад: балучӣ *tēsag, tēsag* "тофтан", *tēsā* "ресидан", афг. *wēsāl*, балучӣ *tēsag* [дар ҳар ду забон - аз **abi-taš*], форси, тоҷики *tēstān* [*tēsta* "ресмон" низ аз ҳамин ҷр], *abētēšim* [аз *tēstān*],

хоразмия *rēsa* "моли хом", осет. *alvisin* "тофтан, ресидан", *List(ag)* "хурд, майда шуда, тунуқ, борик". В.И.Абаев *List* -и осетиниро аз нуқтаи назари фонетикӣ ва семантикӣ ба чандин прототипҳои эронӣ марбут медонад: 1. *prista*-аз *frid* ё *fris*, х.е. *pris*- "реза кардан, хурд сохтан" [аз ин ҷо дар осетинӣ *arviston* "тарид" - омехтаи каҳу беда], ваҳӣ *fril* "майда шудан", сангл. *frēd* "майда кардашуда", *vrel* "шикастан", идрга *vri*, шугнӣ *vəraʒ* [аз **vrais Morgenstiene, JFL, II, 63*], грекӣ *prisma* "бураи арра", алб. *prish* "хароб кардан, шикастан"; 2. *rišta* аз **raix*- "форсӣ", тоҷикӣ *rēxa* (*rēza kardān*), слав.куҳан *rēzati*, суғдӣ *rēzāk* (*ryz'k*) *ibid.*; 3. *rišta* аз **rais* "кандан, тит кардан, ғоз-ғоз кардан", форсӣ *rištan*, тоҷикӣ *риштан*, ресидан [аз ин ҷо дар ҳар ду забон *rēsa/rēšā* "наҳ, ғози пахта, торҳои борикӣ пояи растани"], ишк. *rišta*, ваҳӣ *rišta* "наҳҳои рēша", сақӣ *rišta* [аз **vi-rišta*], суғ. *ryz'k* - "кандан" [Аб. II 57-58].

Ба фикри мо бояд ин мафҳум аз ду шакли феълӣ иборат бошад: *rēsidan* ва *rištan*. Шакли аввали аз рēшаи *rēs*- "давр додан, тофтан, тобидан" ва дувми аз **rais*- "тит кардан, ғоз-ғоз кардан" мебошад. Вале ин ду шакли феълӣ ва парадигмаи онҳо аз даврҳои хеле қадим ба яқдигар омехта шуда ва тобишҳои маънонашон ҳам хеле наздик шудааст.

1152 - *raftan*: *zav*-. Калимаи эронӣ буда, дар забонҳои дигар ҳам дида мешавад: авестӣ *rap*, лат. *rēpō*-литв. *rēpliotis*, латышӣ *rept* "ҳазидан" [термини биология *reptilia* - "ҳазанда" низ аз ҳамин ҷост], курдӣ *zewin*, балучӣ *rōag*, *rowag*, *rowax*, ваҳӣ *vā-rafzam*, сарик. *va-rafzam* ва ғайра.

Дар забонҳои эронӣ феълҳои *raftan* ва *šudan* хусусияти синонимӣ доранд, вале дар плани умумӣ эронӣ. Аммо дар дохили забонҳои алоҳида ин феълҳо мавқеи ғуногун доранд. Масалан, дар Ҷ. барои мафҳуми рафтани аксар вақт [аз рӯи осори мавҷуда ҳамма вақт] феълӣ

шудан кор фармуда мешуд. Дар забони миёна ва забони адабиёти классикя *šudan* ва *raftan* баробар барои маъхуми "рафтан" истифода мешуданд. Вале дар даврани нав *raftan* галаба мекунад ва *šudan* чун феъли ёридиҳанда тарзи пасив месозад [албатта, дигар вази-фаҳри "шудан" аз назар соқид нест]. Дар забонҳои эронии шарқӣ бошад, феъли "*šudan*" ба вазифаи "рафт-тан" кор фармуда шуда, худи *raftan* дар онҳе нест [помирия, осетиния, сугдӣ ва ғайра].

⊕-(a)m . Чонишини энклитикии шахси якуми танҳе. Дар форсии қадим дар таркиби *adam* [ориёния **axham*], х.в. **eg(h)om*, *tuvam*, *iyam*, *imam*, *patisam* ва ғайра дида мешавад. Дар даврони минбаъда ҳам ҳамин шакл бетағйир аст.

Дар ғ.қ. як энклитикаи дигар ҳам буд, ки вай во-баста ба тасрифи падеҳи буда, асосан бо падеҳҳои ғайри номинативӣ меомад ва дар даврони то забони адабиёти классикя бо пурқунандаи бавосита омада, нишондиҳандаи феълҳои гузаранда ба ҳисоб мерафт: *Ahuramazdā-maiy upastam abarā* "Ахурамаздо маро кумак расонид" [DB. I, 25]; *hān x'amn i-m dēt gāsē būt* "он хобе, ки дидам, рост буд" [Kn. I, 24]; *mag īn dāstānam zi mādar šunūd* [Ғирдавс]. Хроло дар забони тоҷикӣ дида намешавад, вале дар забонҳои помирия ҳаст: *bād as cavōr sōl wux-um as nān sušj* "баъд аз чорсола ман аз модар [таваллуд] шудам".

—māh — моҳ; шакли қамъаш *māhikān* буда, дар таркиби исмҳои хос низ вомерҷрад: *māhhusrav* — Моҳхусрав. Решаи ғ.қ. он *māh-*, ориёния **mās-*, ав. *mah*, скр. *mās-*, *māsa-* — мебошад: *...garṃapādahya māhyā iṣṣauśakīś śakata āha* "аз моҳи гармапада 9 рӯз гузашта буд..." [DB. I, 42]. Дар форсия, тоҷикӣ *māh*, курдӣ *meh*, балучӣ *māh*, *maha*, афғ. — *mai*, *myāšt* [sara *myāšt* — "ҳилоли аҳмар"], орм. *māi*, парочӣ *māhi* [Morgenstierne, JFL I 271], сугдӣ, рӯшонӣ *meot*, бартангӣ *most*, язғ. *mast*, *mest*.

мунча *yimaga*, *yimadika* [А. Гринберг. Мунджанский язык. Л., 1972, сах. 391], вахя *māi*, язг. *māh*, *māx*, сугди *māx* (м'х), парф. *māh*, кущоня *MAUO*, *MAO* номхри худоён [Каро-Теша, М., 1969, сах. 66], хоразми *māhi*, сакоя *māsti*, осет. *mæj*/*mæjæ* [Аб. I, 83].

Умумияти этимологии ин калима дар тамоми забонҳои х.е. аз рехан хиндоевропои он сар задааст: х.е. **mās-* [аз **mēns-*], х.к. *mās-*, *māsas*, ав. *mā*, *māghō*, лат. *mensis* [аз **mēns-* и х.е.], латыш *mēnasis*, прусс. қадим *menins*, тохаря А *май*, В *ме̄е* [В. Шульце, UJG 7, 173]; [Точар. Gz. 49], арм. *amis*, албани *muai*, готи *mēna*, *mēnōfs* ва ғайра.

Онд ба забонҳои славянӣ [Фасмер, II 608-609].
1106-*miyān* - миён, байн, марказ, бо суф. -ак миёна ва бо суф. -сик - миёнарав, воситачи шудааст [миёнча].

Рехан умумироии он **madya* - буда, аз х.е. **medhyo-* "мобайн, мобайнӣ" гирифта шудааст. Миёни тоҷикӣ аз **madyāna*, паҳлавии *miyān* ба вучуд омадааст. Афг. *mā* [← **madya*], мунча *mōlan*, *mōlan* [аз **madyāna*], шугни *mēden*, *mēden*, сангл. *mēd*, лико *mēd*, вахя *mād*, язг. *mādin*, кугни *midēn*, *midēna*, сугди **mēdān* (муд'н) ин аз авест. *maidya*, *maidyāna*, х.к. *madya* ба амал омада, дар арм. *mēj*, слав. қадим *mez(du)*, русӣ *межа*, между [Фасмер, II, 591-592], готи *midjis*, нем. *Mitte*, лат. *medius* ва ғайра дида мешавад.

1106 - *mān*¹ - хона, манзил. Мо, албатта, аз се дараҷаи рена хабар дорем. Аз ин ру барои калимаи мазкур дар забонҳои хиндоевропоӣ низ се дараҷаи онро мебинем: **dān*, **dān*-ва **dānu*. Аз ин ҷо дар скр. *dānah* "хона" [аз асоси *dān-*], ав. *dām* Loc. "дар хона". Шакли параллели ин калима *nām* - "хона" (аз *nānā-nā* *dānā-nā*) вучуд дорад, ки он дар забонҳои эронӣ *mān*-ро додааст: падл. *mān*, ф.к.

māniya - "хона", *mānišn*, *māništ* "манзилгоҳ",
mānpāt "сардори хона", *mānistān*, *māništān*
 "манзил қардан" ва *māndan* низ аз ҳамин реша ме-
 бошанд.

Ин исми феъли дар забони грекӣ ба шакли **dēm-*
 ва *dēmō* "ман месозам" дида мешавад. Дар забони соки
 хутанӣ *pa-dam* "ман месозам", *vadam* [аз *abi-*
dam] ва дар китоби фасмер I, 526-527 ба ҳамин маъ-
 но истифода шудааст. Дар забони тоҷикӣ хонумон ба маъ-
 нои манзил омадааст, ки таърихан аз ду калимаи мустақил
 иборат будааст; калимаи дигар сохт/ӯмон аст, ки дар
 он шояд маънои аслии калимаи мон "сохтан" нигоҳ дошта
 шуда бошад ва қрлаби он типӣ шиштухез, рафтуй, хуфтуй-
 хез, сохтусоз ва ғайраро доштааст. Ба ҳар ҳол ин кали-
 ма таҷқироти минбаъдaro металабад.

-*mān*²- қриштини энклитикии шахси I ҷамъ [дар ин бора
 ба сах. 122 назар кунед].

~~147~~ *mālišn* - молиш, расидан, ҳамвасат будан. Решаи
 ин калима дар эронии қадим **maṣ-*, дар форсии қадим
 **mazd* ва авеста *mažd* буда, дар эронии миёна *maž*
 ва *māl*, дар давран нав ҳам *maž* ва *māl* дар
 таркиби калимаҳои зиёди забонҳои эронӣ ба назар мера-
 сад: тоҷикӣ - молидан, молиш, мола, марза, дастмол, рӯй-
 мол, поймол [қардан], гилмоли [қардан] ва ғайра; форсӣ-
mālidān, *māliš*, *māla*; афғ. - *mišal*, *mižal*
 "соидан"; баҳ. - *malag* "соидан", "пок қардан", *mišag*
 ва *maž* "мола"; курдӣ - *malin* "пок қардан, рӯф-
 тан"; парф. - *nimaž* "тоза қардан", суғдӣ - **maž*
 (*mž*) "соидан", **wimaž* (*wmž*) - "қашиди
 гирифтн, ғорат қардан" ва **nimaž* (*nmž*) - "наво-
 зиш қардан" ва м.и. Дар авеста *mažazaiti* ва *fra-*
maž - "руфтн", "ҷоруб задан" аст, ки он ба ҳ.қ.
maž-, *mžjati*, *māžjati* "соидан", "пок қардан" хеле
 наздик аст. Ин калима хусусияти умумӣ қиндуевропей
 дошта, дар забонҳои дигар низ дида мешавад: русӣ - ма-
 зать, мазанка, мазь, маху [бид ба забонҳои славянӣ ниг.
 Ф.П., 557], литв. *mōžti* "ифлос шудани ҳайвон бо ахло-
 таш", латвиш *mēzt* "ахлоти ҳайвонро тоза қардан, рӯф-

тан". В.И.Абаев [А.П, 101] калимаи армани *marzem* "варзиш кардан"-ро низ аз ҳамин реша донистааст, ки шояд аз варзиш [в > м?] бошад. Аммо *masanim* "ғализ шудан" ва *marzem* "берун кардан" [< руфта партофтан]-и арм. аз ^{word} ҳамин ҷр бошад.

Дар забони тоҷикӣ мавҷуд будани ду калима *māl* (> d > l) ва *marz* хусусияти шевагӣ дорад.

114026 - *marzārān* - марзбон, сарҳадчи, ҳрким. Мураккаб аз *marz*- [ниг.!] ва *-rān* < ф.к. *rāna* [ниг.!].

Дар забони армани ба шакли *razzran* иқтибос шудааст.

114026/114026 - *mēhman*. Дар эр.к. *maidmān* - аз решаи авест. *maet* буда, аз ин реша калимаҳои зиёд сохта шудаанд: *mēdnaiti* [мондан, таваққуф кардан], *maedana*, *maedman*, ки аз ин калима дар паҳлави *mēhan* "бинои истиқомати", афғ. *mēna* "истикрматгоҳ" дида мешавад. Ин калима дар х.к. *mithas* [боҳам, муштарақ] буда, ба *mīnas* "зифат"-и осетинӣ хеле наздик аст. Аз руи нишондоди В.И.Абаев [П, 120] ин калима аз *maidna-asa*-и авестой иборат аст. Қисми якуми калима, чи тавре ки шарҳ додем, аз санскр. *mithas* ё авест. *maedana* иборат буда, қисми дуюми он *asa* - "хурдан" аст [ниг. калимаи *kasik* !]. Дар забони тоҷикӣ калимаи *меҳмон* бояд боҳам нишастан, "боҳам хурок хурдан" [осет. *mīnas*] ва "муштарақ таваққуф кардан"-ро ифода кунад, на *меҳ* калон → *муҳ*гарам → *дилхоҳ*; *мон* - хона, яъне "дилхоҳи хона", "муҳгарами хонадон" бошад, чунки дар забонҳои дигари эронӣ шаклҳои гуногун дорад: афғонӣ *mēlma*, курдӣ *mīvan*, *māwān*, *mihvan*, *mihman*, аврумӣ *mejman*, сарикӯлӣ *meiman* ва ғайра.

114026 - *mēnitān* - гумон кардан. Аз асоси *mēn*- ва суффикси *-tān* шакли масдарӣ сохта шудааст. Решаи ҳиндуевропоӣ ин калима *mn*- буда, дар аксари забонҳои ҳиндуевропоӣ дида мешавад: авест. *mainyu* [дар калимаҳои *mainyete* "фикр мекунад", "гумон дорад"; *angro-mainyo* - "дорои фикри бад" - аҳриман], х.к. *mānyate*, *manute* "фикр мекунад, дар хотир дорад",

mānās ; славяни мнить, мнение, помнить; литв. *minėti, mėnū, miniu* "ба хотир овардан", латыши *minēt* "хотиррасон кардан", пруссии қадим *minianan* "хотира", готя *man* "фикр мекунам", *munan* "гумон доштан" ва гайра.

Дар забонхри тоҷигя-форся калимаҳои *dušman, bahman* (<*vahu-man*), *gumān* аз хрмин решаанд.
 MN - *hač* - аз . /Дар ин бора ниг. А.Каримов, Предлог *hač* в среднеперсидском языке. КСИИА, № 67, 1967/.

MNW - *kē* . Дар форсии қадим ҷонишинҳои *ka-* ва *ča-* ба падеҷхр тасриф мешуданд ва дараҷаҳои қиёсиву оли доштанд. Агар дар *Nom. sg. ka-, ča-* бошад, дар *Gen. sg. kahya, čahya* буд. Ҳамчунин дар дараҷаи қиёсия **kataza* ва **čataza* бошад, дар дараҷаи оли *katāma* ва **čātāma* шудааст. Ин ҷонишинҳо то давраи мо ба ҷунин шаклҳо омада расидаанд: аз *Nom. sg. ka-* дар дараҷаи оли *katāma* > *kadāma* ва аз *ča-* шакли *čā-gā* . Аз *kahya* > *kē* [к] ва аз *čahya* > *čē* [ч] шудааст.

Ин ҷонишинҳо умумӣ ҳиндуевропей буда, аз **ke-, *ko-* ба вучуд омадаанд. Ин ҷонишинҳо дар забонхри эронӣ ва гайри эронӣ дида мешаванд: курдӣ - *ki* , балучӣ - *ke* , - *kai* , афғ. *kaṁ, kām, ča* , сарик. *čai, kā* , ваҳӣ *kūi* , йидга *kai* , мундӣ *kəu* , шугна *čay, čidim* , санглиҷӣ *kō(i)* , осет. *kī, ka* , яғн. *kāi* , сугдӣ **ke (ky)* , сакоӣ *күе, күи (=ē), kāmā* , хоразмӣ *ка* "кадом", славянии қадим *къ-то, чь-то* , литв. *kā* , готя *hwa* , лат. *quo* .

муш-иде - *mušv-nišān* - фолбия аз рӯи ҳаракати паррандагон. Ин калима мураккаб аз ду реша буда, қисми аввали он *mušv-* , эр. **mzga-* "парранда" ва қисми дуюмаш *niš* (<*niyašči-aš* аст, ки дар матнҳои турфон *nyššind* = *niyašānd* "онҳо мебинанд", дар гуфтори яҳудиҳои форс *nyšydn* ва шакли шевагии он *niš* "нигоҳ, кардан" дида шудааст. Дар эронии миёна *nišān* , форся ва тоҷигя *nišān* , армани [նշան] *nišān* ва *nšān* (<*nišān* маънои "аломат, нишон, нишонгоҳ" ба

назар мерасад [Оид ба қисмати аввали калима ниг. Аб. II, 73-74].

me-marg. Ин калима аз решаи хиндоевропоки *m̥g-* ба вучуд омада дар тамоми забонҳо дида мешавад. Аз ин реша дар эронии қадим бо илова шудани суффикси *-ta* сифати феълӣи замони гузашта [*m̥g.ta > murda*], аз асоси *maz* бо илова шудани суффикси *-ka* исм [*m̥g.ka > marg*] ва суффикси *-tanay* (*m̥g.tanay > murdan*) масдар сохта мешуд. Ин калимаро дар дигар забонҳои эронӣ В.И.Абаев [II, 71, 89] хеле хуб нишон додааст.

Дар хиндуи қадим *metas* "мурда", *mar̥tas* "инсон, муранда" аз он шахрдат медиҳад, ки калимаи *mard* низ аз решаи *m̥g* будааст. Авест. *mar̥ta* "мурда", арм. *mard* "инсон", инонӣ *protas* (*pro̥tās*) "мурадда", лат. *mortuus* "мурда" низ исботи ҳамин даъво мебошанд.

we-pāb ва шакли идеографиаш - *RG LH* - пой. Бо суффикси *-ak* ба маънои пой, асос, бунёд истифода шудааст. Ин реша бо *-ā*-пай — исм ва ҷонишин аст. Дар форсии миёна *we-pābak* ба маънои пиёда, лашқари пиёда омадааст. Дар забони арманӣ калимаи иқтибосии *pauc* "асқари пиёда", форсӣ *paig* "қрсид", арабӣ *faij* [иқтибос] "қрсид", суриягӣ *pyg* "асқари пиёда" аз ҳамин реша мебошанд.

Аз решаи *pā* — шаклҳои *pādan*: *pāy* ва *pān-* ба вучуд омадааст [М.к. *cidan*: *cid*; *zadan*: *zad*; *xan-*]. Маънои аслии он, "бо изи касе, чизе рафта", "аз пай касе, чизе гашта" буда, баъдтар аз маънои аслии худ дур шудааст ва ҳоло дар қатори калимаҳои подабон, ҷупон, хонабон, [хонапой], сатрап [*xāvdra-pavan* — боникунандаи шаҳр, назораткунандаи шаҳр, яъне пох] калимаи болбон ҳаст, ки чӯзӣи дуҷуми ин калима бо маънои аслии бонидан [пайдан] ҳеч, муносибат надорад.

Ин калима дар аксари забонҳои эронӣ ва ғайри эронӣ дида мешавад: ваҳӣ *pāy* "муҳрифизат қардан", орм. *paу* "бонӣ қардан", афғ. *powil*: *pāy* "бонидан", суғдӣ **pāy* (*pāy*) "муҳрифизат қардан", **pāyāk* (*pāy'x*)

"мухрфизаткунанда", соя *pā, pāy-(p'y)* "хифозат кар-
кан", форсии қадим *pā-, pātuv* "битзор пояд", ав. *pāvi*
"мухрфизат кардан", *pāyи* "химоятгар", *پایه pā(y),*
pāyи — "химоятгар", литваги *pētis* "подабон",
русй-славяни пасти, пасу, пастер, пастух, пастбище.

پاس - *pās* - дар таркиби калимаи босбон дида мешавад. Ин
калима дар форсии қадим **pāva-*, эронии қадим
pāvra-, арм. *pas* - ва *pah* - аз *pahs* < *pāvra*
[иктибос] ва ғайра мебошад.

پايشاه - *pāixsāh* - мураккаб аз *pāt*- ва *-xšāh*
мебошад. Қисми аввал калимаи умумӣ ҳиндуевропони **pōti-*
буда, маънои "ҷаноб"; "соҳиб" - ро доштааст. Дар санскрит
pati(h), авеста *paiti* [шакли номинативаш *paitiš*]
форсии қадим **pāti-*, дар забони адабиёти классики
дар таркиби калимаҳри *sipahēud ē sipahēud* [*سپاه*]
ва *nāvēud* [*ناله*] дида мешавад. Дар забони арманӣ
дар таркиби калимаҳри *karapet, hazarapet* ва ғайра
ба мушоҳида мерасад. [Мақолаи ман, "Мақолаи совети", #10/
1970]. Қисми дуюми калима аз решаи ҳиндуэронии **xšā-*
ба маънои "ҳукм рондан", "фармон додан" сохта шуда, дар
форсии қадим шакли *xšāyavīya*, дар санскрит **xšayatiya*
-ро дошт. Маънояш ҳукмрон, яъне шох. Аз ҳамин реша бо
илова шудани суффикси дигар **-tra / *-vra - xšātra* [*سرت*
xšātra] > *šahr* сохта шудааст, ки маънояш ҷои фармон-
диҳист. Ин аст, ки пештар *šahr* маънои васеътар дошта,
ба он ҷо мансуб буд, ки дар он ҷо ҳукмрон истад. Маса-
лан, дар матнҳри форсии қадим *xšātra* ва *dahyava* ҳа-
мин даъворо исбот мекунад. Нихоят, калимаи Эроншаҳр на
маънои шаҳри имрӯзаро дорад, балки мамлакатро.

Дар матнҳри форсии миёна калимаи *pāixšāvr* —
پايشاه ҳам барои ифодаи мафҳуми "подшоҳ" истифода меша-
вад: *pāti + xšāvra*.

پاکتان - *paktan*. Решаи эронии ин калима **pak-* ва асо-
си он **pač-* мебошад. Ин аст, ки аз решаи он бо илова
шудани суффикси *-ta* сифати феълӣи замони гузашта
[*پاکتا*] ва баъдтар асоси замони гузаштаи феъл

[*puxt*] сохта шудааст. Аз асоси замони хрзира бошад, асоси замони хрзираи феъл *paɣ-* ва шаклхри тасрифии замони хрзира ба вучуд омадааст [Мақролаи ман, Масдархри дубахра, "Мақтаби совети", № 5, 1973]. Решаи хиндоевропоии ин калима низ **pek-* "сузондан", "пуктан" буда, дар як қатор забонхр дида шудааст: тоҷики-форси *puxtān: paɣ-*, курди *patin: piɣ-*, балучи *paɣag*, афғ. *paɣwəl* [шояд бакавул - пазанда низ аз ҳамин ҷр бошад], парочӣ *pē-*, шугнӣ *piɣ: pāxt-*, ваҳӣ *paɣ-* "пуктан" ва *pē-* "пукта расидан", явғ. *paɣ: puxt* осет. *fɣɣɣn: fux(t)*, сугди **paɣ-* (*pē*), яғн. **paɣ-*: *puxt*, сакоӣ *paɣs-* "пуктан", *paɣhāre* "онхр мепазанд" [BSOS, VII, 131 сл.], ав. *paɣ: paɣaiti* скр. *paɣ-*, *paɣva*, *paɣtas* "пукта", русӣ печь, пеку, албани *paɣek*, лат. *paɣno* "мепазам", тохарӣ *paɣ-*, *paɣ-*, *paɣw* "пуктан, расидан". В.И.Абаев ин реша-ро дар забонхри дигар ҳам нишон додааст; коми пузь - "чушидан, чушондан", *nōne* - "буғ додан, пуктан", удмурди *piɣ* - "пуктан" [Аб.ИЭСОЯ, I, 488]. Дар забони армани рони хоми хукро *apuxt* мегуянд.

210 - *pand* - насихат, андарз < роҳ, нишон додан, роҳ-намун сохтан роҳ. Дар забонхри хиндоевропоӣ ин калима **panthe* (*Nem. *panthes*) буда, аз он дар скр. *pantha* - "роҳ", дар ав. *pantha* [форсии қадим *pani* - "роҳ" < *pythi*], осет. *fændæg* - "роҳ", армани *hun* - "гузаргоҳ", лат. *pons* "пул, кӯпрук", грекӣ *pontos* "баҳр", слав. *putь* (ПХТБ), русӣ путь ва ғайра дида мешавад.

Дар дигар забонхри эронӣ ин калима зиёд ба назар мерасад: сарик. *pand* "роҳ", сангл. *panda*, явғ. *pand*, рӯшонӣ *pand*, шугнӣ *pond*, *pund*, мунҷӣ *pōda* "роҳ, пайраҳ", яғн. *pāt sau* "равон шудан", парф. *pandān* "пайраҳ" [Henn. ВВВ. 113], хоразмӣ *pindān* "роҳ" [Залем. ИАН 1907, стр. 546], сугди **pantāx* (*pn't'x*), **rāɣ-pantāx* (*rā-pn't'x*) - "раҳу пайраҳ" ва ғайра.

Дар Крым гулдугоҳи Пантикашея ҳаст, ки дар он
чузъҳи *panti* ва *kap-* [дар забони скифӣ моҳиро
гуянд] ба назар расида, дар яқҷояғи ин калима "гузарго-
ҳи моҳӣ"-ро ифода мекунад.

Номи пештараи Тирмиз Паттакесар буд. Дар ин кали-
ма ҳам шояд *panta* ва *cesaʔ*- бошад, яъне гузаргоҳи
Қайсар. Дар ҳақиқат материалҳои таърих шаҳрдат меҳанд,
ки Александри Македонӣ [Қайсари Рум] дар ҳамин ҷои
дарёи Аму пул сохта аз ҳамин ҷо гузашта будааст. Албатта
калимаи охир шарҳу тадқиқоти амиқи таърихӣ ва этимологи-
ро металабад.

110 - *pat* - пешоянди ба. Дар ин бора нигаред: А.Каримов,
Предлог *pat* в среднеперсидском языке, КСИИА № 67, 1963,
111-117 ва Ёще раз о среднеперсидском предлоге 110,
Душанбе, 1968.

110-110 - *puršitan*. Решаи хиндуюропоии ин калима
**pr̥k-s̥n* буда, бо илова шудани бандаки феълӣи шахси III
танҳр - *eti* шакли тасрифии феъл **pr̥k-s̥n-eti* "у меурсад"
сохта шудааст. Дар скр. *pr̥cchati* "у меурсад", ав. *pr̥-*
saiti, ф.қ. *a-pr̥s-am* скр. *pr̥sta*, ав. *pr̥sta* //
paršt, ф.қ. *hu-frašta* ба назар мерасад. Дар забонҳои
эронӣ аз решаи *pr̥s-* сохта шудани шаклҳои дида мешавад:
тоҷикӣ-форсӣ *purs*, курдӣ *pirsîn*, гуронӣ *pars-*,
балучӣ *pursay*, афғ. *pust* -, мунҷӣ *pərs-*, ваҳӣ
pōrs, сарик. *pōrs*, шугӣ *pərc*, рӯшонӣ,
бартангӣ, орошорӣ *paws*, язг. *pis*, сангличӣ
pros-, осетинӣ *fərsyn:farst* - "пурсидан, хондан,
салом расонидан" [монанди тоҷикӣ - пурсида монед], яғн.
purs, суғдӣ *a-pr̥s* ("pr̥s), сакоӣ *puls-* ва гай-
ра. Дар дигар забонҳои низ ин калима ба хубӣ дида меша-
вад: славянӣи қадим просити, п̣рашити, русӣ просить,
с-праш-ивать, во-прос, во-прош-ать, литв. *praszyti*,
"талаб қардан", *piršta* "хостгори қардан", лат. *poseo*
[**porseo*], готӣ *frainnan*, нем. *fragen*, нем.
қадим *forschen* (<**forskon*) тадқиқ, қардан", лат. *pr̥scor*
"илтиҷо мекунам", арм. *harcanem*.

Дар забони тоҷикӣ пурсидан ба маънои ҷазо додан
ҳам меояд. Ин маъно низ дар таърихи забони мо хеле қа-

дим аст. Масалан, дар форсии қадим иборат ^(h) *ifraštam*
arzsam "хуб пурсиш пурсидам", яъне "чазо додам".

¶ *revē - fraftan*. Ин калима иборат аст аз эронии қадими **rači* > *fi*- ва *raip* > *rēp*-. Шакли алоҳидаи ин калима, бе префикси *fi*- ба шакли *rev* дар забони адабиёти классики дида мешавад [Ф.З.Т. "рев"]. Дар хрлати дигар бе префикс дида намешавад. Дар забони форсии *fireftan*: *firēb*-, *rēw*, балучӣ *vēr*-, осет. *ʃəlivyn* "хиёнат кардан", суғдӣ *βrβʹnt*, скр. *rip*-, *lip*- "молидан", "фирефтан", *rip*- "фиреб", *rip*- "фиребгар", хетя *lip*- "молидан" ва м.и. Маънои аслии ин калима "молидан", баъдтар "руҷуш кардан" ва пас "ҳақиқатро пинҳон кардан" будааст. Дар забонҳои помири [сарикӯли] калимаи *ʒofam* "ман мемолам", дар шеваҳои забони тоҷикӣ *lowidan* (*ʒəl*) бо ҳамон маънои аввала боқӣ мондааст.

¶ *rapēh - frapēh*. Ин калима аз авестиҳои *taropithwa* // **ʃrapithwa* буда, асоси он *pēh*-, х.к. *pēw*-, по-занд *paδ*- "равғани дарун, чарбу" мебошад.

Калимаи *pēh*- умумӣ-ҳиндуевропей аст ва дар забонҳои бисёр вомехурад: форсии *pē(h)*, тоҷикӣ *пех*, курдӣ *pēw*, балучӣ *pēg*, *pēy*, осет. *few/few*, сак. *piy*, ав. *pēw*, скр. *pēwas*, *pēwata* "фарбех, равғанин", лат. *pinguis*, нем. *feist*, *fett* "фарбех, равғанин".

¶ *revē - patigraftan* - пазируфтани. Мураккаб аз префикси *pati*- ва феъли *graftan*, *griftan* мебошад. Дар форсии қадим решаи ин калима *grab*- ва бо иловаи шудани суффикси *-ta*: *grabta*, *graft*, *grift* > *grift* шудааст.

¶ *revē - pativācēt* - чавобгардонидан. Иборат аз префикси *pati*- [ифодаи амали мутақобила - *pativān* - пайвохтан, *patisaxvan* - посух додан, *patigraftan* пазируфтани ва м.и.] ва *vāk*-, *vāc*- [ниг. *āvāc* // *āvāz*, *nivāz* — ва ғайра].

¶ *sālak*. Аз решаи умумӣ-ҳиндуэронии **sardha* буда, дар забони авестӣ *sarəd* ва *sarədha* мебо-

шад. Дар забони арманӣ шакли қадимаи ин калима боқӣ мондааст: *nava-sard* - "соли нав". Ҷа тавре ки аз мисолҳо маълум мешавад, гузариши *-rd->-l* на дар ҳамаи забонҳо дида мешудааст. Масалан, дар осетинӣ *sārdā, sārđ* "тобистон" [барои типология муқоиса кунед лето ва лет] аз ҳамон *sarda* -и қадимӣ "сол" аст. Дар забонҳои дигари эронӣ гузаштани *-rd-* ба *-l* дида мешавад: тоҷикӣ-форсӣ *sāl*, курдӣ, афғ., балучӣ *sāl*, ваҳӣ *sal*, сарик. *sāl*, аврум. *sālā*, язг. *saurā*, Ҳиндӣ *sālāh* ва ғайра. Дар шеваҳои форсии имрӯза *sāl, sālā* [ҲнҶ. Б.Қ. II, 1073].

159 *sax* - *saxt* - сахт. Решаи умумӣ ориёнии ин калима **sāk/*sak* буда, маънои "тавоностан", "қудрат доштани"ро дорад. Дар санскрит *śaknoti* "ӯ тавоност" ва *śakta* "тавоно" мебошад. Дар балучӣ *sak* "сахт, маҳкам", Ҳиндӣ *sukt* ва дар дигар забонҳои эронӣ *saxt* ба маъноҳои "маҳкам, тавоно, душвор" қор фармуда мешавад.

160 *siyavah* - сиёҳ. Дар форсии қадим **siyava-va* бо суффикси *-va* омадааст, эронии қадим *-sa*, санскрит *-sa*, вале шакли *siyavak* низ воমেҳрад. Дар авеста *syāva*, паҳлавӣ *siyāk* ва *siyāh*, аммо дар форӣ-тоҷикӣ танҳо як шакл *siyāh* дида мешавад. Дар ҳиндӣ қадим *śyāva* [қадрағии баланд], арманӣ *seav*, курдӣ, балучӣ *siyāh*, осет. *sau*, ваҳӣ *sī*, сангӣ. *šoi* ва м.и. Дар тоҷикӣ ҳам *siyāk*, ҳам *siyah* воমেҳрад.

161 *sičak* - сӯзон. Решаи ин калима **suk-* ва асоси он **sawč-* мебошад. Аз ин рӯ дар ав. решаи *saocč-* аз *saocayāhi* "равшан кардан", *saoka ātave* "шӯлаи оташ", дар Ҳ.Қ. решаи *šoč-*, калимаи *šocati* "медурӯхад" ва дар ав. *saocañt* "сӯхта" шоядди онанд, ки ин калима таърихи хеле қадим дорад.

Дар калимасозии ин феъл реша ва асоси он роли хеле аҷиб доштанд. Масалан, фарқи овозии асосҳои ин феъл ҳам вобаста ба ҳамин аст: *sōč-* ва *sōxt* дар форсии миёна, сӯхту сӯз дар тоҷикӣ [Масдарҳои дубаҳра, "Мақтаби

овети", № 5, соли 1973]. Дар забонхри дигари эронӣ шаклхри мухталифи ин калимаро дучор омадем: курдӣ *sötin* "оухтан", афғ. *səzal, sējəl, svājawnul* осетинӣ *sōjun, sūjən* "сухтан", балучӣ *sučag, sušay* "сухтаг", *sōcag, sōšay* "сузондан", ваҳӣ *sux-*, сарик. *saux*, гелоки *soxtan* ва ғайра.

120- *sart* — сард. Дар ав. ин калима ба шакли *sarata*, скр. *śidira* "сармо", арм. *sarm* "ях", *sarnum*, *sarēim* "яхбаста, аз сармо талаф шуда" дида мешавад. Дар забонхри эронӣ ин калима дар шаклхри гуногун ба назар мерасад: курдӣ *sār*, афғ. *sār*, осет. *sald* "сармо", балучӣ *sard, sart*, ваҳӣ *sūr, sūrē*; дар шевахри забони форсӣ ва забонхри Эрони имрӯза низ шаклхри *sārd, sard* мебошанд.

Дар аксари забонхри эронӣ калимаи *sarmā* дида мешавад, ки он одатан ^{аксу} фасли гармо ҷида мекунад. Сохта шудани ин калима аз руи аналогияи [шабоҳат] калимаи гармо [garmān] мебошад.

1200- *sapēt* — сафед. Дар скр. *śveta*, ав. *spaeta-*, ф.к. **spaita* аз он шахрдат медиҳад, ки калима ба шевахри шимоли-шарқӣ забонхри эронӣ тааллуқ дорад. Агар ҷанубӣ-шарқӣ мешуд, бояд шакли **saita* ва **sēt* — ро медошт [м.к. *asa* ва *aspa*]. Ба ҳар хри дар аксари забонхри эронӣ ин калима дида мешавад: курдӣ *spē*, афғ. *spēn*, балучӣ *ispēt, safēd*, сарик. *speid*, сангл. *isped*, шугнӣ *sufed*, мунҷӣ *supē* [Оид ба забонхри Эрони имрӯза, ниг. Б.Қ. II, 1093].

Макс Фасмер свет-и русиро аз *svētās* — Ҳиндуи қадим "дурахшон, сафед" доништа, бо *spaeta-* — авестӣ мукриса мекунад. Ҳамчунин аз забонхри дигар параллель ҳам меорад: литв. *šiēsti, šviēčia* "равшан карда", *šveisti, šveičiū* "тоза кардан, ҷило додан", х.к. *svitras* "сафед", литв. *švitras, švitėti* "ҷило додан", лат. *vidēum* "пиша" [витрина!] ва ғайра [Ф. III, 575-576].

12000- *sarpūk-tar* сабуктар. Дар ин калима решаи **tarp-* дида мешавад. Санскрит *tarpā-* дараҷаи оддӣ сифат, *tarpīyāms-* дараҷаи мукрисавӣ ва *tarpīṣṭa-*

— - дараҷаи олии сифат, эронии қадим **stari-* ва ғорсии қадим **stariya* сабаби ба вучуд омадани калимаи *сабуқ* шудаанд. Ин калима дар аксари забонҳои эронӣ бо тағйироти овозие ба назар мерасад. Аммо дар забони афғонӣ калимаи *спик* нормаи худи забон буда, иқтибос аз паҳлави намебошад. Аз сабаби он ки *-p-* ба *-b-* таъдил шудааст, дар тоҷикӣ *-a-* ноустувор аст [*zabūk, zāvūk, zūvūk*!].

11) *stav* - сутух, мағлуб, камқувват. Ин калима иборат аст аз префикси *us-* "паст, кам" ва асоси *tav-* "тавонистан, тавноӣ". Дар эронии қадим **us-tavah* аз **us-tava-va* мебошад [оид ба *-va* ниг. калимаи *siyāh*!], ки маънои "дорои тавноӣ кам"-ро дорад. Ҳамчунин калимаи *kōtāh* < **kōttāh* низ ба ҳамин тип тааллуқ дорад: **kautā-tava-va* "дорои қувваи кам", яъне қутоҳ, > кам [буд].

12) *stōrpān* - мураккаб аз ду ҷузъ - *stōr-* ва *-pān*. Қисмати аввали калима аз авестоии *stōra-* [ҳайвони борқаш], санскрит *sthāurin* [бори асд] иборат буда, дар забонҳои эронӣ дида мешавад: осетинӣ *stūrta* "ҳайвони хонагӣ", курдӣ *istār*, шугнӣ *stōr*, сарик. *staur/staor* "ҳайвони борқаш", яғн. *sutūr* "гусфанд", афғ. *sutūr* "чонвар, чорво". Қисмати дуюми калимаро дар шарҳи калимаҳои *supān, pād* дида метавонед.

13) *stāran* - ситора. Дар ҳиндуи қадим *star-*, авестоӣ *star-* кавкабро гуянд. Решаи ҳиндуевропоӣ ин калима **str* буда, маънои "равшанӣ, ҷило"-ро дорад. Бо ин реша калимаҳо дар забонҳои ҳиндуэронӣ, романӣ ва германӣ вомерхуранд. Дар забонҳои балту славянӣ бошад, решаи дигар аст, ки дар русӣ звезда ва ғайра ба назар мерасад. Дар ҷунин забонҳои эронӣ ва ғайриэронӣ ин калима дида шудааст! курдӣ *istirk*, афғ. *stōrai*, *starga* "чашм", осетинӣ *stali*, ваҳӣ *stār*, шугнӣ *xitōz*, сарик. *xtuzj*, мунҷӣ *astāri*, санглиҷӣ *usturak*; лат. *astra, aster-*, грекӣ *aster-, astrā-*, нем. *Stern* "ситора", гавҳараки чашм".

Калимаҳри астрономия, астронавтика, астрология, астероид аз ҳамин решаанд.

11950 - *tāxtan* - тохтан. Ин калима дар забонҳри х.е. дорои решаи **tāk*- шояд бошад, чунки аз ин реша дар забонҳри эронии қадим решаи **tāk*- ва асоси замони хр-зираи феъл **tāc*- вучуд дошт. Инчунин дар забонҳри балту славяни ҳам ин реша дида мешавад.

Дар забонҳри ҳиндуевропей ин реша маънои "ҷорӣ шудан", "ба пеш ҳаракат кардан", "давидан"-ро дошт. Дар х.к. *tak*- "тир андохтан", ав. *tacē*- "давидан", афг. *taštēdāl*, осетини *tajd* [зуд], *tajin* "ҷорӣ шудан", *tājīn* "чакидан", балучӣ *tačag, tašag, tāčag* "ваҳӣ *tōcam* "ман ҳаракат мекунам", сарик. *tajanam, tajan*, шугӣ *žax, žēl* "тоз, тохт" ва ғайра мебошад.

Дар тоҷикӣ тохтан, тозондан, тохт, тоз, гудохтан, гудоз [дар форсии миёна *vitāxtak* - гудохта] ва амсоли ин аз ҳамин решаанд.

Славянии қадим **tentq, *tekti* бо литв. *tenū, tekėti* "давидан, ҷорӣ шудан" хеле наздик аст. Ҳамин реша дар латини *texo, tectet* "ҷорӣ шудан, давидан", скр. *tānti, tāntati* "шитоб мекунад", *tāntas* "шитоб кунанда", авест. *tacaiti* "медавад, ҷорӣ мешавад", **taxti* "ҷараён", ирландии *techim* "гурехта истодаам" [Ф. IY, 37] ва м.и. дида мешавад.

13450 - *tāk* - то: 1/ пешоянд, 2/ пайвандак, 3/ нумератив. Аз асоси *tāv*- ва сүффиксҳи *-ak, -ant* шаклҳи **tavak, *tavant* месохт. Дар форсии қадим ба шакли *yāta* ҳамчун пешоянд - пайвандак баромад мекунад [Ниг. диссертация ва автореферати А.Каримов "Первичные предлоги в среднеперсидском языке, Душанбе, 1970]

13450 - *tārik* - торик. Решаи ин калима дар забонҳри ҳиндуевропей шояд **tṛj* бошад. Дар ҳиндуи қадим *tamas, tamisra* "торикӣ", авестой *tamah, tavrā* [аз **tamisra, *tamisra*], дар забонҳри эронии миёна *tam*- ва *tār*- [дуҳм аз *tavrā* -и авестой, ки шояд **tahz* ва пас *tār* шуда бошад] дида мешавад. Дар забонҳри

эронии имруза низ дида шуд: курди *tārī*, афғ. *tār*, осетини *čalingā, čaling* "торики", *čar* "ғамгин", балучи *tār*, сарик. *tār*, мунчи *čaravi*, гелокчи *tār*.

Дар бораи забонхри славяни, романи ва германи, ниг. Фасмер *IV*, 133-134.

~~impr~~ *čar - tāpōstān* - тобистон. Решаи ҳиндуевропоии ин калима бояд **čep-* бошад. Калима мураккаб аз *čap-* (*čaf-*) ва *-istān (stān)* буда, типии калимасозиаш мисли *ximastān* [зимистон] аст [ниг. 1] Бо гуфтаи Нюберг "Zeit der Hitze" рози шудан мумкин нест.

Дар ҳиндуи қадим решаи ин калима *čap-* буда, калимаҳои *čapati, čapyati* "ғарм шудан", *čaptās* "ғарм, доғ", *čaptam* "ғарми" ва дар авеста *tāpaxēiti* "ғарм мекунад", *tafta* "бадқаҳр" сохта шудаанд. Дар забони тоҷики калимаҳои таб, таф, таффот [к таф - бод], тафсидан ва шояд офтоб, тоб, тобиш, тобидан, тофташ [қило додан] аз ҳамин решаанд.

Дар русия-славяни тепло, теплый, топка, отопление, топить ва ғайра умумияти таърихи доранд.

~~čep~~ - *tēy* - теғ, дами корд, шамшер. Ин калима бо калимаҳои тир ва тез ҳамреша буда, дар забони авестои решаи умумии он **tīg-* мебошад [ба калимаи *tīg-* ниг.]

Дар забонхри эронӣ ин калима фаровон дида мешавад: авест. *čitaxša* "дудам", курди *tī* "шамшер", балучи *tay* "тез, тунд, шамшер", осетини *tīy, tēyā* "пушти кӯҳ" [дар тоҷики ҳам тегаи кӯҳ]. Аз *tīgza* - авестои ба забони армани *tēg* иқтибос шудааст.

~~čep~~ - *tīg* - тир - номи олоти шикор, номи ситора, номи рузи 13-уми моҳ, ва номи моҳи чоруми сол дар календари маздакиён.

Чӣ тавре ки дар боло нишон додем, решаи ин калима ҳам **tīg-* буда, бо формантҳои гуногун калима месохт. Авестои **tīgza*, форсии қадим *tīgza* [дар калимаи *tīgzaaxanda* "худи тез, кулоҳи нугтез - яке аз номҳои қаблаҳои скиф], санскрит *tīgma* "тез" ва м.и. Дар забонхри дигари эронӣ низ ин калима дида мешавад:

мунчя *tərya* [Зарубин, Мундж.171], йидга *təry* "тез"
[Моргенштерн, *NYFL*, II, 256], форси *təz, təp, tēz*,
соки *təzra-*, сугди *təzj-, tēj-* ва гайра.

срп/чср- tēz . Дар матнхри пахлави ду тарзи навишти
ин калима дйда шуд: бо *-š* ва бо *-č* . Решаи умуми-
хиндуевропони ин калима **tekβ-* буда, дар забонхри
хиндуерони **tak, tig-* додааст [ниг. *təx, tēz*]:
х.к. *taj, tejati* "тез кардан", *taksati, taksnōti*,
tāsti "метарошад, дуредгари мекунад", авест. *tašā*
"тез", *tašaiti* "месозад", *tašan* "хайкалтарош",
эронии миёна *taj, tēz, tēs*, курди *tēz* , балучи
təz, афг. *tēz, tēzal*, сарик. *teiz* , вахи *tiz*,
форси *tij* ва *tēšā* "тез", ишкш. *tēz* , йидга
tizyoh ва гайра.

Дар забонхри руси-славяни тесать, тешу, тес, литв.
tašyti, tašai "тарошидан", ирл. *tāe* "табар" [му-
криса кунед, дар тоҷики *теша*].

ишкш- tēšn - тешна. Аз калимаи **tēšn* , авест.
tašna санскрит *tṛṣṇa* - буда, курди *tē, tenē*,
афг. *təšai* , балучи *tunag, tunnag*, вахи *tax*,
taxī , сарик. *tūr, tūri* , шугни *tuxna* , йидга
tēšna . Дар забони армани *taršamim* "пажмурда
шудан" аст.

чср/чср- tukīkīh - тихи, холиги. Хиндуи қадим *tūčh-*
(*i*)*yas* "холи, ночиз", *tūčhas* , авест. *taoš, tusa-*
асоси замони хрзираи феъл, *taošayeti* "холи мекунад",
форсии қадим **tūšiyakal, tūšyač, tūšya* , афг.
tāš "холи", балучи *tusag, tusar* "хомуш, раҳр
шудан", *tōsar* ба ҳамин маъно.

Ҳасмер тошӣ ва тоска-и русиро аз ҳамин реша до-
ниста, онро бо литвагии *tūsėias* "холи", латышии *tukšs*
"холи, мучаррад, бенаво" мукриса кардааст [Ф. IY, 90-91].
Шояд калимаҳои русии тошнить, тощак низ ба ҳамин ҷр
даҳл дошта бошанд.

срп- tar - тар, барно, ҷавон. Аз х.к. *taruna* "ҷавон",
авеста *tauruna* "ҷавон", кнонӣ *teren* , осетини
tā'zīn "писарбача", форси-тоҷики тару тоза шуда-
аст.

11. 𐬰𐬀𐬎𐬎𐬎𐬎 - *tarsītan* - тарсидан. Эронии қадим *ṭrah-*, хиндуи қадим **ṭras-, ṭrasati*, курдия *ṭirsīn* "тарсонидан", афғ. *tashṭādāl*, осетиния *tarsūn, ṭārsīn*, балучи *ṭrusag, ṭrusay*, сарикули *intrāsām* "метарсонам".

Решаи хиндуевропоии ин калима **ṭresō* ва **ṭremō* буда маънои "ларзидан"-ро доштааст. Тарсидан - ларза дар андом афтодан аст. Аз ин ру трус ва трясти-ро ҳам-реша донистани М.Фасмер [19, 113] бечр нест.

11. 𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎 - *ṣahārābān* - чорпоён. Мураккаб аз *ṣahārāb-ān*. Чузъи аввали калима шумораи чор буда, дар аксари забонхри хиндуевропоӣ маъмул мебошад. Решаи хиндуевропоии он **kṣetwor*, скр. *ṣatvāra*, авестоя *ṣadvāra*, славянии қадим *četyrę*, литв. *keturi*, юнони *ṣisvres*, чехи *čtyři*, латини *quator*, готӣ *fidwor* ва ғайра буда, тоҷики-форсия *ṣahār (ṣār)*, ваҳи *ṣavur*, сарик. *ṣawur*, шугъи *ṣavor*, сангл. *ṣfur*, ишк. *ṣfūr*, мунҷи *ṣifūr*, язғ. *ṣir*, афғ. *ṣalor*, курди *ṣavār*, балучи *ṣār*, парф. *ṣfr*, яғн. *ṭifār (ṣṭfār)*, суғди **ṣatṣār*, соқия *ṣahaur*, осетиния *ṣurpār, ṣurpār*, руси чети́ре аст.

𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎 - *ṣēdōnīk* - Мураккаб аз *ṣē-* [ниг.!), *ḡōnīk* [ниг.!).

𐬎𐬎 - *ṣi-m* - иборат аст аз ҷонишини *ṣa-* ва энклитикаи шахси якуми танҳо *-m*. Ин ҷонишин аз решаи хиндуевропоии **kṣe-*, санскрит *ṣid-*, авеста *ṣa, ṣiṣ/ṣit*, форсии қадим *ṣā-, ṣahya* [ниг. *ka-, kahya*], лат. *quis/quid* буда, дар забонхри эронӣ хеле ғаровон дида мешавад: форсия-тоҷики *ṣo, ṣi*, курди *ṣi*, балучи *ṣi*, осетини *ṣu/ṣi*, афғ. *ṣa*, ишк. *ṣē, ṣi*, сангл. *ṣe*, яғн. *ṣa* "чи", суғди *ṣa* "чи хел", *ṣu*, сақой *ṣu* "чи", хоразми *ṣiṣa*, форсии қадим *-ṣiṣ* [энклитика] ва м.и. [Оид ба что дар забони руси, Ф. 19, 374].

𐬎𐬎𐬎 - *ṣagr* - чарбу. Дар форсии миёна *ṣagrīk* ба маънои нисбат ба касе нарма будан аст. Ин калима умуми-

эронӣ мебошад: форсӣ *čarv*, позанд *čarw*, ба-
лучӣ *čarv*, арм. [аз форой] *čarv*, афғ. *čarv*,
шугнӣ *čarvi*, соқӣ *čarva* "фарбех", сугдӣ *čarv*
(*čr*). Дар шугнӣ *čarvdōn* "равғандон"-и шикорчи-
ро гуянд.

չԻՆՏ - *čīnēnd* - чинанд. Ин ҷр чидани донаҳри шат-
ранҷ, дар назар дошта шудааст. Ин калима аз феъли чи-
дан мебошад, ки дар форсии қадим решаи он **čī-* ва
асоси замонӣ ҳрзираш **čīn-* будааст. Дар забони
имрузаи тоҷикӣ-форсӣ асосҳри феъли чид ва чин вобас-
та ба ҳамин аст [дар ин бора ба мақолаи ман, Масдарҳри
дубаҳра, мурочҷат кунед].

ՇԱՏ - *šašm* - чашм. Дар эронии қадим *šašman*, фор-
сии қадим *šaša*, форсӣ *šāšm*, ваҳӣ *šōšm*,
мунҷӣ *šōm*, шугнӣ *šēm*, яғн. *šišm*, сугдӣ
šāšm (*ššm*), осетинӣ *šašm* / *šans* "ҳалқа, тур" ме-
бошад. В.И.Абаев [I, 291, 304-305] идеосемантикаи
чашм > чашмак > ҳалқа > тур-ро дар як қатор забонҳр
нишон додааст.

Решаи ин калима **šas-*, **kas-*, *šak-* буда,
ду решаи аввал ҳосӣ забонҳри эронӣ буда, дар калимаҳри
нигоҳ, огоҳ, [*nīkās*, *ānās*] ва чашм дида мешавад
[ниг. I]. Решаи сеюм дар забонҳри ҳинду дида мешавад:
санскрит *šakṣi* "чашм", дар ҳиндуӣ ҳрзира *šakṣak*
низ "чашм" мебошад.

ՇԱՄ - *šām* - ҳуроки шом. Асоси ин калима авестоии
xšāfnīya - мебошад, ки дар аксар забонҳри эронӣ ба
назар мерасад: курдӣ *šām*, афғ. *šōme* "замони
байни ниофи шаб ва оғози рӯз", сарик. *šim*, йдға
šam, шугнӣ *šīm*.

ՇԵՆՎԱՆ - *šēvan* - гиристан. Эронии қадим **xšāivan-*
аз решаи авестоии *xšē-*, *xšē-* "нодори, ночори":

ՊԵՅԵՍՏԱՆ - *šāyēstan* - шоистан. Ин калима дар
форсии миёна ду шакл дорад: *šāyēstan*, *šāyīstan*.
Ҳар ду калима ҳам аз решаи ҳиндуэронии **xšāy-* ба
амал омадааст, ки маъноаш "тавонистан, фармон додан,
ҳукм рондан" аст. Бо калимаҳри шох, ва шаҳр муқрриса
кунед.

11500 - šipān - шубон, чупон. Ин калима иборат аст аз калимаи авестики **fšu-* ва *pāvan*. Дар авесто **fšu-* маънои "моли хурд"-ро дорад, ки он дар калимаи *fšumant* "молдор" низ дида мешавад. Ин калима дар аксари забонҳои эронӣ дида шуд: курдӣ *šivan*, афғ. *špūn*, *špankai* "чупонписар", балучӣ *šipank*, *šawānk*, *šafānk*, вахӣ *špūn*, *šupūn*. Дар арманӣ *špet*, ки шояд аз авестики **fšu-paiti* "молпоӣ" бонад.

11500 - šahr - шаҳр. Решаи ин калима ҳам монанди калимаҳои шоҳ, [подшоҳ] ва шоҳстан решаи умумӣ ҳиндуэронӣи **xša-* мебошад. Аз ин реша бо иловаи шудани суффикси ориёнии *-tra, эронӣи *-tra калимаи *xšatra* сохта шудааст, ки маънояш "ҷои ҳукмронӣ, мамлакат > маркази мамлакат" аст. Дар форсии қадим *xšatra* ҳам ба маънои "ҳукмронӣ", ҳам ба маънои "мамлакат" омадааст. Дар ҳиндӣ қадим **xšatra*, авестӣ *xšatra*, форсии қадим *xšatra*, арманӣ *ašxatʰ-kʰ* "ҷаҳри, олам". Дар номҳои форсӣ-тоҷикии Ардашер ва арманӣ Арташес чунин дуғи эронӣ қадим **xšatra* ҳаст. Назар ба қонуни фонетикии тағйироти овозҳо -šr- бояд дар давраи миёна назар ба тафовути шевагӣ ба -hr- ва -s таъдил шавад. Масалан, *puštra* -и эронӣ қадим дар давраи миёна *puhr* [парфиян] ва *pus(ar)* додааст. Ба калимаи *Artaxšar* нигоҳ кунед.

РҶҶҲАТИ МУҲТАСАРОТ

1. Муаллифон ва асарҳои истифодашуда:

1. Аб. ё Абаев - В.И.Абаев. Историко-этимологический словарь осетинского языка, т. I, II. М.-Л., 1958, М., 1973.
2. Абаев В.И. О перекрестных изоглоссах. "Этимология, 1965", М., 1967.
3. АРС - Афганско-русский словарь.
4. Беньвенист Е. Индоевропейское именное словообразование, М., 1955.
5. Бирбрагер И. Занимательные шахматы. Ташкент, 1961.
6. Б.Қ. - Бурҳони Қутеъ. Чопи нави чорҷилдаи Эрон, зери тахрири доктор Муҳаммад Муин, Техрон, 1330 с.х.
7. Герценберг [х.с.] - Л.Г.Герценберг. Хотано-сакский язык. М., 1965.
8. Гринберг А.Л. Мунджанский язык. Л., 1972.
9. Дармстетер - *J. Darmsteter, Etudes iraniennes, Paris, 1883.*
10. Жуковский - В.А.Жуковский, Предварительные заметки о некоторых персидских наречиях, Петербург, 1922.
11. Залеман, *C. Salemann, Manichaeische Studien, SPB., 1908.*
12. Зарубин, Бел. - И.И.Зарубин, Белуджский язык., Л., 1930.
13. Зарубин, Мундж. - И.И.Зарубин. К характеристике мунджанского языка. Л., 1927.
14. Зарубин, Орш. - И.И.Зарубин, Оршорские тексты и словарь, Л., 1930.
15. Каримов А. Первичные предлоги в среднеперсидском языке. АКД. Душанбе, 1970
16. Каримов А. Масдарҳои дубаҳра, "Мақтаби совети", № 5, 1973
17. КСИНА - Краткие сообщения института народов Азии
18. Лившиц - В.А.Лившиц, Согдийские документы с горы Мут. Вып. II, Юридические документы и письма.
19. Маркварт - *J. Markwart, Ungarische Jahrbücher, VII.*
20. Миллер, Т.Я. - Б.В.Миллер, Гальшский язык, М., 1953
21. В.С.Миллер, ОЭ - В.Ф.Миллер, Осетинские этюды, тт. I-II, М., 1881-1887

22. Мюллер ФВК - F.W.K. Müller, *Handschriften - Reste in Estrangelo - Schrift aus Turfan*, I SPAW, ix, 1904, APAW, 1904.
23. Нёлдеке - Th. Nöldcke, *Geschichte des Artachirz i Pāpakan*, Göttingen, 1878.
24. Нюберг - H.S. Nyberg, *Hilfsbuch des Pehlavi*, Bd. I-II, Uppsala, 1925-1931. *A manual of pahlavi*, Strassburg, 1964.
25. ОЯФ - Отделение языка и философия Академии наук СССР.
26. Пахалина С.Я. - Т.Н.Пахалина, *Сарыкольский язык*, М., 1966.
27. Согд.док. с горы Муг - ниг. Лившиц.
28. Трубачев О.Н. - О.Н.Трубачев, *Из славяно-иранских лексических отношений*, "Этимология - 1965", М., 1967.
29. Фасмер - М.Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т.г. I-IV, М., 1964-1973.
30. Фрейман, Х.я. - А.А.Фрейман. *Хорезмийский язык*, М.-Л., 1951.
31. ФЗГ - Фарханги забони тоҷики, ч. I-II, М., 1969.
32. Шанский - Н.М.Шанский, *Краткий этимологический словарь русского языка*, М., 1971.
33. Шульце В. - W.Schulze, *Tocharische Grammar*, Göttingen, 1894.
34. Хрн - P.Horn, *Grundriss der neupersische Etymologie*, Strassburg, 1893.
35. Э.С. - *Этимологический словарь. Лугати бисъёрчилда, аз соли 1963 Матбааи Университети давлати Москва чоп мекунад.*
36. *Air. Wb.* - Chr. Bartholomae, *Altiranisches Wörterbuch*, Strassburg, 1901; Berlin, 1961.
37. *Andreas bei Lentz*, ZJJ - W. Lentz, *Die Nordiranischen Elemente in der neupersischen Literatursprach bei Firdosi* (ZJJ, Bd. IV, Leipzig, 1926).
38. Bailey, BSOAS - H.W. Bailey, BSOAS, Bd. xz, p. 47.
39. Bartholomae, M. M. - ба калимаи поён нигаред.
40. Bartholomae, *Mittelir. Mund.* - Chr. Bartholomae, *Zur Kenntniss der mitteliranischen Mundarten*, I-IV, Heidelberg, 1916-1925.

41. Bartholomae, WZKM - Chr. Bartholomae, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Wien.
42. Bartholomae, Zum Sas. Recht - Chr. Bartholomae, Zum sasanidischen Recht, Heidelberg, 1918-1923.
43. Benveniste, BSL - E. Benveniste, Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, LII, 1956
44. BSOS - Bulletin of the School of Oriental and African studies, London.
45. BSOS - Bulletin of the School of Oriental studies, London.
46. Fz. Phl. - H.F.J. Junker, Das Frahang i Pahlavik, Leipzig, 1955.
47. Gramm. Sogd. - E. Benveniste, Essai de grammaire sogdienne, Paris, 1929.
48. Henning, BBB - W.B. Henning, Ein manichäisches Bet- und Beichtbuch, Berlin.
49. Henning, a list of Middle persian - W.B. Henning, BSOS, vol. I, 1944.
50. Henning, H.O. - W.B. Henning, Handbuch der Orientalistik, Leiden-Köln, 1958.
51. Henning, Khwar. - W.B. Henning, The Khwarezmian language, Istanbul, 1955.
52. Hilfsbuch, Bd. II - Нур. Губерг.
53. Horn, Gr. d. np. Et. - Нур. Хорн.
54. Hübschmann, Pst. - H. Hübschmann, Persische Studien, Strassburg, 1895.
55. Hübschmann, Oss. - H. Hübschmann, Etymologie und Lautlehre der ossetischen Sprache, Strassburg, 1887.
56. Jakobsohn - G. Jakobsohn, Le mon de Temps lè to dans les langages slaves, Uppsala, 1947.
57. JRAS - Journal of the Royal Asiatic society of Great Britain and Ireland, London.
58. Junker, WuS - H.F.J. Junker, Wörter und Sa-

- chen, Heidelberg, 1917, XII.
59. Kent, O.P. — R.G. Kent, *Old Persian, Grammar, Texts, Lexicon, I-II*, New Haven, 1950-1953.
60. Kent, *Old Persian* — Nur. Kent, O.P.
61. Konow, Gramm. — S. Konow, *Khotansakische Grammatic*, Leipzig, 1941.
62. Lentz, ZJJ — W. Lentz, *Zeitschrift für Indologie und Iranistik*, Leipzig, 1926.
63. Leumann — E. Leumann, M. Leumann, *Das Nordarische (sakische) Lehrgedicht ...* Leipzig, 1933-1936.
64. Meillet, *La vocabulaire indo-iranien* — A. Meillet, *Grammaire du vieux perse*, 2 ed. Paris, 1931.
65. Morgenstierne, JIFL — G. Morgenstierne, *Indo-Iranian Frontier Languages, vol. I, Parachi and Ormuzi, Oslo, 1929; vol. II, Iranian Pamir Languages, Oslo, 1938.*
66. NTS — *Norsk Tidsskrift for Spragvidenskap*, Oslo.
67. Pagliaro, RSO — *Rivista degli studi Orientali*, Roma.
68. Pokorny — J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern, 1949.
69. Reichelt, ZJJ — H. Reichelt, *Zeitschrift für Indologie und Iranistik*, Leipzig.
70. *Sal. Man. St.* — Nur. *Baseman*.
71. *Tochar. Gr.* — *Uyghur B.*
72. TSP — *Texts Sogdiens Studies, traduits et commentés par E. Benveniste*, Paris, 1940.
73. Vendidad — H. Brockhaus, *Vendidad sade. Die heiligen Schriften Zoroaster's. Yasna, Vispered und Vendidad mit Index und Glossar*, Leipzig, 1850.

П. З а б о н ҷ о

авест. - авестой	суг. - оугдия
англ. - англисия	точ. - точкия
арм. - армянй	фариз. - фаризандй
афг. - афгонй	фин. - финй
ав. - авестой	Ф.м. - форсии миёна
бал. - балучй	Ф.н. - форсии яна
барт. - бартангй	Ф.к. - форсии қадим
венг. - венгерй	хораз. - хоразми
ишк. - ишкешимй	Х.-е. - ҳиндуевропей
кл. - классикй	Х.к. - ҳиндуи қадим
лат. - латинй	эр. - эронй
литв. - литвагй	эр.к. - эронии қадим
маних. - манихей	язг. - язгуломй
нат. - натавзй	ягн. - ягнобй
нем. - немисй	
нем.қад. - немисии қадим	
ор. - орошорй	
осет. - осетинй	
пар. - парочй	
пахл.турф. - паҳлавии Турфон	
руш. - рӯшонй	

Ш. Мухтасароти дигар

в а м . н .	- ва монанди ин
грамм.	- грамматика
м.к.	- муқориса кунед
ниг.	- нигаред
ҷ.з.	- ҷинси занона
ҷ.м.	- ҷинси мардона
Dat.	- Dative
Gen.	- Genetive

М У Н Д А Р И Ч А

1. Пешгуфтор	3
2. Фонетика	5
3. Алифбои паҳлави	9
4. Шумора	13
П о р ч а ҳ о:	
5. "Корномаи Ардашери Бобакон".	14
6. Аз „Хусрави Кубодон ва редае“.	35
7. Аз "Ҷмоспнома".	39
8. Аз "Гузориши шатранҷ".	41
9. Аз "Дарахти асури ва буз".	43
10. Л у г а т	45
11. Руйхати мухтасарот.	141

Рекомендовано в качестве учебного пособия
коллекцией Министерства народного образования
Таджикской ССР

А. КАРИМОВ

ХРЕСТОМАТИЯ
ПО ИСТОРИИ ТАДЖИКСКОГО ЯЗЫКА
(на таджикском языке)
Учебное пособие

Редактор - доктор филологических наук
В.А. ЛИВШИЦ

Подписано в печать 20/X-1978 г. КЛ 02608
Заказ 270. Тираж 1000. П.л.ф.60x84/16-9,25
Уч.-изд.л. 6,7 Цена 70 коп.
Отпечатано в Таджикском госуниверситете
им. В.И.Ленина

فیض الله بیرو
بایسون - 11